

*Knihu venujem pamiatke mojej manželky, za trpezlivosť a 55
rokov manželstva,
ktorá zomrela v čase písania tejto knihy. Zároveň ju venujem
pamiatke Cigánov-Rómovumučeníých v koncentračných tábora och
počas druhej svetovej vojny
a Cigánom-Rómom,
ktorí dokázali uniknúť vplyvu chatrcí
a zaradili sa do civilizovaného sveta.
Vďaka patrí i sponzorom,
ktorí podporili vydanie tejto knihy.*

*OB FS U UP LOJIV FOVKFN BK CVE DFK TUSBOF č B F
7Př CZč SFUPä FUPKFKFEJO TUSBOB LUPSKTBOFKFEO PNPD P
U UOFLPSZU BOJP NJMJ OP S T F PL U UVOB VOHP BOJF
PMJUJDL DITUS O FUPKFEJO TUSBOB LUPS PVLB VKFOBUP äF
ř BLBEPUFSBK N PTMBODPN S OZDIJEFP M HJJ OFVä BO NJ
FULNJ NPäO NJ TUSBOBNJ ů S UBOF NPKPV C BMPV B
PTMEO DI SPLP TB SJKBMJ UBL LPOZ F TB E
SP L SBEO ř NJMJ SE LBäE SPLPN O IPSP Př UVů PEř B
SP 4UBOFLB F BEř äJMJLSBKJOVTVNPVDF NJMJ SE ůLBäE
OB FEJFř B BMFCP OVL CVEF NVTJFř B MBUJř DDB F
äJ PU řPCř BOPNTBCM äJUBLNFSLVISBOJJDJIVEPCZ*

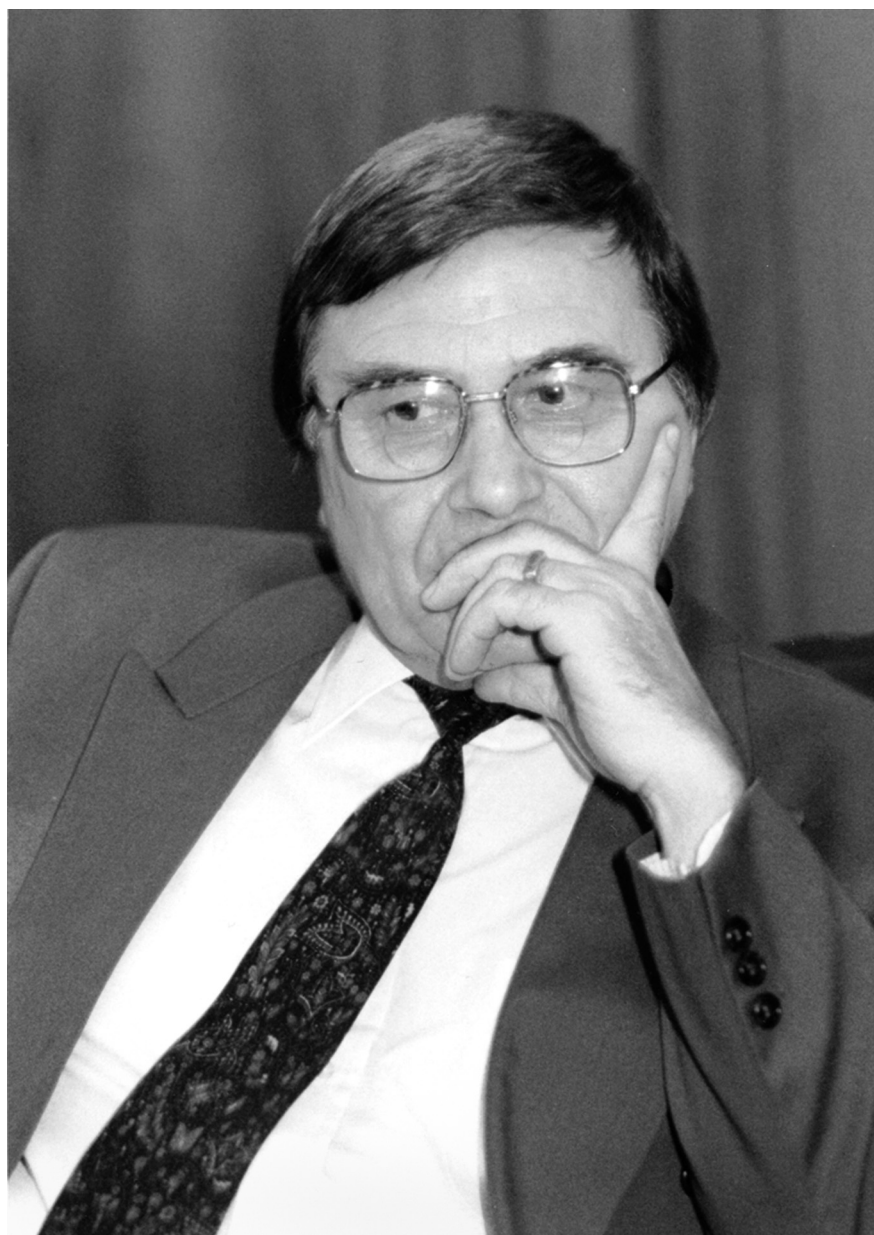
UP FULP ř BLBUFKUP BTUV JUFř TLFKEFNPLSBDJJ

*ISFUP PN ř Bř O TUSBOF č B F 7Př CZč B UP äF JDI
OB SIP BOPV NFOPV CVE LPOFř OF BK PCř BOJB N Dř
EENPLSBUJDLZ KFEOPEVDI N T TPCPN SV Jř B OB SIP Bř
LPOZ L UPSUPUT DTU P Př J ř JOF PCř BOPN Vä OJLEZ
JBDO FVNPäOJB*

S E .BUFKLB

7 5SOB F

*L LPř FL SFOJFBSP NOPäP BOJFUFKUPLOJIZ MFOTPT IMBTPNč B F7Př CZ
BLPKFEJO NBVUPSJ P BO N MBTUO LPNBVUPSTL DI S OB SFOJFBLP SP BÖ*

Arpád Matejka

Údolie divých makov

Rómska otázka a problematika jej riešenia

Tirna

Text © Dipl. tech. Arpád Matejka
Fotografia na obálke
a grafická úprava © Jozef Šelestiak
Vydala Tirna, VD v Trnave, 2018
Technická redakcia a tlač: Tirna, VD
ISBN 978-80-969858-9-0

Na úvod

Arpád Matejka v knihe Údolie divých makov rozoberá skutočne háklivú tému, od ktorej tí, čo by ju mali riešiť, dávajú nielen ruky, ale aj oči a uši preč. Táto téma si však buď nájde pozornosť, alebo dlhodobo povedie ku katastrofickým dôsledkom kvôli populačnej viridite cigánskeho etnika. Tým, ktorí sa divia, prečo nepoužívam slovo Róm - je to výplod západného dekadentného liberalizmu, ktorý nevie riešiť problém, pritom sa tvári, že ho rieši názvom. Cigán nie je nadávka, je to označenie ako napr. Eskimák alebo Krovák. Hanlivú príchut' dostali tieto slová od fašizujúcich skupín a schovali sa za dešpekt voči týmto etnikám.

Kniha práve typickým matejkovským štýlom rozoberá problém, viiaci aj nad Slovenskom a nielen nad ním. Buď, ako vraví on sám, zušľachtíme divé maky, alebo sa staneme menšinou na vlastnom, dedičnom území. Sme na rázcestí a je len na nás, či donútime politikov konať. Dve paralely k názvu: poznám spojenie Diove maky - teda božské maky, a na druhej strane, v jednom z diel I. A. Jefremova po planetárnej katastrofe zarastie celá planéta čiernymi makmi. Dve protichodné alegorické výpovede ukrývajú skutočnú podstatu vecí.

Matejka dokázal vyťažiť zo svojich pozorovaní a príbehov poučenia, ktoré aj akoby v pozadí zaznievajú v jeho knihe. Cigáni vo svojej historickej anabáze ukázali mnohé, čo vedia. Okrem toho, čo sa im vyčíta, ako krádeže, či nechť pracovať, na druhej strane ukázali mnohé, čo vedia. Okrem toho ukázali schopnosť narábať železom, boli výborní kováči a spracovatelia tohto kovu. Cigánska hudba sa stala integrálnou súčasťou kultúry národov na územiach, kde Cigáni žijú, predpokladám, že to nevyžaduje komentár. Málo preskúmaná je aj psychologická stránka života etnika. Autor sa snažil obnažiť ich zložitú históriu a nazrieť aj do ich duchovného života a odlišných myšlienkových pochodov etnika. Tvrdím, že kým nepochopíme, ako oni chápu svet a ako ho vidia, nebudeme môcť zjednať nápravu.

Autor upozorňuje na nutnosť poznať ich dejiny, lebo kto túto nutnosť ignoruje, nemôže riešiť súčasnosť a tobôž nie budúcnosť. Náčrt dejinnej púte Cigánov sa dá dopĺňovať, avšak autorovi sa podarilo dať

dohromady v ňom podstatu osudov tejto ťažko skúšanej skupiny ľudí.

Matejkov prístup v knihe vyzdvihuje skutočnosť, že administratíva štátu viac-menej ignoruje problém Cigánov vo vzťahu k necigánskemu obyvateľstvu, a tak akoby strkala hlavu do piesku pred realitou, i napriek tomu, že sa už nejaké malé krôčiky urobili. Autor jemu vlastným spôsobom zdvihol varovný prst, čo nás môže čakať, ak sa nezobudíme - my, i Cigáni. V príbehoch je vidieť, že istá časť cigánov hľadá spôsob, ako sa začleniť, ale na jednej strane ho nenachádzajú, na druhej strane sa im v tom nepomáha. A pozitívna diskriminácia, výmysel EÚ, nie je riešením, ale vyvoláva skôr opačnú reakciu.

Kniha bezpochyby vyvolá živý ohlas, nielen preto, že sa dotkla horúcej témy, ale aj pre spôsob podania príbehov, ich realizmu a hĺbke vniknutia do života Cigánov. Upozorňuje tiež na to, že ich problém je nedeliteľným problémom minority i majoritnej spoločnosti, takže sa musí riešiť obojstranne v prospech jednej i druhej strany.

PhDr. Fridrich Hláva von Ahlers, publicista

Prečo som napísal túto knihu

Svoju knihu o tomto etniku a jeho vnímaní cez prizmu občana majoritného spoločenstva mi dáva jedinečnú možnosť na základe mojich skúseností, poznatkov a rôznych uhlov pohľadu dať unikátne svedectvo, predovšetkým poukázaním na pozitíva rómskeho etnika a neklásť dôraz len na negatíva, ktoré so sebou tento problém prináša. Chcem poukázať na jednotlivých a skutočných príbehoch, že problém sa dá riešiť podľa týchto vzorov, ktoré máme okolo seba, len si ich treba všimnúť a vyhodnotiť. Mladá generácia je vnímavá na prijímanie nových vzorov, len im ich treba zviditeľňovať, a tak zabrániť ich zdeformovaným predstavám, že pomenovanie Róm alebo Cigán je stelesnením zla, ktoré treba z našej spoločnosti vykoreniť, i keď nevyberanými prostriedkami rasistickej ideológie. Pevne verím, že to sa nestane, k čomu by mala byť príspevkom i táto kniha.

Otázka existencie rómskeho etnika, ako jednej z najpočetnejších menšín žijúcich medzi nami na Slovensku vždy vyvolávala a naďalej aj vyvoláva v majorite rôzne pocity. Striedajú sa pozitívne, ale väčšinou negatívne skúsenosti, ktoré v spoločnosti vytvárajú odmietavé, ba až dokonca nepriateľské formy spolužitia, hraničiace s rasizmom, xenofóbiou a extrémistickými náladami. Toto etnikum všeobecne vždy vytváralo a vytvára v našej spoločnosti problémy demografické, kultúrne, ekonomické a morálne. Majoritná spoločnosť sa preto všemocne bráni k zblíženiu odlišných hodnotových princípov duchovných i prirodzenému životnému štýlu neprispôsobivému obyvateľstvu. Z historického hľadiska, ktoré pretrváva už niekoľko storočí od začiatku migrácie sa toto etnikum právom, ale mnohokrát už v génoch neprávom zabudovaných predsudkov dostalo do pozície, že týchto našich spoluobčanov hodnotíme rovnakým meradlom ako cudzí element, čím vzniká akýsi segregačný systém hádzania všetkých do jedného vreca. Vznikol tu jeden nebezpečný spoločenský syndróm, že všetci sú v našej spoločenskej štruktúre na prevažne rovnakej neprijateľnej úrovni. Týmto sa vytvoril nebezpečný dojem ohrozenia majoritného duchovného, ekonomického, sociálneho a narušenia základov architektúry systému štátu a rozvoja celej spoločenskej štruktúry.

Prirodzenou reakciou rómskeho etnika potom vzniká uzatváranie sa prevažnej väčšiny tejto komunity do svojich prirodzených štruktúr rodovej a regionálnej príslušnosti, kde vládnu ich zákony a historické pravidlá negujúce zákony hlavného spoločenského prúdu i za cenu vedomého a ničím neodôvodneného porušovania základných noriem spolužitia s majoritným obyvateľstvom. Uzavreté komunity si organizujú život v ich prijateľných pravidlách a narušujú tým rozvojový systém enormným nárastom reprodukčnosti prirodzeného vývoja mnohopočetnosti detí, čo im vytvára pocit sebazáchovy a zdroj príjmov z ich prídavkov na deti, ktoré sú potom vychovávané v nezdravých podmienkach a v zaostávaní vzdelanostnej úrovne. Takáto tradičná rodina fungujúca v tomto prostredí ignoruje civilizačný vývoj v bezprostrednej blízkosti väčšinového obyvateľstva. Uzavreté komunity Rómov z rôznych ekonomických, morálnych a kultúrnych dôvodov odmietajú tento civilizačný posun, a tak sa dostávajú antagonisticky do trvalých sporov s miestnym obyvateľstvom až tak, že táto skupina obyvateľstva sa právom cíti ohrozená a začína okolo seba vytvárať mechanické zábrany, aby ako tak mohli ochrániť vlastnú bezpečnosť a zamedzili tak aj páchaniu škôd na vlastnom majetku.

Niekoľko rokov som ako poslanec slovenského parlamentu pôsobil vo Výbore pre štátnu správu, samosprávu a národnosti, ktoré sa prevažne dotýkali problematiky rómskeho etnika. Nespočetné množstvo výjazdov a stretnutí som absolvoval práve v tejto komunite. Svojou vysokou politickou funkciou som bol priamo zainteresovaný v tejto problematike. V prevažnej väčšine môjho civilného povolania za totality som pracoval práve s týmito občanmi, takže viem, o čom hovorím a odvažujem sa tento celospoločenský a politický problém pomenovať pravým menom. Skutočným pomenovaním a podrobným rozborom môžeme tento balvan posunúť vpred, iná cesta nie je možná. Rôzne zmeny koncepcií predošlých vlád v riešení rómskej problematiky narobili väčšie škody ako úžitku. Tieto bojzlivé a alibistické postupy nevedú k cieľu i napriek tomu, že sú na ne z rozpočtu i z rôznych dotácií a fondov vynakladané obrovské financie podložené len štatistickými konštatovaniami dosiahnutých úspechov. Nie je to pravda, lebo skutočnosť je odlišná a spoločnosť protestuje na liknavosť riešení

bez výhľadu na efekt. Musíme v spoločnosti o tomto probléme vyprovokovať celospoločenskú diskusiu, odpolitizovať problém a vytvoriť tak podmienky na dlhodobú koncepciu spojenú s odradikalizovaním postojov väčšiny s prihliadnutím a zefektívniť ekonomické, kultúrne, vzdelávacie a duchovné hodnoty tohto obyvateľstva. Samozrejme, potrebujeme adresné zapojenie samospráv, kultúrnych a cirkevných ustanovizní za výdatnej pomoci tretieho sektoru a štátnej správy vrátane dobrovoľníckych aktivít.

Musíme sa v prvom rade zbaviť idealizovaných komunistických predstáv o prevýchove, a tým zbavením identity národnostnej menšiny. Bývalá doktrína o prevýchove a umelého začlenenia etnika do prostredia osvojením si zvykov majority nejakým straníckym nariadením bol pomýlený direktívny systém, ktorý bol vopred určený na neúspech. Doktrína popierala akýkoľvek špecifický spoločenský vývin na základe sebauvedomenia si potrieb jednotlivca zameniť svoje správanie, ale namiesto toho sa zameriavala na kolektívnu zmenu historickej paralely a ich vlastnú kultúru a tradície rodovej odlišnosti. Komunita ho odmietla s nesmiernymi materiálnymi a duchovnými škodami pre spoločnosť. Nemôžeme si dovoliť likvidovať svojrázny spôsob životnej filozofie rómskej menšiny, ale musíme vytvárať mechanizmy, aby sme mohli intenzívnejšie pôsobiť na ich mentalitu. Základom a východiskom akceptácie približovania sa k spoločenskej zmene je výhodou etnik. Táto nenásilná filozofia znamená akceptáciu a rešpektovanie spoločenského systému v každom ohľade ekonomického, kultúrneho, sociálneho a duchovného rozmeru. Z toho vyplýva, že budú rešpektovať zákony, normy spolužitia, tlak spoločnosti na požiadavku vzdelávania a podstatnú zmenu životného štýlu so zmenou myslenia nielen v oblasti čerpania výhod spoločenskej spotreby, ale i očakávania adekvátnej snahy odovzdávať spoločnosti elementárne povinnosti vyplývajúce zo zákonov. Samozrejme, tento očakávaný efekt a cieľ sa nemôže udiat bez podmienok, ktoré je povinný recipročne vytvoriť štát ako svojim rovnocenným občanom bez rozdielu spoločenského postavenia a pôvodu.

Majorita si musí priznať, že kultúrne prvky rómskej kultúry v minulosti obohacovali väčšinovú kultúru o nové výrazové prvky zvlášť v oblasti folklóru, výtvarníctva, v ľudovej i klasickej hudbe osobitne v talente

a interpretačných schopnostiach rómskych umelcov a svojráznych temperamentných tanečných kreácií. Mnohí rómski umelci zo Slovenska účinkujú v špičkových hudobných telesách doma i vo svete. Staršej i novej generácii sú známe cigánske hudobné telesá reprezentujúce slovenskú rómsku hudobnú kvalitu a stali sa ozdobou na rôznych domácich i svetových podujatiach. Hlad po ich produkcii stále rastie, a tak sa stávajú svetlým vzorom pre mnohú talentovanú mládež nielen ich etnickej príslušnosti.

Naši Rómovia historicky vynikali i v remeselných zručnostiach dedených z generácie na generáciu, zvlášť, čo sa týka zhotovovania výrobkov dennej potreby zo železa a dreva. Známe bolo najmä kováčstvo a rezbárstvo. Doteraz si pamätám ešte z detstva, kedy sme so záujmom sledovali ich zručnosť pri výrobe korýt a rôzneho spotrebného tovaru do domácností, a to varešky, lopáre, naberačky násady do ručného náradia, vešiaky a iné drobné predmety vrátane zložitej výroby kolies do vozov. Vedeli sa zručne vyrovnáť aj so spracovaním medi do tvaru rôznych kotlov a nevyhýbali sa ani košíkárskej činnosti a džbánkarstvu. Zvlášť milovali kone a mnohí túto záľubu uplatnili na roľníckych družstvách pri chove aj hovädzieho dobytku a oviec. Lásku ku koňom prirovnávali k láske k svojim deťom a boli neodmysliteľným pomocníkom pri kočovnom spôsobe života. Ich zručnosť sa prejavovala pri manuálnych prácach v stavebníctve a v poľnohospodárstve. I dodnes väčšina týchto občanov, ktorí mali to šťastie zamestnať sa, stala zdrojom príjmov pre svoje početné rodiny.

Zlom v tejto činnosti nastal po novembrových udalostiach, kde vplyvom zmeny vlastníckych vzťahov boli zrušené alebo obmedzené výrobné kapacity poľnohospodárskej výroby a miestne prevádzkarne, ktoré poskytovali prevažnú väčšinu pracovných príležitostí tejto kategórii obyvateľstva. Tento systém nabúral existenčné istoty a zaťažil neúnosne architektúru sociálnej politiky štátu. Takto najviac postihnuté etnikum bolo nútené sa uchýľovať k neštandardnému zabezpečovaniu základných životných potrieb. Nabaľovaním týchto problémov sa začala šíriť arogancia, kriminalita, chudoba a zanedbaná zdravotná starostlivosť. Platobná neschopnosť vytvorila kategóriu obyvateľstva na pokraji možností akého-takého bývania. Začali sa tvoriť

nelegálne provizórne osady na cudzích pozemkoch a devastácia prírody pre potreby zabezpečenia zdroja vykurovania.

*Štát, ktorý vo svojej ústave zaručuje základné ľudské práva neza-
bezpečil potrebnú alternatívu pre život tejto komunity, a tak táto si
bola nútená riešiť svoje potreby vlastnými dostupnými prostriedkami,
najmä drobnou kriminálnou činnosťou v prevažnej časti tohto obyva-
telstva. Začali sa značne narúšať už i tak napäté vzťahy s väčšinovým
obyvateľstvom, čo vyúsťuje do konfliktov a podnecuje rasistické nála-
dy, xenofóbiu a extrémizmus. S týmto fenoménom je problém sa vyro-
nať lebo rozširuje priepasť medzi riešením a podmienkami na riešenie
a začína mať rozsah rasovej epidémie a vytvárania etnických get. Oby-
vateľstvo sa začína búriť na liknavosť riešenia, a tak si začína vytvárať
iné nelegálne ochranné mechanizmy, ktoré zas narúšajú legislatívne
normy a týmto pomáhajú destabilizovať aj politickú scénu, čo sa zasa
prejavuje v nízkej účasti vo volebných aktoch.*

*Zanedbaná prevencia vo výchove, skomercializovaný šport a kul-
túra sa stali finančne nedostupné pre chudobné rómske spoločenstvo,
čo spôsobilo úbytok talentovanej mládeže, ktorá si našla náhradu
v drogových aktivitách, hazardných hrách, žobraní a v drobných kráde-
žiach. Strata pracovných návykov, vzdelanostná nedostatočnosť ovládať
čo i len jednoduché technologické postupy, a bezradnosť pri hľadaní
práce sťažená neochotou a odmietaním zamestnať túto kategóriu oby-
vateľstva, zvyšovanie negramotnosti a ignorancia spoločenských pra-
vidiel sú výsledkom od prechodu štátneho dirigizmu bezbrehej snahy
o nezávislosť na akýkoľvek impulz začlenenia sa do aktívnej spoloč-
nosti využívajúc pri tom deravú legislatívu, ktorá umožňuje na hrane
jej akceptácie. Základ tejto neutešenej situácie bol založený ešte v ére
komunistickej nadvlády hlásiacej falošnú ideu beztriednej spoločnosti
založenej na demagógii, že národné bohatstvo je vlastníctvom všetkých
občanov bez rozdielu, čo bolo formálne i ústavne deklarované. Vytvoril
sa tak deficit morálnej zodpovednosti za konanie a činy pri správe
národného majetku, a tým sa vytratil aj prirodzený vzťah k vlastníctvu
ako takému. Po prevratových udalostiach novembra 1989 sa začala táto
prázdna idea o vlastníctve naplňovať, čo využili najmä tí, ktorí mali konkrét-
nejšie informácie a mali vzájomne i ľahší prístup k financiám úmyselne*

vajatajúcich bánk. Začala sa hromadná rabovačka národného majetku podopretá premyslenou legislatívou kupónovej privatizácie, všeobecne nazývanej ako krádež storočia, s prechodom do sofistikovanej stratégie vydaním štátnych dlhopisov. Každý občan sa tak stal zo dňa na deň DIKOM s fiktívnym nárokom na podiel z národného bohatstva. Znovu podvod na podvod, z čoho ťažili účelovo založené Investičné spoločnosti s podporou zahraničného kapitálu skupujúceho zanedbateľné podiely DIKov, a tak sa väčšinový akcionár stal jednoduchou manipuláciou výlučným vlastníkom. Na tento premyslený ťah najviac doplatila najchudobnejšia vrstva obyvateľstva pozostávajúca s prevažne ekonomicky nevzdelaných rómskych spoluobčanov. Táto zmena vlastníckych vzťahov zapríčinila hromadný predaj slovenského kapitálu do zahraničia s ukončením výroby, a tým sa naštartovala ďalšia etapa likvidácie domáceho kapitálu riadeným krachom podnikov, čo následne vyvolalo vysokú úroveň nezamestnanosti ústiacu až do vytvorenia tzv. hladových dolín. Táto politika hospodárskych zmien mala znovu najväčší dopad pre najslabšie vrstvy obyvateľstva v prevažnej miere rómskeho etnika, ktoré tým stratilo tradičné miesta pracovných príležitostí.

Väčšinové obyvateľstvo si ako-tak vedelo poradiť s migráciou za prácou do vyspelejších regiónov alebo do zahraničia, čo nebolo možné riešiť viacerým rodinám s nízkou kvalifikáciou členov rodiny. Členovia tejto marginalizovanej časti spoločnosti sa stali ekonomicky a hodnotovo diskriminovaní, s čím sa ťažko vyrovnáva každá nasledujúca vláda, lebo po privatizácii už nedisponuje s dostatočnými výrobnými prostriedkami a súkromný sektor v týchto regiónoch prirodzene uplatňuje stratégiu zisku a nehodlá investovať do menej rozvinutých lokalít s prevahou nekvalifikovanej pracovnej sily. Málo účinnou snahou vlád je prilákať do takéhoto prostredia zaujímavého investora, ktorý by vedel riešiť svojou prítomnosťou tento prevažne sociálny problém týkajúci sa celého regiónu, mnohokrát odrezaného od prirodzeného priemyselne vyspelých centier nedokonalou infraštruktúrou. Aby mohlo chudobou ohrozené etnikum prežiť a duchovne sa rozvíjať, vlády, samosprávy a rôzne korporácie združené v treťom sektore a v cirkvách musia prikočiť k radikálnym zmenám, a tak prispieť svojím podielom kompetencií i napriek tomu, že reformy nech sú akéhokoľvek smeru

budú zo začiatku ťažké a niekedy bude treba pristúpiť i istým zásahom do oblasti ľudských práv a slobôd. Môžu sa očakávať protesty a zasahovanie ľudsko-právnych inštitúcií až z úrovne EÚ, ktoré nenesú v konečnom štádiu žiadnu zodpovednosť za úrovne vzdelania obyvateľstva, a preto sa nesmie podlahnúť týmto očakávaným tlakom, lebo za vlastnú legislatívu je zodpovedný len štát. Bolestivé zásahy bude treba vykonať veľmi citlivo a postupne tak, aby neboli robené len na úkor jednej alebo druhej strany spoločnosti. V oblasti vzdelávania na nultom stupni predškolskej dochádzky treba docieľiť zo začiatku fungovania reformy aspoň 80% povinnej dochádzky s konečným cieľom 100%-ného efektu. Cieľom reformy by mali byť vytvorené podmienky na návyk a potreby elementárnej povinnosti naučiť deti základom hygieny, zdravotnej osvetly, zdravej výživy a systému kolektívnej spolupatričnosti najprv vo vnútri etnika.

Po absolvovaní tohto začiatočného procesu by mali byť deti a rodičia pripravení na ďalší stupeň prípravy tak, ako sa to deje v systéme majoritnej spoločnosti, len s tým rozdielom, že deti by dostávali zvýšenú pozornosť pri výučbe úradného jazyka, t.j. slovenčiny, aby mohli plynule zvládnuť nároky výučby vo vyšších stupňoch vzdelávania. Tieto etapy predškolskej dochádzky by museli zničiť zdanlivý segregáčny systém, aby mohli následne úspešne zvládať nároky, ktoré im nastavia úroveň nasledujúce zmiešané triedy, kde sa už nesmie preukázať rozdielny prístup k úrovni kvality.

Aby reforma predškolského vzdelávania dosiahla účinok podmienit zainteresovanosť rodičov v závislosti návštevnosti na prijme rodičovských (detských) príspevkov. Organizáciu a výučbu zveriť inštitúciám mimovládneho sektoru zameraných práve na tento druh vzdelávacej činnosti detí z komunit, kde by mali mať garantované dotácie z rôznych štátnych fondov. Na prevádzkových nákladoch a materiálnom zabezpečení by participovali samosprávne orgány zo svojich participčných položiek rozpočtu. Metodický dozor by mal zabezpečiť svoje kompetencie štát za pomoci štátnej metodiky v spolupráci s rómskou samosprávou. Prevádzkovanie by bolo závislé na licenčnom princípe podľa pravidiel štátu a obce. Konečné štádium naplnenia cieľov reformy by malo byť dosiahnutie 100%-ného konečného úspechu reformy.

Postupné odtrhnutie detí od nepriaznivého domáceho prostredia a získanie potrebných návykov pravidelnosti by presvedčilo rodičov o potrebe týchto radikálnych krokov k zlepšeniu ich situácie do budúcnosti a získali by zodpovednosť, že deti nesmú byť len zdrojom príjmov, lebo určitá finančná spoluúčasť financovania na činnosti tohto zariadenia by sa adresne vracala vo forme príspevku na spoločné stravovanie. V ďalšej fáze reformy bude treba zvážiť, či by ich učitelia a výchovní pracovníci nemali byť kvalifikovaní práve z rómskeho etnika, čím by sa aj zvýšil záujem a potreba o tento druh štúdia práve z vlastného etnika. Vzájomná previazanosť učiteľov a detí by pomohla eliminovať priepastné rozdiely vo fungovaní spoločenských pomerov medzi majoritou a menšinou, konkrétne v danej lokalite spolunažívania, kde by práve deti boli určitým premostením cez vzájomnú averziu a predsudky.

V oblasti samosprávy by sa mohli pripraviť legislatívne podmienky, ktoré by umožnili vznik samosprávnej autonómnej štruktúry v oblasti predškolského vzdelávania, kultúry zriadením komunitných centier, ustanoviť poriadkovú a ekologickú hliadku zameranú len na etnickom základe. Členovia tejto samosprávy by boli volení na určité obdobie len z členov komunity a len príslušníci etnickej menšiny. Samosprávna autonómia by nemala žiadne represívne právomoci, ale preventívnym pôsobením by bola nápomocná samosprávnym orgánom obce prednášaním návrhov na zlepšenie fungovania obce smerom na etnikum a opačne so zreteľom na dodržiavanie VZN svojou komunitou. Pomáhala by obci pri organizovaní rôznych obecných a cirkevných podujatí medzi príslušníkmi etnickej menšiny. Predseda (býv. pozícia vajdu) by bol pozývaný na rokovania zastupiteľstva, aby tak mohol informácie týkajúce sa etnika bezprostredne prenášať do komunity a zabezpečiť ich plnenie. Činnosť členov samosprávy by mohla byť formou odmeny financovaná z fondu na verejnoprospešné práce, poprípade z fondu na podporu a rozvoj menšinových aktivít. Etnická samospráva by pomáhala aktivizovať a oživiť fungovanie miestnych prevádzkarní s využívaním miestnych zdrojov s možnosťou vytvárania pracovných miest pre príslušníkov komunity (košíkárstvo, kováčstvo, drobné stavebné práce a údržba zelene, výroba trstinových rohoží, spracovanie

druhotných surovín, výroba kompostu, atď.). Pre zvýšenie efektivity by sa mohli tieto komunitné prevádzkarne služieb združovať z viacerých obcí. Zisky z tejto činnosti by boli odvádzané do rozpočtu obcí a na samotný rozvoj menšín.

Na celoštátnom princípe by malo vzniknúť nepochitické združenie etnických samospráv podľa modelu ZMOS. Združenie by mohlo tvoriť v štruktúrach ZMOS samostatný poradný orgán pre politiku menšín, a byť i poradným orgánom Úradu splnomocnenca vlády, čím by sa zabezpečovala priama väzba s touto inštitúciou smerom k vláde a VÚC. Na tejto úrovni by samospráva mohla pripomienkovať návrhy na čerpanie rôznych fondov pre potreby menšín a byť súčasne pri kontrole adresného plnenia, aby nemohlo prísť k zneužívaniu prostriedkov. Rómske etnikum by sa nemalo združovať v osobitnej politickej strane závislej na etnickom princípe, lebo býva nesúrodé a labilné, čo zväčša zneužili štandardné politické strany vo svoj vplyv. Rómske etnikum by sa malo združovať v obecných záujmových združeniach alebo spolkoch a tam si riešiť svoje stavovské záležitosti podľa regionálnych potrieb vplyvom svojich autorít.

V oblasti podnikateľských aktivít formou samozásobiteľstva umožniť menšinám vytvoriť podmienky akýchsi slovenských a obecných kibucov a využitím poznatkov z tejto formy zabezpečovania z vlastných zdrojov poľnohospodárskych produktov systémom rekultivácie ľadom ležiacej pôdy alebo dlhodobým prenájmom obcou nevyužívaných pozemkov. Tento systém by pomohol k ekologickému zhodnoteniu divokých skládok, skultúrneniu životného prostredia a najdôležitejší profit by bol získaním vzťahu k pôde a k pracovným návykom, zvlášť vzhľadom k nastupujúcej generácii zaznávaného a podceňovaného etnika.

Knih sa zaoberá celospoločenským problémom, ktorý je bezpochyby spojený s rómskou etnicitou zo všetkých strán, čo táto téma pre spoločnosť prinášala v minulosti aj vzhľadom na súčasnosť. Tento pretrvávajúci spoločensko-politický problém zasahuje do všetkých oblastí občianskeho života a deformuje ekonomickú a sociálnu stabilitu štátu s dosahom i na politiku spolunažívania s majoritou. Prítomnosť tohto etnika presahujúceho veľké percento k inému obyvateľstvu je realita bez ohľadu rozvinutosti regiónov východu alebo západu

Slovenska značne rozdielna. Dôsledok sťaženého riešenia pretrvávajúceho v našich pomeroch mnoho desaťročí narušuje aj politickú, ekonomickú a sociálnu stabilitu štátu. Sľubované riešenia zostávajú len fikciou vo volebných programoch v boji o moc v štáte a značne ovplyvňujú výsledky volieb.

Štát vo väčšine prípadov preniesol zodpovednosť na orgány samospráv bez dostatočnej finančnej zábezpeky, a tie potom riešia vec podľa toho, ako im to miestne rozpočty umožňujú. Dôsledkom toho je, že vznikajú markantné rozdiely v ich efektívnom riešení. Rôzne populistické heslá o ich riešení len zahmlievajú skutočnú podstatu veci a úmyselne obchádzajú pravdu a vytvárajú nedostatočnú snahu o legislatívne zmeny, ktoré by radikálne riešili potreby štátu ako vlastnej priority a až potom priority medzinárodných noriem o ľudských právach a rovnosti medzi občanmi založených na Charte ľudských práv. Ohľad práva menšín nesmie zasa porušovať práva ostatných občanov. Samozrejme, na to treba náležitú odvahu politickej štruktúry spraviť v štáte poriadok týkajúci sa každej skupiny obyvateľstva bez ohľadu etnickej príslušnosti, sociálneho statusu religiozity a to bez uprednostňovania politického vplyvu vládnucich garnitúr.

Práve o tomto je moja kniha, ktorá vychádza z historických poznatkov od príchodu etnika na naše územie, datujúce sa od roku 1242 až po súčasnosť. V ďalšej časti knihy sú načrtnuté známe i neznáme pretrvávajúce problémy ešte z dôb predvojnového vývoja. V časti alternatívnych návrhov riešení sú naznačené reálne možnosti, ktoré by bolo treba zaviesť, a tak dať možnosť etniku sa realizovať v našom spoločenskom a ekonomickom priestore. Vyhýbam sa pokusu oživiť komunistickú utópiu o úspešnej asimilácii rómskeho spoločenstva. Realizácia moderného a etického sporu opatrení by napomohla prekonávať priepasť medzi profesnou a vzdelanostnou úrovňou v zmiešanej spoločnosti. Ziskal by sa tým i určitý sociálny zmier v čerpaní sociálnych bonusov od štátu.

Tretia časť knihy pozostáva z príbehov mojich osobných skúseností z pracovných a iných kontaktov s touto komunitou na rôznych úrovniach. Prerozprávaním príbehov zo skutočného života v rôznom období vnikám do podstaty ich myšlienkového pochodu s ohľadom na

ich kultúrne a duchovné hodnoty s prihliadnutím na využitie týchto ich odlišných a prirodzených vlastností pri formovaní ich typického životného štýlu v rôznych rodových formáciách s regionálnou a historickou odlišnosťou. Poukazujem ďalej na negatíva a ich príčiny a prikláňam sa skôr na propagáciu a zviditeľňovanie pozitívnych príkladov. Kniha na svojich stránkach dáva možnosť prezentácii rôznym odborným názorom z tejto oblasti a ich súvisiacej tematiky.

Kniha ukazuje na skutočnosť, že nemôžeme všetky skupiny tohto spoločenstva dávať do jedného vreca. Musíme rozlišovať dobrovoľnú neprispôsobilosť prijímať prvky civilizácie niektorých skupín spoločenstva so skupinami nedobrovoľnej spoločenskej izolácie zapríčinennej z nedostatku vzdelávacích a pracovných príležitostí, ktorá ich vohnala do tejto situácie pod hranicu chudoby vytvárajúcu hladové doliny a mestské getá. Musíme si priznať, že mnohé prvky cigánskej kultúry obohacujú kultúru majority a opačne. Rómska problematika má aj mnoho svetlých stránok, najmä tam, kde sa dokázalo etnikum plne integrovať a stali sa tak samozrejmovou súčasťou spoločenského a ekonomického života. Tak mnohí svojím talentom, vedomosťami a umom dôstojne reprezentujú slovenskú kultúru, šport a vedu.

Záverom kniha oboznamuje čitateľskú verejnosť, ktorá sa zaoberá touto problematikou zo života Cigánov z pohľadu, ktorý až tak verejnosť nepozná. Dáva možnosť zoznámiť sa i s pojmami a faktami z dávnej i nedávnej histórie etnika, o ktorých ani samotné etnikum nemalo možnosť počuť, lebo naša školská politika vo svojich učebných osnovách nevenuje dostatočnú pozornosť tejto téme, a tak sa vlastne nepriamo zúčastňuje na prehlbovaní predsudkov zakladajúcich nálady extrémizmu namierené proti tejto komunite. Kniha môže v tejto oblasti poslúžiť i ako šlabikár a bedeker, a tak napomôcť odbúravať negatívne javy v spolunažívaní.

V neposlednom rade publikácia by chcela naštartovať v spoločnosti vzájomnú a efektívnu diskusiu o formách spoluzitia bez rušivých momentov z oboch strán obyvateľstva Slovenska. Kniha sa svojím obsahom vymyká z bežného beletristického žánru a snaží sa svojším štýlom jazyka priblížiť k jednoduchému čitateľovi nenásilnou rétorikou, podloženou argumentáciou faktov a encyklopedickým prehľadom

založeným na poznatkoch dávnej minulosti i súčasnosti. V knihe sú použité len moje osobné skúsenosti z kontaktov s komunitou z rôznych častí Slovenska, pochádzajúcich aj z môjho politického pôsobenia poslancu NRSR, člena výboru pre štátnu správu, samosprávu a národnosti a z postu podpredsedu pre územnú správu v tejto vládnucej parlamentnej strany. Obsah je preto autentickým pohľadom bez prikrášľovania, zloby a šovinizmu.

Musíme sa pripraviť na pokračujúcu demografickú explóziu cigánskeho etnika, lebo pôrodnosť k pomere majoritnému obyvateľstvu je v pomere 1:5 v neprospech majoritnému obyvateľstvu. Preto musí byť enormnou snahou štátu podporovať rodinnú politiku, aby sa v dohľadnom čase ešte naše nasledujúce generácie detí nestali menšinou vo vlastnom štáte i pričinením emigračnej politiky EÚ o ďalších cudzích ťažko prispôsobivých občanov. Môže sa stať, že sa staneme menšinou v štáte a budeme musieť bojovať o svoje menšinové práva. Zmena kultúrnych tradícií vyvolá situáciu, ktorá postupne, ale isto naštartuje zánik tisícročnej snahy Slovákov o identitu a svojbytnosť. Je to téma, ktorá je pre politikov nepopulárna a vyrušuje ich politické pohodlie. Je na verejnosti, aby túto pohodu narušila a prinútila ich v tejto chýlostivej veci konať, lebo v tejto dobe je to posledné zvonenie na výstrahu nám všetkým, čo nám záleží naozaj na osude svojho národa, nielen deklaratívne, ale aj činom.

Názov knihy Údolie divých makov symbolizuje divoko rastúci kvet, ktorý najlepšie vystihuje živú prítomnosť cigánskeho etnika svojou jednoduchou krásou a najobľúbenejšou farbou Cigánov. Vyskytuje sa všade na svete a na svoj život nepotrebuje úrodné prostredie, aby mohol v skromných podmienkach prežiť. V prírode je všeobecne považovaný za burinu, a preto boli vyvíjané snahy genetikov-šľachtiteľov zachovať ich krásu tak, aby takto zušľachtené mohli byť rovnocennou okrasou našich záhrad. Poznáme ušľachtilé odrody s bohatším kvetenstvom a pestrosťou farieb. Nikto alebo len málo ľudí si uvedomuje úmornú a vysoko náročnú prácu šľachtiteľov na dosiahnutie cieľa premeny.

Myslím si, a som o tom aj presvedčený, že i spomínané etnikum, ktorého prirodzeným symbolom je kvet divokého maku, sa dá podobne vyformovať trpezlivou prácou na vyšľachtený červený kvet zdobiaci našu

spoločnosť k spokojnosti oboch pri zachovaní jedinečnosti a vzájomného rešpektu pre rozvoj vzájomných kultúr. Je to najnamáhavejšia cesta, ale s trvalým výsledkom a o to by nám malo ísť z oboch strán. Bol by som rád, keby aj moja kniha k tomuto cieľu aspoň malým dielom prispela.

Na záver musím dodať, že všetky odborné diskusie poukazujú na závažnosť situácie z demografického pohľadu, že populačná krivka etnika rapídne stúpa, pokiaľ populácia majority hrozivo vykazuje klesajúcu úroveň tak, že podľa sociologických výpočtov pri pretrvávajúcich podmienkach za 50 rokov slovenská národnosť sa vo vlastnom štáte môže stať menšinovým národom. Situáciu môže ešte zhoršiť nával emigrantov so svojou nízkou vzdelanosťou, odlišnou kultúrou, náboženstvom, životným štýlom a vysokou reprodukčnou schopnosťou. Zanedbaním pozornosti týmito alarmujúcim prognózam, stanú sa tieto veci skutočnosťou nielen u nás, ale aj v celoeurópskom kontexte. Jasne to ukazuje ťažko zvládnuteľná situácia najmä vo Francúzsku, Nemecku a iných vyspelých štátoch Európy s ústretovým a liberálnym systémom podporujúcim prisťahovaleckú politiku. V tomto geopolitickom priestore je zároveň ohrozený i slovanský kmeň s jeho kresťanskými koreňmi a tradíciami.

Stručná história etnika

od roku 1242 do súčasnosti

Prehľad histórie Cigánov v Európe, (Ottův slovník naučný, 5. diel, strana 365 z roku 1892, heslo Cikáni - doslovný preklad).

„Cigáni sú kočovný kmeň roztrúsený po celej Európe. Vyskytli sa i v Turecku už v XI. storočí (podľa niektorých v cisárstve Gréckom už začiatkom IX. stor. za Nikefora). V XIII. storočí sa rozšírili i Uhorsku (pozn. autora AM, aj v terajšom Slovensku, ktoré bolo v tej dobe vnímané ako Horné Uhorsko) a v Poľsku, v roku 1417 už aj u Baltického mora, v roku 1472 pri Barcelone v Španielsku a v roku 1492 boli už v Španielsku prenasledovaní spolu so Židmi a Maurmi, v roku 1531 bol v Anglicku vydaný proti nim edikt. Zo začiatku vznikali o nich legendy, že prišli z Egypta, a že sú kmeň, ktorý neprijal Ježiša, keď utekal pred ukrutnosťou Herodesa. Preto za trest sú vyhnaní z vlasti a márne si hľadajú domov. Cigáni sami rozšírili túto povesť a ťažili z nej. Ich rozprávanie tejto legendy malo vplyv na vtedajšie názory o Východe. Keď boli odhalení ako klamári, zlodeji a lotri začali byť prenasledovaní najprv v Španielsku, potom i v ostatných krajinách. V XIV. storočí sa prenasledovanie zmiernilo a sem-tam sa objavili i pokusy urobiť z nich udomácnený a akceptovaný národ, ale všetky pokusy zlyhali. Na území Európy ich každý národ pomenoval inak, grécky slovom Atsinganos (Athinganos), bulharsky Acigán, rumunsky Tzigan, maďarsky Tzigany, taliansky Zingaro, turecky Čingiane, španielsky Gitano, anglicky Gipsy, albánsky Yevk a francúzsky Bohémiens. Anglické a španielske názvy súvisia s legendou o ich egyptskom pôvode a francúzsky názov vznikol chybným výkladom, pretože prví Cigáni prišli do Francie z Čiech. Grécky názov vraj pôvodne znamenal sektu, ktorá žila vo Frýgii a Lykaónii, odkiaľ prišli Cigáni na Balkán. Autor M. J. de Goeje odvodzuje názov od gréckeho slova tsjeug, čo znamená hudobný názov. Autor Herodot ich označuje ako Singurrai, ale nevie sa presne či názov súvisí s Cigánmi. V Ázii sú označovaní slovom Kouli, v Indii Banjari alebo Lombadi, ich pravé meno je ale Gohuri. Rozšírený názov Róm u nich znamená muž a Romi je pomenovanie ženy. O vlastnom pôvode podrobne

pojednáva jazykoveda. Nárečia sa navzájom veľmi líšia a poznáme ich 13: grécke, rumunské, škandinávské, anglické, maďarské, talianske, české, nemecké, poľské, ruské, čudské, baskické a španielske. Vo všetkých sú však prvky grécke, slovanské, rumunské, čo označuje cestu, ktorou sa Cigáni na svojich cestách pohybovali. O ich cestách svedčia i prvky perzské a arménske. Jadrom však všetkých ich nárečí je indické a súvisí s dialektom dolnej Indie. Akú úlohu vo vlastnej pravlasti mali, prečo a kedy ju opustili nie je dosiaľ úplne preskúmané.

Prvá zmienka o Cigánoch v Čechách sa objavuje v Starých letopisoch českých z roku 1416, kde sa o nich hovorí, že sa prvýkrát v Čechách objavili a mámili ľud. Ale sa zaznamenali i správy, že Cigáni sa objavili v Čechách už v roku 1242, keď tam prišli tajne, ako vyzvedači Tatárov a tu im podľa používaného slova v tatárčine v tej dobe hovorili k a r t a s. Tiež popis zovňajšku a ich chovanie a zvyk, ako je uvádzané v Dalimilovej kronike, úplne pripadá neskoršie na Cigánov. Že boli príslušníci tohto opovrhovaného kmeňa pod menom Cigáni pred rokom 1416 už známi, dosvedčuje Popravčí kniha pánů z Rožmberka, kde sa už v roku 1399 uvádza, že v lupičskej tlupe, ktorá pôsobila v južných Čechách sa nachádzal medzi niekoľkými Nemcami z Rakúska tiež istý Ondřej, pacholek cikán černý. V roku 1416 prišiel do Čiech okázalo predvoj 300 duší Cigánov malebne vystrojených mužov na koňoch, potíkali sa po krajine a vedeli si ľud nakloniť lživým rozprávaním, že ich nepriatelia kresťanstva vyhнали, a že v Čechách hľadajú útočisko, a preto boli srdečne prijatí. Za husitských nepokojov sa v húfoch a voľne pohybovali po Čechách, zabrali južnú lesnatú krajinu a pokojne sa pohybovali, a dokonca sa usadili i v Prahe v druhej polovici XV. storočia.

V dobách prenasledovania Cigánov v západnej Európe našli útočisko v Čechách, i keď si to nezaslúžili, lebo sa spolčovali s Turkami a vykonávali pre nich podpaľačské služby a vyzvedačstvo, zvlášť v roku 1536 až 1541. Preto sa začalo proti Cigánom postupovať tak prísne, že bolo potrebné zmeniť zákony. Vysávali ľud i krajinu po celú dobu Tridsaťročnej vojny, ba i neskôr tak, že cisár Leopold I. musel proti nim vydať dekrét (21. 4. 1688), ktorým ich vypovedal z krajiny. Ale nič to nepomohlo, ešte viacej Cigánov prichádzalo z Moravy a Sliezka

a vykonávali naďalej svoje aktivity tak, že museli byť reskriptom vydaným v júli 11. v roku 1697 vyhlásení za zbojníkov. Tak nastalo mohutné prenasledovanie Cigánov, keď ich aj mnoho zahynulo, ale i napriek tomu uhorskí Cigáni sa neustále pokúšali o príchod do Čiech, najmä do lesov v Táboorsku a Budějovicku. Za panovania cisára sa začali presúvať z Uhrov a Moravy do svojich obvyklých lokalít. Boli opäť prenasledovaní, popravovaní a mrzačení a až vojenským zásahom boli z krajiny vyhnaní. I napriek tomu sa statočne proti presile bránili. Tiež Karol VI. Patentom vydaným 20. júla 1721 za zbojníkov ich vyhlásil a nariadil, aby aj ženy boli trestané smrťou. Za panovania Márie Terézie bolo zrušené prísne nariadenie Karola VI. Cisár Jozef II. Sa snažil Cigánov prinútiť zanechať kočovný život a prikázal im natrvalo sa usadiť. Mali sa usadiť v Uhrách (pozn. autora A.M., teda aj na dnešnom Slovensku), a Sedmohradsku (Rumunsku). Ale nariadenie cisárom usadiť sa odignorovali a radšej sa túlili vykonávajúc šamanstvo, koniarstvo, kováčstvo, kotlárstvo, vykladačstvo kariet, žobranie, krádeže, ba i lúpeže. A tomuto spôsobu sú až dodnes húževnato oddaní (pozn. autora A.M. – myslí sa tým reálna doba). Neskoršie policajné opatrenia spadajú pod jedno opatrenie proti kočovaniu. Z podrobnejších správ sa dočítame v Matici Moravské z roku 1879, že Cigáni vlastne na Moravu a do Čiech prišli, keď predtým medzi Grékmi, Rumunmi a Maďarmi žili, ako to dokazuje slovník Českých Cigánov, kde sa nachádzajú pôvodné slová týchto národov.“

Ďalej sa na strane Ottůvho slovníka náučného na strane 366 nachádza charakteristika Cigánov nasledovne:

„Cigáni sú nervózni. V šťastí plesajú, v nešťastí zúfajú a v radosti opíjajú. Radi snívajú a stávajú sa mystikmi. Ich filozof John Bunyan (žil v Anglicku v dobe Jakuba II.) je mystik. Sú opojení prírodou. Stan je ich domom, opovrhujú usadlým životom a sú posadnutí kočovným životom a sú uchvátení horúčkovitým blúdením. Musia mať stále nové, živé a hlboké dojmy. O budúcnosť sa nestarajú a o povinnostiach nemajú pojem. Česť je im cudzia a zásadám nerozumejú. Majú hlboký cit a žiadostivosť je neukojiteľná. Ich bôľ a vášeň sú obsiahnuté v hudbe. Poézia je dosť jednoduchá, obsahuje krátke a smutné spievanky, žarty, satiry a poviedky. Spievajú a básnia, zároveň tancujú.

Ženy sú výborné tanečnice a muži vynikajú v hudbe. Cigáni majú svoje povery, veria vo všelijakých duchov a prírodné mocnosti. S kúzлами a čarovaním vedia kupčiť, ale aj im veľmi veria. Svoje názory nikdy neupravujú a nie je v nich žiadna dôslednosť. Pestujú vierovyznanie svojho kraja, ale svoje deti dajú viackrát krstiť (kvôli darom od svojich kmotrov) alebo prestúpia na inú vieru. Mravnosťou muži nevynikajú a ženy ešte menej. Zlodejstvom a nečestnosťou sú smutne známi. Pozoruhodná je ich láska k deťom. Práci sa vyhýbajú. Milujú kone a vedia s nimi obchodovať. Sú tiež zlatníci, kováči, uhliari, kšeftári a medvediar. Ženy sú vykladačky kariet, kšeftárky, mastičkárky, v Španielsku tanečnice a predavačky, v Rumunsku slúžky.

Cigáni majú mierne tmavú pleť, čierne husté vlasy, tmavé a iskrivé oči, predĺženú tvár, nízke čelo, mierne väčší nos vždy zašpicatený. Majú malé ústa, krásne červené pery a biele zdravé zuby. Oči sú blízko seba a mierne šikmé. Dolná čeľusť mierne vystupuje. Lebka je malá a mierne predĺžená. Hovelacque (antropológ) rozoznáva u Cigánov dvojaké typy a oba sú pôvodné, a to, predĺžená tvár, orlí nos, guľatejšia tvár a tupší nos, menej iskrivý zrak. Pri vášni sa nikdy nečervenajú, ale zblednú. Telo je stredné, štíhle, ale silné. Tučné bývajú len staršie ženy. Nohy a ruky sú malé, prsty dlhé a špicaté. V Európe je cigánov asi 700.000 (údaj je z aktuálnej doby, t.j. rok 1892 – pozn. autora A.M.), z toho pol milióna na Balkáne a 150.000 v Rakúsku (asi vo Veľkom Rakúsku, pozn. autora A.M.).

Srv. Grellmann, *Historischer Versuch über die Zigeuner* (1787) prvý ukázal na indický pôvod; Pott, *Die Ziguener in Europa u. Asien* (1843-44); Bataillard, *De l'apparition et de la dispersion des Bohémiens en Europe* (1849); Miklosich, *Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europas* (1872-1877); články v rôznych časopisoch, zvlášť *Gypsie Rewiev*. Nadšeným znalcom všetkých vedomostí o Cigánoch je Adriano Collocci, *Gli Zingari* (Turín, 1889).

U nás študoval ich jazyk Puchmajer a podľa neho napísal J. Ješina učebnicu (*Romani Čib*), ktorý vydal ich povesti a rozprávky a s Ulrichom učebnicu Ruského nárečia Cigánov, potom gróf Rud. Wratislav, *Versucheiner Darstellung der Lebensweise, Herkunft und Sprache der Zigeuner* (Praha, 1868). Horlivým používateľom cigánskeho jazyka

v Uhorsku je arciknieža Jozef, keď jeho objemné dielo *A cigány nyelotan* v roku 1889 vydala maďarská akadémia.“

Prenasledovanie a útlak rómskeho etnika nepozná len dávna história, ale i novodobé dejiny zaznamenávajú etapy, keď Cigáni čelili drastickým pogromom, ktoré sa najviac prejavili v ére fašistického Nemecka, keď sa stali terčom vyhladzovania v koncentračných táboroch, kde popri Židoch, Svedkoch Jehovových, príslušníkoch iných cirkví, komunistoch a odporcoch nastupujúceho režimu zažívali národnú genocídu. Ďalšie prenasledovanie nasledovalo i za komunistického režimu, kde fyzickú likvidáciu nahradila násilná asimilácia a vytesnenie etnika mimo svojich duchovných a kultúrnych zvyklostí. Zaujímavé je pri tom pozorovať, že i keď etniku nebolo umožnené sa etablovať ako národ pôsobením legislatívnych opatrení, podarilo sa vytvoriť národnostnú menšinu s právami, ktoré sú ručené ústavou a inými medzinárodnými dohovormi a Chartou ľudských práv a slobôd. Práve v tomto legislatívnom rámci je priestor na vytváranie podmienok bezproblémového spolužitia. Aby sme sa čo najviac priblížili k tomuto riešeniu, musíme veľmi objektívne posúdiť minulosť, analyzovať vnútorný život menšiny a hľadať mechanizmy pre zvyšovanie duchovnej, vzdelanostnej a kultúrnej expanzie. Pri vyriešení týchto zlomových problémov následne musí prísť očakávaný ekonomický a sociálny rozvoj, ktorý zasa upevní politickú stabilitu a občiansky princíp a sme tam, kde naša snaha bude korunová úspechom.

Keď chceme ozdraviť nejaký živý organizmus, musíme použiť medicínsku metódu a etnikum vo všeobecnosti takým živým organizmom bezpochyby je. Takže podľa tejto metodiky pri presnom určení diagnózy sa musíme odraziť od poznatku anamnézy, rodovej, historickej, rodinnej, a preskúmať aj podmienky, v akých sa momentálne organizmus nachádza a v akom prostredí žije. A práve túto metodiku chcem uplatniť, aby bol výsledok presný, založený na faktoch a mal aj reálny základ na riešenie problému.

Problematiky rómskej menšiny má v našom sociálnom a kultúrnom prostredí svoje špecifiká, na ktoré pôsobí mnoho vplyvov. V prvom rade sa musí etnikum rozdeliť do hlavných antropologických skupín. Sú dve skupiny ako sa uvádza aj v citovanom Ottúvom slovníku

náučnom. Prvá skupina je podľa antropológa Hovelcquiea líšiaca sa od spoločných čŕt, že sa od druhej líši len anatómiou nosa, stavbou tváre od podlhovastého tvaru ku guľatému a bystrosťou zraku od iskrivého po menej iskrivý. Pre moje delenie je v tomto prípade to podstatné, lebo vývoj telesných rozlišovacích znakov podlieha čoraz väčšiemu miešaniu medzi rasami.

Vo svojom rozlíšení sa chcem viac venovať sociálnemu a kultúrnemu deleniu rómskeho spoločenstva s menším akcentom na rasovú príslušnosť. V našich podmienkach je aktuálne delenie na chudobných a bohatších. Tú úspešnejšiu komunitu Cigánov-Rómov tvoria vysokoškolsky vzdelaní jedinci s akademickým titulom, špičkoví umelci, účinkujúci najmä v zahraničí, vedci a majitelia prosperujúcich firiem, alebo špičkoví manažéri. Táto skupina sa úplne integrovala do majoritnej spoločnosti, prináša pre štát pridanú hodnotu, za čo ju aj štát preferuje. Nakoľko s touto kategóriou nie sú žiadne problémy, vyberieme ju ako nasledovaniahodný vzor pre budúcu etnickú generáciu.

Iná skupina predstavuje lepší priemer, záleží na tom, či je trvale zapojená do pracovného pomeru, ktorý im dáva priestor na sebarealizáciu. Sú to väčšinou generácie so stredoškolským vzdelaním s maturitou, remeselníci vyučení v odbore, živnostníci a obchodníci.

Táto najrozšírenejšia skupina rómskej komunity tiež nie je problémová, dokonca je stabilizujúcim prvkom sociálnej politiky štátu a vytvára nemalé zdroje do príjmu štátneho rozpočtu a do odvodových fondov. Významne sa podieľa aj v politike zamestnanosti, kde dokáže zamestnávať nekvalifikovaných členov svojej komunity a vo svojich regiónoch znižuje absentovanie drobných služieb pre obyvateľstvo. Navyše s využívaním miestnych zdrojov. V bytovej politike sú príslušníci tejto skupiny sebestační, vo výchovnovzdelávacom procese a dodržiavaní princípov spolužitia sú bezproblémoví občania. Preto sa s touto kategóriou podrobnejšie nebudem zaoberať, ale čitateľovi ju predstavím ako vzor a cieľ riešenia rómskej otázky. Markantne je tu vidieť, akú úlohu v tejto komunite zohráva vzdelanostná úroveň a jasne nám dokumentuje, vzdelaním a ochotou vzdelávať sa, že takto sa dajú prekonať rozporné prekážky, ktoré im spoločnosť svojou predpojatosťou a predsudkami postaví do cesty. Preto sa zameriam

na početnú skupinu rómskeho etnika, ktorá z rôznych dôvodov nevytvára pre štát temer žiadne hodnoty, ale najviac zaťažuje sociálny systém a zdravotnú starostlivosť. Produkuje svojim mnohodetstvom defekty v predškolskej a školskej vzdelávacej sústave. Negatívne ovplyvňuje politiku zamestnanosti svojou nízkou kvalifikačnou potenciou. Žije v akýchsi getách v nevyhovujúcich bytových podmienkach vo vlastných chatrčiach v nelegálnych osadách postavených na pôde iných vlastníkov. Z tých, ktorí mali pridelené štátne alebo obecné byty sa stali trvalí neplatiči alebo byty úplne zdevastovali tak, že z bezpečnostných dôvodov museli byť asanované, miestami až celé obytné celky na sídlisku. Obyvatelia týchto bytov na sídliskách sa stali svojím spôsobom života terčom sťažností ostatného obyvateľstva. Ničenie okolitej prírody v blízkosti chránených území podľašlo devastácii so značnými finančnými škodami a zdrojom ekologických a krajinárskych katastrof. Súčasná represívna legislatíva naráža na odpor ľudsko-právnych organizácií, ktoré nekriticky ochraňujú týchto neprispôsobivých občanov. Z tejto reálnej situácie vychádzajú námety riešenia v knihe. Neriešenie tejto situácie alebo liknavosť riešenia privodí situácie, že za dvadsať rokov bude etnická menšina riešiť problémy väčšiny, lebo pri tempe pôrodnosti nastane zmena pomerov v demografických ukazovateľoch. Môže sa stať aj to, že majorita rezignuje a nastane hromadné opúšťanie tradičných obývaných lokalít. Nie je to strašidelný scenár, ale svojou bezradnosťou sa môže naplniť, čoho dôkazom sú aj majoritou neobývané niektoré mestské sídliská na Slovensku. Príkladov je mnoho vo svete, ale už aj v civilizovanej Európe. Z začať riešiť problém, zaj-tra už môže byť neskoro. Uvažujme, kto tak môže byť príčinou alebo zdrojom xenofóbie, extrémizmu a rasistických nálad ústiacich až do neofašistických aktivít. Myslím si, že je dôležité na túto otázku hľadať odpoveď a začať konať, lebo epidémia odporu si nedáva načas.

Úmyselne som pre definíciu cigánskeho etnika použil poznatky z náučného slovníka, ktorý podrobne mapuje pohyb Cigánov z historického hľadiska, i z hľadiska antropologického, čo mi umožnilo lepšie poznať špecifiká etnika a možnosť sledovať vývin až do dnešných čias. Dozvedel som sa i súčasne diskutovanú tému pomenovania

tohto národa, ktorý bezpochyby národom je. Špecifikom z politického hľadiska je, že tento kočovný národ nikdy nedosiahol uznania národa a celé stáročia nemal možnosť prezentovať sa základným štátotvorným prvkom, a to, vytýčiť si svoje vlastné územie, čím by si mohol vytvoriť nejaký systém štátu. Zotrval tak vo svojej prioritnej mentalite rodovej závislosti a ponechal si tak aj charakteristický znak kočovníctva. Po stáročiach putovania civilizovanými krajinami sa predsa kočovný prvok začal pomaly vytrácať a postupne sa členovia tohto spoločenstva ekonomicky a sociálne integrovali do štruktúr väčších národov až tak, že vo väčšine prichádzalo až k asimilácii a zbavovania sa životného štýlu svojich predkov. Medzinárodné spoločenstvo akceptovalo postupne tieto tendencie vývoja tak, že v modernej nedávnej dobe prijalo jednotné pomenovanie tohto etnika univerzálnym názvom Róm, ktoré sa začalo používať väčšinou len v úradnej agende. Nie všetci Cigáni však prijali s nadšením toto opatrenie, zostávajú pri svojom pomenovaní a sú hrdí na svoj pôvod, tradície a kultúru.

Potvrďuje sa i členenie tohto spoločenstva, že i tu existuje zvlášť v modernej dobe, že i napriek spoločným genetickým znakom zostávajú určité odlišnosti vo vnútri etnika, ako spomínam v predošlých kapitolách knihy, a ktoré je zapríčinené z väčšej miery vzťahu ku vzdelaniu a tým i k uplatneniu sa v štruktúrach majoritného obyvateľstva v jednotlivých štátoch až tak, že príslušníci cigánskej komunity prijímajú nový spôsob života a stávajú sa tak právoplatnými a rovnocennými občanmi s ostatnými. Spoločnosť ich aj tak vníma, i keď si zachovali niektoré kultúrne tradičné prvky svojich predchodcov. Tu nastáva nová kategorizácia početných rómskych komunít, kde sa ich vlastným pričinením a spôsobom života pod vplyvom rôznych okolností samovoľne delí na viacero kategórií, ktoré sa snažím z konkrétnych skúseností pomenovať, podľa čoho sú aj v spoločnosti vnímaní, aspoň v podmienkach nášho územia, kde podľa štatistických údajov, má ich byť až 10 % z populácie. Myslím si, že tento údaj je orientačný, lebo mnohí príslušníci sa hlásia aj k inej národnosti v rámci menšinovej politiky z rôznych dôvodov.

Úmyselne som si nechal na koniec tejto kapitoly osobitnú skupinu etnika, ktorá je pozostatkom kultúrnej a sociálnej identity, zachovávajúc

si svoje charakteristické rodové tradície a hierarchiu hodnôt. Táto komunita nie je tak závislá od sociálneho systému štátu, lebo jej spôsob života je sebazabezpečujúci a netrpí chudobou ako predošlá komunita. V rodovom živote vládnu nepísané a tvrdé pravidlá od detského veku až po na starobu odkázaných jedincov. Veľmi dobre ovládajú legislatívne medzery v zákonoch, ktoré využívajú vo svoj prospech, avšak popritom neradi rešpektujú ostatné zákonné normy, ktoré by ich mohli obmedzovať. Vzdelanostná úroveň je veľmi nízka, ba možno povedať, že pre svoj život ju ani nepotrebujú. V komunite prevláda matriarchálny systém až tak, že ženy nesmú pracovať a je len na mužoch, ako sa vedia o svoje pokolenie ekonomicky postarať. Muži sa vyhýbajú práci a venujú sa pokútnemu spôsobu zaobstarávania živobytia. Vedia veľmi dobre obchodovať, najmä s nelegálnymi prostriedkami. Netrpia núdzou v obliekaní. Ženy sú plne zodpovedné za výchovu detí. Ich rodiny sú mnohopočetné a netrvajú na tom, aby deti navštevovali školy, takže sú odkázané podučiť sa od rodičov alebo starších súrodencov, aby si mohli udržať svoj zaužívaný štandard prežitia. Združujú sa vo väčších skupinách, nedbajúc na spoločenské správanie a svojou hlučnou komunikáciou odpudzujú prítomnosť majoritného obyvateľstva. Dopúšťajú sa drobných krádeží, najmä v prehustenom priestore zhromaždeného obyvateľstva. Používajú na to rôzne metódy na odpútanie pozornosti tak, aby mohli byť pri svojom čine úspešní. Zgrupujú sa najmä v mestách, kde dokážu celý deň okupovať frekventované časti miest. Presúvajú sa najmä motorovými vozidlami starších typov a sú držiteľmi vodičských oprávnení získaných od príslušných úradov. Zaujímavé na tom je, že i keď mnohí držiteľia oprávnení nevedia čítať ani písať, absolvovali pritom zložitú agendu na získanie takehoto oprávnenia. Akékoľvek poukázanie na tieto praktiky sa považuje za diskrimináciu a etnickú nenávisť. Zostáva len tak hľadať spôsoby na odstránenie týchto zhoršujúcich sa stavov a napätí v spoločnosti. Tento typ spoločenstva si nevyžaduje až takú osobitú pozornosť, lebo akákoľvek snaha majoritnej spoločnosti len veľmi ťažko dokáže zmeniť spôsob života tak, aby korešpondovala s vynaloženou námahou na zmeny. Zatiaľ v tomto smere zlyhal každý režim i napriek zavedeniu represívnych opatrení. Tu treba dbať len na to, aby sa zamedzilo

neúnosnej koncentrácii tohto obyvateľstva, zvlášť do centier miest, lebo dokážu spätne devastovať životné prostredie, mestské pamiatky a narúšať spolužitie v rozsahu veľkých obytných lokalít. Príslušníci tejto komunity neudržujú žiadne etnické príbuzenské vzťahy, nerešpektujú rodovú príbuznosť, ba sú skôr nepriateľsky naladení k akémukoľvek približovaniu. Medzi sebou komunikujú cigánskym dialektom popretkávaným s miestnymi výrazovými prostriedkami jazyka väčšiny. Ich vonkajším typickým znakom je, že sa nikdy nikam neponáhľajú, skôr ich charakterizujú ťarbavá chôdza. Nie sú ateisti, ale v rôznych vierovyznaniach sa neprejavujú, ale i napriek tomu sa Boha boja.

Tieto informácie, poznatky a znalosti sú získané z osobných skúseností, preštudovania množstva materiálov, zvlášť z dávnej histórie až od prvopočiatku výskytu tohto etnika na území vtedajšej civilizovanej časti obývanej Európy. Sondu do dávnej minulosti som volil preto, lebo pri riešení tejto problematiky musíme vychádzať zo samej podstaty života Cigánov. V tomto prehľade som sa až tak neorientoval na súčasné encyklopedické poznatky, lebo sú už dostatočne známe z rôznych moderných informačných prostriedkov a čitateľ, ktorý javí odborný záujem sa môže k týmto informáciám dopracovať. Medzi historickými poznatkami a súčasným poznaním uplynulo už veľa storočí a rôzne civilizačné vplyvy zasiahli i vývoj cigánskeho etnika tak, že ho sformovali do dnešnej podoby, i keď základné genetické črty dodnes vzdorujú civilizačným tlakom, lebo podstata oprávnenej národnej identity sa nedá z histórie i súčasnosti vymazať a ani to nie je účelom rôznych snáh.

Výskyt Cigánov na Slovensku

Historický prehľad až do obdobia socializmu

(Materiál z *Encyklopédie Slovenska, I. zväzok, vydaný v r. 1977*)

„V 14. storočí sú správy o Cigánoch v juhovýchodnej a strednej Európe už jednoznačné. Objavili sa aj na území Slovenska. Spišskonovoveský richtár Ján Kunch pri opise majerov z roku 1322 uvádza, že sa potulujú v lesoch, v rokoch 1377 a 1381 sa spomínajú aj v Zemplínskej župe. Pracovali ako pomocní remeselníci, časť z nich sa usadila, mnohí sa potulovali z miesta na miesto živiac sa krádežami a žobraním. Začiatkom 15. storočia postupovala z Balkánu do strednej Európy ďalšia vlna rozčlenená na viacero skupín v počte 110 až 130 ľudí. Ich náčelníci sa vydávali za grófov, vojvodov a kniežatá z Malého Egypta. Tvrdili, že sú kresťania, ktorí zapreli svoju vieru, keď ich prepadli Saraceni. Za trest sedem rokov putovali so svojím sprievodom ako kajúnci bez akéhokoľvek pohodlia. V roku 1417 prešli cez Budín, Szatmár a ďalšie maďarské mestá na východné Slovensko do Košíc a odtiaľ cez Levice k Bratislave. Tu sa rozdelili na viacero skupín, ktoré postupovali do viacerých oblastí západnej Európy. V Uhorsku sa preukazovali sprievodným listom palatína Mikuláša Garu, v západnej Európe glejtom cisára Žigmunda, pápeža Martina V. a iných predstaviteľov svetskej i náboženskej hierarchie. Západoeurópski obyvatelia ich spočiatku prijímali pohostinne a štedro ich obdarovávali potravinami a peniazmi. Keď pravda vyšla najavo, zakázali im vstup do miest, museli sa usadiť alebo opustiť krajinu. Vo väčšine západoeurópskych krajín Cigáni, ktorí sa neusadili, boli postavení mimo zákona a hocikto ich mohol bez trestne zabiť. Na Slovensku bol Spiš prvou oblasťou, v ktorej sa Cigáni začali intenzívnejšie usadzovať. V 15. storočí pracovali pre Spišský hrad ako *jobagiones castri curiles*, čo znamená, že pripravovali drevo, zbierali lesné ovocie, krmili ošípané, starali sa o poľovníckych psov, pomáhali pri poľovačkách a podobne. Časť usadlých i nomádskych Cigánov sa živila kováčstvom, iní sa osvedčili pri vojenských akciách. Najvyššie spoločenské i materiálne ocenenie dosahovali hudobníci v službách šľachty. V roku 1423 cisár Žigmund dal vystaviť na Spišskom hrade sprievodnú listinu pre cigánskeho náčelníka Ladislava.

Takúto ochrannú listinu udelil Cigánom aj kráľ Matej v roku 1476 a 1487, Vladislav v roku 1492 a 1496. Listiny panovníkov a feudálov sa udeľovali nomádskym skupinám remeselníkov, predovšetkým kováčom, aby ich obyvateľstvo nestotožňovalo s potulnými skupinami, ktoré žili z krádeží. Skupiny Cigánov šľachta zneužívala i na záškodnícku činnosť, napríklad v roku 1534 na rozkaz Jána Zápoľského podpálili Košice, Levoču, Bardejov a Sabinov. V 16. a najmä v 17. storočí na Slovensko prenikali Cigáni zo západnej Európy, najmä z nemeckých krajín. Zásluhou dlhotrvajúceho neľudského zaobchádzania sa stali bezohľadnými, svoje potreby si zaobstarávali prevažne krádežami. Stolice i zemepáni vydávali nariadenia, na základe ktorých mali byť Cigáni vyhnaní. Tým, ktorí neposlúchli, zhabali majetok a násilím odvliekli za hranice panstva alebo stolice. Nariadenia postihli aj časť kočovných skupín, najmä ak sa dlhšie pohybovali v jednej oblasti, ale nemali ochrannú listinu. Listiny dával Cigánom feudál alebo podžupan. Každá skupina musela mať najprv svojho vajdu, na ktorého bola listina vystavená. Obsahovala zoznam dospelých mužských členov, spôsob obživy, vymedzenie oblasti, v ktorej sa mohli pohybovať a povinnosti voči vrchnosti. Postavenie nomádskych skupín bolo však stále neisté, preto žiadali o povolenie natrvalo sa usadiť pri niektorej obci. V polovici 18. storočia v úsilí o konsolidáciu krajiny, vyčerpanej vnútornými povstaniami a tureckou expanziou, kráľovská miestodržiteľská rada v Bratislave začala tzv. reguláciu Cigánov. Jej cieľom malo byť trvalé usadenie Cigánov (v roku 1770 ich bolo v Uhorsku 68 000), ich pripútanie k poľnohospodárstvu a iným prácam, z ktorých by boli schopní odvádzať feudálnu rentu a platiť stoličné štátne dane. Začiatkom 60-tych rokov 18. storočia sa sledovala úplne iná asimilácia Cigánov (zákaz hovoriť cigánskym jazykom, sobášiť sa medzi sebou, úradný názov bol Novosedliaci). Uskutočňovala sa pod kontrolou Márie Terézie a najmä Jozefa II., bola premyslená, jej výsledky však nespĺňali očakávania aj keď Cigáni prestali kočovať. Na príčine bola neznalosť praktického života, hospodárske a sociálne postavenie cigánskeho obyvateľstva, jeho historických, spoločenských a etnických determinácií.

Negatívnu úlohu tu zohrala i neochota stolic, ktoré mali financovať

podstatnú časť celej akcie. Po smrti Jozefa II., snahy o reguláciu Cigánov prestali i napriek niektorým pokusom parciálneho charakteru (napr. založenie školy pre cigánske deti v roku 1856 v Nových Zámkoch). Po zrušení otroctva u Cigánov (polovica 19. storočia) v bývalých rumunských kniežatstvách vo Valašsku a Moldavsku časť tamojších kočovných skupín prešla na územie Slovenska. Ich potomkovia sú okrem iného korytári, ktorí žijú vo viacerých východoslovenských obciach. V roku 1893 bolo na Slovensku asi 36 000 Cigánov a z toho 600 kočovných a 2000 polokočovných. Posledný pokus donútiť všetkých Cigánov v bývalom Uhorsku k usadlému spôsobu života bol rok 1916. Výkonné orgány však nepochopili zmysel nariadenia, preto bolo odvolané. Dňa 14. 7. 1427 bol vydaný zákon o potulných Cigánoch. Podľa neho, každý Cigán, ktorý nebol natrvalo usadený musel mať tzv. cigánsku legitimáciu. Jedna rodina mohla kočovať a táboriť na jednom mieste najviac tri dni. Hlava rodiny musela mať tzv. kočovnícky list, ktorý sa vystavoval na jeden rok a kedykoľvek jej ho mohli vziať. Na základe vládneho nariadenia 26. 4. 1828 v Prahe sa vytvorilo Ústredie pre evidenciu pre potulných Cigánov. Pokrokoví jedinci kritizovali postup vlády a usilovali sa pomáhať Cigánom podľa svojich možností. V Michalovciach richtár Čolák dal postaviť pre nich rodinné domčeky, v Užhorode, Košiciach, Levoči a Štítniku vznikali prípravné triedy pre cigánske deti. Košickí lekári založili v roku 1930 Ligu pre kultúrne povznesenie Cigánov, neskôr premenovanú na Spoločnosť pre štúdium a riešenie cigánskej otázky. Vznikol pri nej cigánsky dramatický krúžok (vystupoval vo východoslovenských mestách a futbalový klub Roma podnikol zájazd i do baltických štátov). Tieto akcie podstatnejšie neprispeli k zlepšeniu životnej úrovne Cigánov, ich počet sa stále zvyšoval (v roku 1927 bolo na Slovensku 60 315 usadlých a 1877 kočovných Cigánov. Za fašizmu boli Cigáni rasovo diskriminovaní. Na Slovensku bolo v roku 1944 vydané nariadenie o dočasnej úprave pracovnej povinnosti Židov a Cigánov, na základe ktorých ich miesto brannej výchovy posielali na nútené práce. Zakázal im vstup do verejných miestností a priestorov, používanie hromadných dopravných prostriedkov. Po zatlačení SNP do hôr sa zostrila perzekúcia a Cigánov vo viacerých osadách vyvraždili. Po

oslobodení sa Cigáni stali rovnoprávnymi s ostatným obyvateľstvom. V roku 1947 bolo na Slovensku 101 200, v Čechách asi 800 Cigánov, veľa ich zahynulo v koncentračných táboroch, z ktorých iba malá časť dosahovala priemernú životnú úroveň miestneho obyvateľstva. Prevažná časť bývala len v chatrčiach a zemniciach, stovky rodín nemali trvalé bydlisko. Zdroje ich obživy predstavovali príležitostné zárobky muzikantov, nekvalifikovaných nádenníkov, pomocných robotníkov a neprofesijných remeselníkov. Remeslá sa deti učili od rodičov a takto sa udržiavali rovnaké druhy profesií (kováči, kotlári, zvonári, korytári, košíkári, kefári, metlári, tehlári a podobne. Technológia bola zväčša zaostalá a neefektívna. K rozšíreným zamestnaniam patrilo priekupníctvo koní, peria, zeleniny, zber surovín a podobne. Ženy tkali šnúrky, zbierali a predávali lesné plody, zaoberali sa veštením a mágiou. Pretože sa starali o zabezpečenie potravy, chodili po domoch pýtať obživu, šatstvo, mŕtvy dobytkov, kradli hydinu, poľné plodiny a dopúšťali sa aj iných druhov asociálnej činnosti. Nevhodné životné prostredie, podvýživa, nadmerné pitie alkoholu, veľmi nízka úroveň hygieny negatívne vplývali na celkový zdravotný stav Cigánov. Podstatnejšie zmeny nepriniesla ani vzrastajúca starostlivosť o pracujúcich po roku 1948. Výchovné na deti, starobné a invalidné dôchodky Cigáni využívali neekonomicky a ani ďalšie vymoženosti sociálnej spoločnosti nepriniesli očakávané zlepšenie.

Ukázalo sa, že ide o komplex problémov, ktoré si vyžadujú špeciálnu starostlivosť. Stranícke a štátne orgány vyvíjajú všestranné úsilie, ktorého konečným cieľom je integrácia Cigánov, t.j. vyrovnanie ich priemernej ekonomickej, spoločenskej a kultúrnej úrovne s ostatným obyvateľstvom. Základným predpokladom účinného pôsobenia integračných faktorov je stále miesto pobytu, preto dňa 17. 10. 1958 NZ schválilo zákonné opatrenia zamerané proti kočovnému a polokočovnému spôsobu života. V uznesení predsedníctva KSČ sa zdôraznilo, že Cigáni predstavujú zvláštnu etnickú skupinu, ktorá vzhľadom na zaostalý spôsob života vyžaduje špeciálnu starostlivosť a pomoc, najmä pri prechode na usadlý spôsob života, pri zaradení do trvalého zamestnania a v procese zvyšovania kultúrnej úrovne.

Funkciou koordinátora bol poverený novovytvorený vládny výbor

pre otázky cigánskeho obyvateľstva pri vláde ČSSR, na Slovensku bola 7. 3. 1969 uznesením vlády zriadená komisia vlády SSR pre otázky cigánskeho obyvateľstva, ktorá zabezpečuje prípravu, koordináciu vládnych opatrení pri riešení cigánskej otázky. Opatrenia sú zamerané na riešenie kľúčových otázok, ako je zaradenie všetkých práceschopných obyvateľov cigánskeho pôvodu v produktívnom veku do trvalej práce a sústavné znižovanie fluktuácie. Koncom 1973 bolo v pracovnom pomere už 91,9% mužov. Dôležitá je výchova mládeže a prevýchova dospelých. Zvyšuje sa počet detí, ktoré prechádzajú predškolskou výchovou, sprístupňuje sa školská dochádzka, zvyšuje sa náročnosť na prospech žiakov a dôsledné umiestnenie 15-ročného dorastu do stredných škôl, učilíšť a podobne. Kľúčovou úlohou je aj riešenie bytových a sociálnych otázok cigánskych rodín. Do konca roka 1973 75,1% cigánskych rodín malo vyriešenú bytovú otázku (z počtu 170 000 Cigánov na Slovensku). Problémy s formovaním ich nového spôsobu života patria k najnáročnejším úlohám, ktoré sa v súčasnosti riešia.“

Toľko z Encyklopédie Slovenska o Cigánoch na Slovensku v období rokov 1242 až 1973. Vtedajšie úsilie radikálne sa vysporiadať s touto otázkou zostalo iba v rovine utopického socialistického myslenia a činov. Dnes však možno konštatovať, že riešenie tejto otázky sa poriadne skomplikovalo radikálnymi zmenami vo východnej Európe. Nemôžeme poprieť snahu bývalého režimu, bol to veľký experiment o beztriednej spoločnosti marxisticko-leninskej utopistickej filozofie. Iný koniec ako prezentácia štatistických úspechov sa ani nedal očakávať. Tomuto experimentu chýbal ten najpodstatnejší rozmer – etnický a duchovný. Akékoľvek politické zásahy toto etnikum neprijme a bude si v každom prostredí uplatňovať svoju kultúru a tradíciu society prevládajúcu už stáročia. Táto societa prežila už všetky pokusy o asimiláciu a prežije i ďalšie, preto treba hľadať cestu cez vzdelanie s prihliadnutím na ich špecifiká rozvoja ich vlastnej kultúry. Ich všeobecne známe genetické negatíva treba zmierniť tým, že im bude majorita dávať pozitívne impulzy pre dodržiavanie civilizačných trendov tak, aby sa mohli tieto dva odlišné kultúry vzájomne obohacovať. K tomu je bezpodmienečne potrebné dokonale poznať ich kultúry a vzájomne prepojiť v reálnom živote ich hodnoty bez predchádzajúcich predsudkov.

Mostom môže k tomu napríklad byť i ich hudba, ktorú bez problémov, ba môžem hodnoverne tvrdiť, že je akceptovaná i majoritou, dokonca spoločnosť sa ňou veľakrát inšpiruje pri svojej tvorbe. Tadeťto môže viesť cesta k duši tohto etnika, lebo táto hudba vyjadruje túžby, radosť, smútok i lásku, preto sa znovu vrátim k definícii z encyklopédie o cigánskej hudbe.

Encyklopédia Slovenska v I. zväzku z roku 1977 na strane 322 pod heslom – cigánska hudba sa píše:

Ľudová hudba Cigánov sa vyznačuje veľkou heterogénnosťou hudobných prvkov. Svedčí o orientálnom pôvode svojich nositeľov a najmä o rôznorodom hudobnom vplyve (perzský, turecký, grécky a najmä rumunský, maďarský, slovenský a španielsky). V hudobnom združení Cigánov sa ich hra vyznačuje osobitým spôsobom interpretácie. Dominuje mäkké, vláčne, kĺzavé nasadenie tónu, tanečný rytmus s ostrými prízvukmi a voľný rubátový prednes v pomalom tempe. Rapsodický charakter sa spája s ornamentálnym prelamaním a improvizáčnou variabilitou prednesu melódie. Na prelome 18. a 19. storočia sa vo východnej Európe vytvoril pod vplyvom cigánskej hudby a cigánskej interpretácie hudobný štýl, ktorý našiel ohlas aj v umelej hudbe. V Uhorsku vznikol tzv. verbunkový štýl, ktorý tvorí konglomerát malomestskej salónnej klasicko-romantickej hudby s ľudovými prvkami, najmä maďarskými a slovenskými. Tento štýl sa vykryštalizoval v Budapešti i v prostredí našich menších miest v celom Uhorsku a vplývali naň hlavne cigánski primáši Ján Bihári, Anton Čermák, Cinka Panna a iní. Cigánska hudba a cigánska interpretácia majú podnes v dedinskom i mestskom prostredí zábavno-hudobnú funkciu. Toľko encyklopédia o význame a prepojení i v našej ľudovej hudbe, kde sa tento vplyv mnohokrát nedá oddeliť, lebo vnáša do našej kultúry stopu spoluzitia mnoho storočí.

Prelínanie kultúrnych prvkov nie je len v oblasti hudby, veľakrát sa objavuje i v remeselnej kultúre. Najviac tento vplyv vidieť na jarmokoch a iných podujatiach, kde vidíme praktické predvádzanie zručností pri výrobe kováčskych a drevárskych výrobkov, ktoré si osvojila i komunita väčšiny až tak, že už nie je vidieť pri ich výrobe cigánskych remeselníkov. Tento jav je dokumentovaný i tým, že sa zmenil

životný štýl cigánskej komunity a títo si našli iný netradičný zdroj obživy pre seba a svoju komunitu. I tu sa naskytá možnosť prina- vrátiť najmä mladej generácii tento skvost ľudovej umeleckej tvor- by. Namiesto týchto tradičných činností sa členovia tejto komunity venujú prevažne pokútnemu obchodovaniu s nekvalitnými kópiami známych značiek nadobudnutými nelegálnym spôsobom, čím pri- mo i nepriamo podporujú tento nečistý obchodný priestor. Naivný prístup bývalého režimu k riešeniu týchto problémov v každej oblasti činnosti tejto komunity nám zanechal zdanlivo neriešiteľné východis- ká v legislatívnej, duchovnej a praktickej oblasti. V rámci Európskej únie už sú iné podmienky zastrešované niekedy nezmyslenými nari- adeniami o dodržiavaní ľudských práv a slobôd, nehľadiac pritom na problémy jednotlivých členských štátov a ich individuálne potreby obyvateľstva krajín. Alibistický prístup ľudskoprávných organizácií vo vnútri štátov sa zameral viac na ochranu týchto komunit ako na vytváranie rovnoprávných podmienok medzi menšinou a väčšinovým obyvateľstvom, čo vyvoláva nespokojnosť a sociálne napätie. Agenda politických strán sa týmito otázkami mimo volebných kampaní vôbec nezaobrá.

Motto:

Život je úplný nielen odhaľovaním jeho nedostatkov, ale aj ich riešením.

Korytári

Niekoľko rokov po skončení vojny na vtedajšom pokraji mesta, ktoré sa pýšilo honosným titulom kráľovského mesta, sa nachádzala aj ďalšia pozoruhodnosť. Zo severnej strany mestských hradieb tvorila akúsi inú dominantu. Tá skromne súperila s honosnými vežami katedrálneho univerzitného chrámu, skvostu stredovekej architektúry, lemovanej mohutnými budovami univerzity. Skvost, ktorý mi učaril ako celok pozostávajúci z diel rúk a samotnej prírody, tvorilo akúsi prírodnú oponu odkrývajúcu prekrásnu panorámu stovežatého Malého Ríma.

Ludskými rukami vyhlbená obrovská planina v domácej reči nazývaná Rybník, bol v minulosti centrom zaujímavých aktivít a príbehov z mojich detských čias. V tomto období, keď som začal byť viacej zvedavý, som skúmal príčinu tohto názvu, pretože som tam nikdy nevidel vodu, ale dno rybníka tvoril krásny trávnatý koberec s prevažným porastom divokého nátržníka husieho, ktorý už pri miernom vánku svojou spodnou stranou listov tvoril obraz vlniacej hladiny rybníka. Nápadne to pripomínalo vlnky, ktoré odrazom slnečných lúčov vytvárali skutočný dojem vodnej hladiny, zvlášť pri romantickom západe slnka. Krásne biele krdle pasúcich sa husí s vánkom našuchoreného peria z príľahlých gazdovských dvorov pripomínali mi majestátne rozprávkové labute zakliatych panien na hladine labutieho jazera. Nevšimli si svoje okolie šantiacich detí, ktoré si naháňali svoje obľúbené guľaté čudo.

Džavot detí splýval s tichým a pokojným džavotom pasúcich sa husí doplnovaným monotónnym rytmom šelestiaceho lístia mohutných topoľov, oslavujúcich chudobné a bezstarostné detstvo. Kúsok bližšie pri kmeňoch stromov je zaujímavá partia pozostávajúca zo sediacich mužov na obrátených starých hrncoch do pravidelného kruhu, akoby tam sedela rozprávková zostava dvanástich mesiačikov z rozprávky o Maruške. Sú to mlčky sediaci a nič nehovoriaci muži, ktorí len občas prehodia slovká ako adut, bank, eso, tromf a iné preklinadlá,

ktorým som sa snažil rozumieť, ale márne, lebo tieto kúzelné slová mi nič nehovorili. Pri dlhšom pozorovaní ich rituálov som si všimol ako obratne narábajú s obrázkovými kartami v rukách a postupne ich razantne kladú na vytvorenú kôpku v strede stojaceho hore dnom obráteného hrnca. Až neskôr som sa dozvedel, že táto hra dospelých sa podľa hrncov, na ktorých sedia, volá hrncový mariáš. Ale aj tak moja zvedavosť k ničomu nevedla, preto som sa začal venovať mojim záujmom a hneď som sa pripojil k hlúčku hrajúcich sa detí.

Keď som už s odstupom času dospel k rozumu, som zistil, že táto úžasná hracia plocha, zahŕňajúca rôznorodosť záujmov, tvorila vlastne v minulosti skutočný rybník, ktorý v kritických situáciách topiacich sa snehov a ľadu, inak pokojnej rieky Trnávky, ktorá tvorila svojím korytom tvar vodného hada tiahnuceho sa cez mesto, a občas narobila v strede mesta záplavové problémy, takže táto prehĺbená plocha poslúžila ako zábrana pred povodňou, a tak skrotená riečka mohla pokojne opustiť historické centrum mesta. Natrvalo sa mi zapísalo v pamäti, prečo sa toto miesto hier, mimo záplav volá Rybník.

Trochu som pri svojich spomienkach odbočil, aby som sa zastavil pri inej dominante vyrastajúcej priamo na dne suchého rybníka. Tvorilo ju asi dvadsať mohutných majestátnych topoľov, lebo vtedy ako žiaka druhej triedy ľudovej školy bolo toto číslo magické, a v tej dobe výučby bolo adekvátne k tomu hranicou znalosti v počtoch a v merbe. Topole vytvárali našim hrám blahodarný tieň pred spaľujúcim prázdninovým slnkom a zároveň boli vymedzeným centrom jednotlivých druhov hier. Pamätám si, každý mal obľúbený strom, kde sa najviac zdržoval a slúžil ako stretávacie miesto pre rôzne uličné partie.

Niekde na pokraji rybníka pri múre cukrovaru sa nenápadne hrala akási iná, divná skupina bývajúcá pod plachtou zakrytými vozmi ťahanými koňmi s mnohopočetným drobizgom, sporo odetými deťmi rôznych vekových odstupňovaní.

Spozorneli sme a nesmeli sme sa vydali na prieskum zistiť, čo sa to aké čudné spoločenstvo nasťahovalo do nášho teritória bez toho, aby sme my o tom niečo vedeli. Slovo dalo slovo a čin sa naplnil. Čakalo nás zaujímavé dobrodružstvo. Zazreli sme tam pár dospelých a množstvo detí. Deti mimo toho, že boli chatrne oblečené, skôr v roztrhaných

ako čistých oblekoch, čo sa ani oblečením nazvať nedalo. Oblečenie dojemne ladilo s ich strapatými čiernymi vlasmi a krásnymi čiernymi iskrivými detskými očkami, čo nesmeli vytrčať spod plachiet ich vozového obydľia. Ich zvedavé tváre počernej pleti zdobili dva rady bielych zúbkov, akoby boli vyrobené z pravých perál. Pri vzájomnej detskej zvedavosti sa stretli naše skúmané pohľady nedôverčivo na seba hľadiac poznačené otáznikom, kto sme a čo chceme. Keď nás zazreli dospelí, zrejme ich rodičia a starší súrodenci, odmietavým gestom sa nás snažili odohnať, na čo chceli použiť aj slabo živeného, ale aj tak milého psíka neidentifikovanej rasy, ležiaceho ležérne pri uviazaných koníkoch o koleso voza. Skúmaný pohľad koníkov a ich dojímavé veľké oči farbou podobné očkám detí nás posmelili nerešpektovať pokyn dospelých, aby sme opustili ich prechodné teritórium, nerešpektoval ani psík, ktorý sa vrtením chvostika začal tváriť akoby nás už dávno poznal. Deti akoby na povel psíka nepočúvali pokyny rodičov adresované našej zvedavosti, začali vychádzať spod špinavej a roztrhanej vozovej plachty a začali sme mať vzájomný pocit detskej príslušnosti navzdory mienke dospelých. Naša vzájomná neodbytnosť bola korunovaná zmenou správania dospelšej populácie.

Odvážili sme sa priblížiť na dotyk k psíkovi a myslím si, že nežným hladkaním jeho kučeravej srsti a škrabkaním líca koníkov sme si získali i priazeň ostatných. Toto prelomenie ľadov nedôvery malo za následok, že sme podarovali deťom i jednu z gumených lôpt, ktorú si so záujmom prezerali, akoby sme im podarovali drahokam. Po týchto detských rituáloch sme sa odobrali k svojim detským hrám so zvláštnymi pocitmi, o ktorých sme sa zmienili i ostatným kamarátom. Na druhý deň už nebol problém vo väčšom počte navštíviť svojich nových kamarátov. Neskôr už vzájomná výmena delegácií na našich ihriskách bola normálnym javom, i zapojenie do našich hier, kde nebolo treba ovládať odlišné jazyky. Dorozumievacím jazykom sa stal detský smiech a šťastný úsmev na oboch tvárach. Tieto spomienky vo mne rezonujú i teraz s dôvetkom, aké je to jednoduché navzájom si rozumieť, keď nevieme, čo sú to predsudky. Pomaly končili prázdniny, končili i ich práce výroby korýt z vyrúbaného mohutného a chorého topola, ktoré im predala mestská správa, čo im zabezpečilo prechodne zdroj

obživy pre seba a sedem detí, našich kamarátov. Nadišiel čas nečakanej rozlúčky, bolo nám smutno za nimi a pri lúčení nás obdarovali kúskom vlastného výrobku, ktorý som dlho u seba opatroval. Húf detí ich odprevadil až za hradby mesta. Až po nejakom čase pri šúpaní kukurice som sa od rodičov dozvedel, že naši kamaráti boli Cigáni korytári z Rumunska. Odvtedy som vždy túžil navštíviť túto romantickú krajinu, ale zatiaľ to zostalo len na úrovni želania. Zaujímalo by ma, ako žijú moji cigánski rovesníci v súčasnosti.

Z tohto pravdivého príbehu mi jednoznačne vychádza, že pri riešení takýchto citlivých otázok dneška v spoľuzití s týmto etnikom sa musíme vzájomne vziť do pocitu detí, a tak pomôcť prekonať niekedy i zdanlivo neprekonateľné prekážky v našej súčasne spoločnosti, a pritom je to tak jednoduché ako detské hry. Ešte vtedy som netušil, že sa s týmto etnikom stretnem v iných situáciách v dospelom veku. Netušil som, že raz dostanem príležitosť skúsenosti s Cigánmi opísať ako životné príbehy, a vonkoncom som si nepomyslel, že v určitom zmysle práca s nimi bude i mojou pracovnou náplňou v rôznych odvetviach spoločenského života. Nadobudnuté skúsenosti ma nútia vydať svedectvo o pestrom spôsobe života tejto na Slovensku početnej komunity. Moje krátke príbehy súvisiace s nimi môžu tak byť ich bohatou históriou so vzťahom k dnešku obohacujúce, lebo poznať pravdu je duchovný kapitál, ktorý neprichádza len tak sám od seba, ale treba ho odžiť a aj o tomto hovorí táto kniha odžitá skutočným životom.

Cirkus

Generácia detí, ktorá svoje detstvo prežívala bezprostredne po skončení vojny, mala svoje osobitné záujmy poznačené dobou. Námetom väčšiny hier bola tematika z vojnovnej doby, ktorej boli prispôsobené všetky prvky detskej fantázie odpozorované z filmov a z rozprávania dospelých. V exteriéroch bolo mnoho možností nájsť si podnety z prostredia bojov, ako boli rôzne časti uniforiem a aj predmety zneškodnenej vojenskej techniky. Mimo týchto záľub sa našiel aj priestor na iné ušľachtilejšie záľuby.

Udalosťou pre celé mesto bol bezpochyby príchod cirkusu. Táto bola deťmi pozorne a so záujmom sledovaná od začiatku ohlásenia príchodu cirkusu. V tej dobe sa cirkus presúval po železnici. Plní očakávania tohto príchodu sme okupovali aj napriek nevôli železničiarov vykladaciu rampu na železničnej stanici. Vzrušujúce okamihy nastali, keď sme zaregistrovali škripanie brzd prichádzajúcej vagónovej súpravy pozostávajúcej asi zo 16 krytých a nekrytých vagónov. S napätím sme tipovali, čo je v prvom vagóne. Spravidla to vychádzalo tak, že prvý šiel na vykladaciu rampu obrovský slon, ktorý sa okamžite zaradil na čelo sprievodu, ktorý propagačne prejde cez stred mesta na určené stanovisko cirkusovej plochy na známy Rybník. Sprievod cez mesto bol určený pre zvieratá bez maringotiek, boli to zväčša slony, ťavy, koníky, poníky, zebry, žirafy a iné párnokopytníky. Tento sprievod bol zároveň využitý na propagáciu príchodu cirkusu. Ostatné maringotky a zásobovacie vozy sa presúvali cez Hospodársku ulicu okolo Cukrovaru, vrátane koňmi ťahanými vozmi. Samozrejmosťou bolo, že táto pešia karavána bola sprevádzaná húfom detí od stanice až na stanovište.

Niektorým šťastlivcom bolo povolené využiť ponuku odviezť sa na chrbte poníkov. Bola že to veľká pýcha medzi rovesníkmi, čo sa hodnotilo aj ako hrdinstvo. Od tejto chvíle sme chceli byť každý členom tohto spolku cirkusantov, čo sa po odchode cirkusu prejavilo v téme našich detských hier. Zrazu chcel byť každý klaunom, kúzelníkom, akrobatom a odvážnym krotiteľom zvierat, k čomu sme ako zvieratá použili našich psíkov, nechápavé mačky a iné drobné domáce zvieratá, ktoré sme bičikom nútili robiť cirkusantské kúsky. Samozrejme,

bez náležitého pochopenia našej fantázie. Radšej sme potom improvizovali s prehľadnými kúzlami, akrobatickými kúskami a rôznymi výmyslami na pozliepaných starých bicykloch. Ale aj tak sme prežívali náruživu túto slávu, aj pred vlastným, narýchlo pozliepaným detským publikom, ktoré tvorili zväčša dievčatá a mladší súrodenci.

V priebehu príprav na začiatok predstavenia cirkusovej premiéry sme sa neustále obšmietali okolo personálu, ktorý tvorilo celé osadenstvo cirkusu, na čele i s princípálom. Do začiatku tejto udalosti zostávalo málo času a napätie sa zvyšovalo. Vydýchli sme si až vtedy, keď sa nad hlavným vchodom rozsvietil nápis, ktorý oznamoval, že do mesta zavítal cirkus Kludský, v tej dobe najslávnejší cirkus v Československu. Začali sme robiť náležitý prieskum možnosti sa prekĺznuť cez plachtu šapita dovnútra pod lavice, lebo vstupné bolo pre nás šarvancov nedosiahnuteľné. Ešte pred očakávaným predstavením sme zvedavo a dôkladne preskúmali aj ostatné zariadenia cirkusu. Boli to zamrežované maringotky plné nervózných tigrov a zuby ceriacich levov, škriekajúcich opíc so štekajúcou svorkou strážnych psov. V záhadných debnách opatrených petlicou a zámkom boli zase ozrutné hadiská lenivo sa tváriace, čakajúce na svoje vystúpenie. Jedine tieto do kľbka stočené tvory nám naháňali hrôzu. Ostatné stvorenstvo zo zvieracieho inventáru sme prijímali vľúdne a bez odporu k nepoznávanému. Na ohradennom voľnom priestranstve sa pokojne voňavým senom krmili zebry, žirafy, koníky, somáriky, ťavy a rôzne plemená zvedavých kôz. Tu sme sa mohli v prítomnosti kŕmiča zvierat aj dotknúť, pohľadiť, za čo sa nám od nich dostalo aj nežné obliznutie tváre.

Pri vchode medzitým začala okyptená dychovka v smiešnych úboch hrať známe české odrhovačky. Svoje kúsky tu predvádzal smiešny šašo so svojim jednokolovým čudným bicyklom, kde sa za sprievodu čakajúcich na vstupenky pokúšal vysadnúť na toto čudo, ale akosi mu to zámerne nevychádzalo, takže bol viacej na zemi ako v sedle. Napokon to spravil opačne, takže nohy si dal na sedadlo a rukami točil pedále. Napodiv, tento štýl jazdy sa mu náramne daril a ponúkal sa povozit' i prítomným divákovi. Samozrejme bezúspešne. Po zaplnení šapita sa predstavenie mohlo konečne začať. Za zvukov fanfár sme využili chvíľkovú nepozornosť strážnikov a podarilo sa nám vkĺznuť

popod plachtu a pod lavice šapita, kde už nebolo problémom za pomoci ochotných divákov zaujať nepozorovane svoje miesta. Slávnostný nástup účinkujúcich ukončil našu nervozitu a strach z odhalenia čiernych pasažierov. Premiérové čísla programu gradovali od jednoduchých vystúpení, drezúrou koníkov, opíc, umením slonov, zebier, žiráf a tiav, nasledoval karneval artistických vystúpení, hltáčov ohňov, vrhačov nožov, svalnatých akrobatov a ohybných krásnych dievčat. Cez prestávku sme sa znovu schovali pod lavice plní očakávania druhej polovice atraktívnejšej časti programu. Do stredy manéže pribudli cez prestávku železné kletky, čo predznamenovalo vystúpenie drezúry šeliem, ako to obvykle v cirkuse býva. Nesklamali sme sa, lebo kúsky, ktoré krotitelia so zvieratami predvádzali, prekročili i naše chabé vedomosti, čo zvieratá všetko dokážu. Vo svojom podvedomí sme koketovali s myšlienkami, kade by sme mohli najľahšie utiecť, keby tak náhodou šelmy zabudli, že sú v cirkuse. Zhodli sme sa na tom, že je treba radšej na to nemyslieť. Po tejto dramatickej časti predstavenia sa nám uľavilo, lebo v priebehu šikovnej demontáže klieťok skupina klaunov ohlásila ďalšie číslo programu. Už hudobná predzvešť naznačila, že táto časť bude o niečom inom. Aj sa tak stalo. Za rezkej španielskej hudby s typickými španielsko-cigánskymi hudobnými prvkami vybehli do manéže artisti, ohlásení ako dve rodiny španielskych Cigánov v pestrofarebnom oblečení.

Počerní muži a krásne španielske Cigánky za sprievodu cigánsko-španielskej početnej hudobnej skupiny, postupne zaplňajú plochu manéže a svojimi akrobatickými kreáciami a svojím temperamentom privedú do varu zatiaľ neaktívne obecenstvo. Do týchto variácií pribudli i ich deti a po malej chvíli pricválali na plochu aj ich pestrofarebne vyparádené koníky, aby tak vytvorili pestrú mozaiku plnú cigánskeho drobizgu hýriaceho temperamentom pohybu a akrobatických prvkov. Temperamentné prvky sa menili zmenou hudobných rytmov z clivých španielsko-cigánskych melódií až po naše temperamentné verbunky, striedajúce rytmus maďarských čardášov. Zaujímavé bolo sledovať reakcie koníkov, ako vedeli v spolupráci s tanečníkmi a akrobatmi vytvoriť jeden umelecky hodnotný scénický obraz zo života cigánskeho etnika, ktoré vyznelo ako demonštrácia toho najlepšieho, čo Cigáni v sebe skrývajú.

Scéna bola veľmi vtipne popretkávaná vybehnutím skupiny pohľadných cigánok – veštiek z kariet a rúk medzi prekvapené obecenstvo, aby im ukázali ďalší fenomén z ich kultúrnych prvkov v priamom prenose. Pred koncom tohto bodu, prišli do manéže tri cigánske vozy so stiahnutými vozovými plachtami ťahanými koňmi a za rytmickej temperamentnom burácaní zmesi španielskych a cigánskych melódií účinkujúci postupne po absolvovaní počas asi šiestich kôl za jazdy naskákali na vozy a za búrlivého jasotu obecnstva odchádzali zdraviac ich do zákulisia šapita. Dôkazom, že toto vystúpenie cigánskych umelcov malo veľkú odozvu si vynútilo ich vrátiť sa šesťkrát do manéže. I tu bolo vidieť, že špičkový umelecký výkon spojený s ich kultúrnou tradíciou týchto Cigánov dokonale ukazuje, že nezáleží na štátnej príslušnosti, odkiaľ pochádzajú, ale je dôležitý poznatok, že bariéra predsudkov sa dá vzájomne zbúrať. K tomuto poznatku má prispieť i moja kniha. Ďalšie predstavenia dvakrát denne počas troch dní práve zásluhou tohto zážitku boli stále vypredané a samozrejme my sme tam ani na jednom nemohli chýbať, na čo dodnes dojímavo spomínam a som rád, že ho môžem v mojej knihe oživiť.

Cigánske inferno

Pokusov o integráciu bolo viacero a boli použité i viaceré metódy až na pokraj dodržiavania ľudských a občianskych práv menšín. Povojnový komunistický režim si s ich dodržiavaním nerobil ťažký hlavu. Po zmiernení riešenia pozostávajúcich ešte z dôb Slovenského štátu s prechodom do povojnového Československa, niektoré nariadenia a spôsoby boli zrušené. Pamätám si ale, že tak okolo roku 1950 sa sem tam vykonali opatrenia, ktoré síce vypadli z našej legislatívy, ale v praktickom živote ešte zotrvačnosťou zostali v praxi. Práve v týchto rokoch som býval ako chlapec na Hospodárskej ulici, kde sa nachádzalo mnoho prázdnych priestorov po odvečených Židoch. Konkrétne v našom dvore, kde po bývalom pivosklade majiteľa Pretzelmayera bol takýto dvor s príslušnými skladovými priestormi v zadnej časti rozsiahleho dvora na mieste bývalej Kocky.

Zrazu v jedno jesenné ráno bolo do tohto dvora nasilu dovlečených asi päť zaplachtených cigánskych vozov ťahaných vychudnutými koňmi, sprevádzaných mestskými policajtami a úradníkmi. Za nimi sa hrnula masa Cigánov s malými deťmi v hlučnom rozčúlení a plačom. Nakoľko nám v tej dobe nič z nášho úsilia nemohlo z našej pozornosti uniknúť, boli sme zvedaví, čo táto nezvyčajná procesia znamená. Zamierili do nášho dvora na voľné priestranstvo blízko studne. Obsluhujúci personál vypriahol zúbožené kone, odstrojil ich a pripravení chlapi ich naložili na traktorovú vlečku s vysokými bočnicami a za veľkého náreku Cigánov ich odviezli. Ako sme sa neskôr dozvedeli, ich pozemská kočovná púť skončila na trnavskom bitúnku. Aj teraz s odstupom rokov sa viem vžiť do pozície majiteľov koní, keď boli násilne pretrhnuté tradičné väzby medzi týmito zvieratami a Cigánmi. Po tejto nechutnej procedúre nasledoval ďalší drastický čin, keď odstavené kočovné vozy i s príslušenstvom boli niečím poliate a zapálené. Situácia sa nedá ani s odstupom času presne popísať, lebo prebehla bleskove, v priebehu dopoludnia bolo dielo dokonané. Bol to ukážkový spôsob integračného procesu Cigánov do majoritnej spoločnosti, samozrejme to myslím s určitou dávkou ironie. Po tomto príbehu nebolo nejaký čas vidieť v meste kočovné vozy trnavských

Cigánov. Kde a ako sa zaobchodilo s touto komunitou, sme sa my deti už nemohli dozvedieť, lebo pre nás to bolo nepochopiteľné a poznali sme to len z vojnových filmov, kde podobný spôsob používali hitlerovci. Toto cigánske inferno mi zostalo stále v pamäti, akoby sa to stalo včera. Úrady i napriek takémuto radikálnemu riešeniu nič vlastne nevyriešili, lebo s odstupom krátkeho času sa znovu v meste objavili typické zaplachtené cigánske povozy plné cigánskeho drobizgu vykúkajúceho spod voňavého sena. Kým sme trochu podrástli, pomaly z mestských ulíc sa vytrácali tieto charakteristiky kočovného života a Cigáni začali meniť svoj životný štýl, prispôsobený k daným okolnostiam. Táto zmena ale nepriniesla očakávaný obrat, ale naštartovala ešte zložitejší spoločenský a sociálny problém, aký sme poznali doposiaľ. Sústredená komunita z Modranky sa rozdelila na tých, čo zostali vo svojej tradičnej lokalite na pokraji dediny. Po čase si zmenili svoje chatrče a postavili si domy v štandarde majority a ostatní využili ponuku mesta a obsadili prázdne byty vo dvoroch historického jadra. Ďalšou chybou spoločnosti bolo, že v týchto bytových domoch po Židoch sa sústredilo viacero početných rodín a ich neudržateľný spôsob života zapríčinil, že sa začali devastovať cenné a historicky vzácne domy v centre pamiatkovej rezervácie. Viacero týchto domov bolo v majetku mesta, ktoré tiež malo problém nájomníkov vysťahovať do náhradného bývania. Muselo sa pristúpiť k statickému zabezpečeniu a odstrániť pre bývanie nebezpečný stav, aby sa mohli predať. K týmto problémom pribudol i ďalší, s ktorým sa nepočítalo a to, že i každá dedina v okolí mesta mala svojich Cigánov obývajúcich obecné pozemky v tzv. hliníkoch. Obyvatelia týchto tradičných lokalít ich začali opúšťať a tí, ktorí si nedokázali postaviť trvalé bývanie sa premiestňovali do mestských lokalít a svojou početnou rodinou na malom obytnom priestore tiež pomohlo k devastácii životného prostredia s výnimkou viacerých rodín, ktoré sa dokázali vzdať svojho životného štýlu a sa plne integrovať do majoritnej spoločnosti a dokázali tým, že môžu byť prínosom a vzorom bezproblémového spolužitia, čo by malo byť i cieľom súčasného riešenia tejto etnickej otázky. Do tejto sľubne sa vyvíjajúcej sociálnej politiky znovu zasiahla politika. Politika falošných ideí bývalého režimu, že namiesto toho, aby

sa viacej zamerala na efektívnejšie riešenia, stranická politika KSC problém riešila alibisticky tak, že nahradila masové prerozdeľovanie zo zahustených oblastí Slovenska, najmä východu krajiny, a tým sa nášmu mestu a iným lokalitám určili kvóty na presťahovanie. Tak sa k nám dostali obyvatelia z najchudobnejších cigánskych osád, ktorí obsadili koncentrovane celé časti sídlisk a tak zmenili celý ráz obytnej zóny s premenou na ich systém komunitných zvyklostí.

Účinky tohto nezmysleného politického rozhodnutia doteraz pociťujeme a vytvára nám aj v súčasnosti neprekonateľné problémy v oblasti sociálnej, kultúrnej, zamestnanosti, v školstve a v zdravotníctve. Toto opatrenie v podstatnej miere zasahuje a ovplyvňuje život na väčšine sídlisk. Prítomnosť týchto občanov znižuje hodnotu a cenu bytov a mnohé z nich sa stávajú nepredajné. Preto treba stále u tejto komunity predstavovať etnické vzory, pôsobiť preventívne a podľa potreby aj represívne, aby mohla byť táto situácia, už keď nie vyriešená, tak aspoň čiastočne zvládnutá.

Čerešne

Na bývalých roľníckych družstvách v značnej miere našlo pracovné príležitosti i mnoho miestnych Rómov, ktorí tradične vykonávajú vo väčšine najpodradnejšie práce, o ktoré nebol až taký záujem. I moje pracovisko sa týmto vyznačovalo. Pôsobila tam pridružená výroba, kde sa toto etnikum uplatňovalo. Jedným takýmto odvetvím, ktoré sa hrdilo honosným názvom Hygiena životného prostredia, tvorila skupina cigánskych spoluobčanov. Pod týmto názvom bolo prakticky zašifrované čistenie priemyselných kanalizácií, povalí a likvidovanie rôznych nehygienických skládok. Z hľadiska ekonomického príjmu, bola táto činnosť veľmi výnosným príjmom do rozpočtu družstva po celý rok, lebo netvorila sezónne práce. Mnohokrát boli tieto zisky rozhodujúce pre finančnú stabilitu družstva, pretože táto činnosť nevyžadovala žiadne nákladové položky mimo nákladov na mzdy a pracovné ošatenie. Pracovná skupina mala 56 členov – Cigánov pochádzajúcich od Rimavskej Soboty, Figy, Čoltova a Tisovca. Boli to osoby z tohto etnika, čo sa nevyhýbali akejkoľvek práci, lebo živili svoje početné rodiny a bývali v riadnych domoch. Chodili čisto oblečení a každý z nich hral na nejaký hudobný nástroj. Mali vychodené základné školy a ich deti tiež majú riadnu školskú dochádzku. Hovorili medzi sebou po maďarsky, takže som rozumel, čo si medzi sebou rozprávajú, ale oni nevedeli, že im rozumiem, takže som často využíval túto výhodu. Mysleli si, že im viem čítať myšlienky. Pomohlo mi to dozvedieť sa, aké majú plány a ako ich budú realizovať. Medzi sebou ma volali čaro, čo asi znamenalo čarodejník, čo mne nevadilo a robil som sa, že o tom neviem. Volal som ich krstným menom, lebo poväčšine mali rovnaké priezvisko a vykal som im, čo zasa u nich bolo nezvyklé, lebo väčšinou im bieli tykali. Týmto moja autorita mala vyšší kredit ako pracovný.

Z mojej strany bolo potrebné akceptovať prácu s týmto etnikom, lebo na tom závisela i moja pracovná pozícia. Našiel som si preto osobitný prístup k tejto komunite a naštudoval som si rôzne literatúry, spôsob ich myslenia medzi sebou a vo vzťahu k nám. Tieto ich prístupy boli absolútne odlišné a ich spoznanie viedlo k želanému

úspechu. Ich pracovný vzťah ku mne bol založený na rešpektovaní na určitej úrovni, ale cítil som, že úspešné fungovanie týchto vzťahov je dosť málo na to, aby išlo všetko prirodzenou cestou. S odstupom času som získal poznatok, že moje teoretické znalosti a ich uplatnenie v realite si vyžaduje omnoho viac. Čím viacej som s nimi komunikoval mimo rámca nadriadeného, tým sa mi ich problematika a životná filozofia stávala akousi bližšou a cítil som, že ma začínajú zaraďovať do polohy pre nich prijateľnej. Začal som postupne spoznávať ich rodinné vzťahy a problémy až tak, že som mnohokrát bol nútený riešiť i ich mimopracovné problémy. Keď prišiel deň výplat, spravidla som im dal voľno, lebo prišli za nimi i manželky alebo družky, čo som nikdy nevedel vylúštiť, kto je kto, lebo niektorí mali i nelegálne vzťahy s inými ženami. Ten čas som využil na to, aby som ich lepšie spoznal, nielen pracovne, ale i rodinne, tak, že sa mi zverovali i so svojimi súkromnými záležitosťami. Dokonca dôvera sa tak posilnila, že mi zverili i riešenie ich finančných dlhov tak, že som mohol pri výplate vyrovnávať ich vzájomné dlžoby. Tento osobitný prístup k nim nevznikol sám od seba, že som si získal až tak ich dôveru. Priblížiť sa k ich duši ide cez rôzne, pre nás nezvyklé, úkony, ktoré musíme i so zaťatými zubami a zatvorenými očami vykonať.

Raz za mimoriadne horúceho popoludnia v období dozrievania čerešní som navštívil ich pracovisko v jednej hutníckej fabrike, kde vykonávali práve čistenie kanalizačnej siete kanálových nádrží. Práve sa chystali na obedňajšiu prestávku do odstavenej jedálne, niektorí sa po ceste zastavili v čerešňovom sade neoberať krásne zrelé čerešne. Keďže nemali so sebou žiadne tašky, tak ich oberali priamo za ňadre zapoteného trička, ktoré sa lepilo na zapotené a špinavé telo. O chvíľu prišli oberači čerešní a spoza trička vysypali na špinavý stôl čerešne s poznámkou, že ich natrhali pre mňa. Samozrejme, som náležite ocenil ich snahu a štedrosť, ale keď som si pomyslel, odkiaľ tie čerešne vysypali, mnoho chuti konzumovať ich som nemal. Vykrúcal som sa, ale nepomohlo a videl som ich sklamané tváre, že som opovrhol ich darom. Vtom som si spomenul na niektoré poučky o správaní Cigánov, ktorí považujú odmietnutie daru za najväčšiu urážku. Ešte dobre, že som si to uvedomil, a preto som so zaťatými zubami začal jesť,

predstavujúc si, že však všetky nemôžu byť znehodnotené potom a ani som sa nenazdal a celú ponúknutú kopu ovocia som zjedol a dúfal som, že to nezanechá v mojom žalúdku žiadne stopy. Navyše, keď videli, že mi náramne chutili, zvyšok, čo im zostal, mi zabalili do špinavých mastných novín na cestu. So zaujatím som pozoroval a bavil som sa na tom, ako s kôstkami ostreľovali Husákov na stene visiaci obraz. S akousi detskou radosťou som streľbu skúsil i ja. Až neskôr som si uvedomil, že som sa vlastne zase o jeden krôčik priblížil k ich mentalite, ktorý ale znamenal veľký krok vpred k zvýšeniu mojej autority. Neskôr sa táto vzájomná autorita prejavila pri mojich potýčkach s vedením družstva a jej stranickou štruktúrou. Jediní, ktorí sa ma zastali, boli práve Cigáni z mojej pridruženej výroby i pred stranickým výborom, lebo dvaja z nich boli členovia komunistickej strany. Keď vedenie zistilo, aký je môj vplyv na nich, volilo taktiku, že mi pridruženú výrobu zobralo z mojej kompetencie a jej vedením poverilo synovca predsedu družstva, samozrejme, čo malo vplyv aj na zníženie mojej mzdy. Neskôr, keď som musel zamestnanie opustiť, tak skupina Cigánov sa rozpadla, družstvo prišlo o značný zisk. Jedna z najväčších pracovných skupín prišla za mnou na nové pôsobisko. Založil som tam s nimi podobnú prevádzku pridruženej výroby a tak naša spolupráca pokračovala naďalej, až po novembrové udalosti, kde som bol zvolený do okresných politických štruktúr a neskôr do SNR.

Z poučenia tohto príbehu vyplýva, že pri správnom prístupe k tejto skupine obyvateľstva sa dá docieľiť a motivovať úspešná spolupráca založená na vzájomnom rešpektovaní odlišných kultúr a zvyklostí. I potom na mojich nových pôsobiskách ma často navštevovali. Zaujímavé na tom bolo, že nikdy odo mňa nič nechceli, len ma chceli informovať, ako sa im darí v práci i v rodinnom živote, len konštatovali, že minulý režim im lepšie vyhovoval, lebo mali dostatok práce a mohli slušne užiť svoje rodiny a teraz pociťujú, že sú pre spoločnosť nadbytoční pre nedostatok pracovných príležitostí a neochotu majority ich zamestnávať. Z pozície mojej politickej funkcie, keď som mal možnosť navštevovať cigánske osady na východnom Slovensku mi skúsenosti pripomenuli, že je to tak. V súčasnosti pri pohľade na čerešne mi nedá, aby som si nespomenul, že predsudky sa dajú prekonať aj takýmto spôsobom, ktorý naštartovali čerešne.

Čary a mágie

Keď počujeme vypovedať slovo Cigán, alebo po novom Róm, u väčšiny z nás sa ohlásia zvláštno-pocity umocnené so zaužívanými predsudkami negatívnymi skúsenosťami, ktoré ešte i v týchto časoch, bohužiaľ, prevažujú nad dobrými. O Cigánoch sa po stáročia a aj dnes šíria rôzne legendy, opodstatnené i nepravdivé, ako o ľuďoch ovládajúcich mnoho čudných vecí s mysterióznym pozadím. Nepoznané legendy vytvárali z tohto etnika ľudí, ktorí sú schopní vyvolávať rôzne čary, magické úkony, zarieknutia prinášajúce šťastie, ale i nešťastie. Zvlášť ženy Cigánky vynikali v tomto svete mágie a čarodejníctva. Veľmi rady šírili o sebe túto legendu až tak, že panovníci v dávnejveku si ich pozývali k sebe, aby im vyveštili ako riešiť zložité situácie a predpovedali im blízku i ďalekú budúcnosť. Cigánky veľmi dobre vedeli improvizovať a majstrovsky získavať týmto spôsobom peniaze alebo iné drobnosti zo zlata alebo striebra. Využívali pri tom znalosť pomerov svojej klientely odpozorovaním jeho správania a momentálnych reakcií. Vedeli veľmi dobre narábať s dôverčivosťou a neznalosťou základných poznatkov ľudovej psychológie. Keďže si vedeli dopredu zistiť pred veštením budúcnosti, mali detailne preštudovanú minulosť a súčasné pomery obete, začali svoje veštenie práve týmito praktikami, ktoré získavali z blízkeho prostredia obete, začali práve týmito poznatkami, čo ohúrilo obeť veštenia. Preto ich podmienkou bolo, že pri veštení nesmie byť nikto z domácnosti na blízku. Zdôvodňovali to tým, že ich prítomnosť môže vyrušiť duchov, ktorí potom vyvolajú nešťastie, za čo ona nemôže zaručiť úspešný výsledok. Skutočnosť bola ale prozaickejšia, lebo prítomnosť viacerých svedkov by mohla odhaliť nachystané figle. Sám objekt veštby bol osamote ľahšie manipulovateľný, a tým sa veštba stala dôveryhodnejšou. Keď veštica vypozerovala labilný a nedočkavý duševný stav obete, začala najskôr priaznivými správami, ktoré postupne sklzávali do nepriaznivej polohy so záverečným výsledkom, že očakávaná nepriaznivá predpoveď sa dá zvrátiť tým, že obeť si priplatí na naklonenie si zlých duchov, ktorí potom svoj úmysel škodiť zmenia na vopred zaplatený úspech. Keď obeť privolila a dala preddavok, okamžite veštica po vyrieknutí preklínacích formuliek otočila svoje predpovede na lepšie správy.

Nikdy sa neveštila prítomnosť, len budúcnosť. Súčasný stav obeť opisovala zo správ, ktoré si zadovážila svojou šikovnosťou z blízkeho okolia a boli verejne známe a kolujúce na verejnosti. Predpovede boli tak šikovne sformulované, že sa v nich objavili i skutočné príbehy zo života obeť. Keď sa naplnil predpovedaný osud priaznivo alebo nepriaznivo pre obeť, stále sa to pripisovalo vo verejnosti ku schopnostiam veštice ovládať mágiu. Cigánka pred samotným veštením v rozhovore zistila, aké obavy, želania a túžby má objekt záujmu a obratne tieto poznatky zakomponovala do veštby bez toho, aby táto taktika bola odhalená, lebo bola zahalená do rôznych úkonov, aby tak bola rozptýlená pozornosť obeť. Na to boli používané rôzne okultné predmety. Najčastejšie to boli rôzne pozostatky kostí, bylinky, zvierací trus, vysušené netopiere, živé hlodavce, dym, farbivá, ktoré sa pridávali do rôznych tekutín, kde menili svoju farbu. Veštica dopredu vedela, aká farba sa objaví v tekutine a podľa toho, ako sa farba zmenila, určila vývoj budúcnosti. Najčastejšie a najrýchlejšie bolo veštenie z karát a podľa čiar na dlani. Používali sa rôzne zaklínacie formulky v neidentifikovanej reči, čo vzbudzovalo zdanie tajomna. Boli to aj modlitby ku svätým, ale nikdy nie k Bohu a jeho synovi Ježišovi, a aj preto si hovoria, že oni sú praví synovia Boha, ale mimo procesií sa nezúčastňujú bohoslužieb.

Pamätám si jeden príbeh z môjho detstva, ktorý sa stal v rodine dôchodcov na našej ulici. Dosť často ich navštevovala za účelom zobrať skupina cigánskych žien a tá zistila, že manželia majú schované určité peňažné úspory. Po viacerých návštevách Cigánky zistili, že ich majú schované v posteli pod slamníkom. Nedalo im to pokoj a vymysleli osvedčenú taktiku, ako sa ich nespozorovane zmocniť. Po čase v príhodnú chvíľu im oznámili, že dostali vnuknutie, že za ich štedrosť a dobrotu budú odmenení. Druh tejto odmeny má byť zjavený na čiare života v dlani pani domácej. Na ich neodbytné naliehanie im ukázala svoju pravú dľaň a začala sa zaužívaná taktika, ktorá mala ženičke zjaviť, aké bohatstvo ich čaká. Čiary začali zrazu hovoriť, že zakopaný poklad má byť pozdĺž potoka na jeho brehu. Spôsob, ako ho nájsť, zase ukázala dľaň druhej ruky, ktorá vyveštila, že miesto, kde sa poklad presne nachádza, má ukázať koniec čiernej

nite, ktorá sa po odvinutí z cievky zastaví na neočakávanom mieste výskytu pokladu. Odvíjanie nite zorganizovala jedna z Cigánok, ktorá sprevádzala majiteľku kľbka držiac vzrušene koniec, v tomto prípade začiatok nite a odkračali pozdĺž brehu, zatiaľ čo manžel držal odvíjajúce sa kľbko nite vo svojich rukách. Medzitým ale skupinka ich detí hrajúcich sa na dvore, nenápadne vošla do bytu a z určeného miesta zobrala peniaze dôverčivých starých manželov. Keďže na konci kľbka, ktoré malo odhaliť miesto pokladu bolo neúspešné, mágia nezafungovala tak, ako manželia očakávali, ale zafungovala tak, ako očakávali Cigánky, ktoré to zdôvodnili tým, že na mágiu nebol priaznivý deň a že pokus zopakujú inokedy a odišli. Po čase manželia zistili, že im úspory zmizli. Neoznámili to polícii, lebo doľahla na nich hanba, že sa dali tak naivne dobehnúť. Ale keďže ulica žila čulým susedským životom, tento husársky kúsok cigánskej vynaliezavosti nezostal zatajený, hanba vyšla najavo a odvtedy dôverčiví a podvedení manželia dostali meno Cvernári. Neznáme Cigánky ani ich podarené deti sa na našej ulici už nikdy neobjavili.

Takýto spôsob podvodu používali zväčša len kočovní Cigáni nazývaní Olašskí, preto ich aj majoritná spoločnosť nenávidí a stráni sa ich. V minulosti ich panovníci považovali za diabľovo plemeno, vraždili ich a prinajlepšom ich vyhánali zo svojho územia. V súčasnosti už podobnú činnosť v takom rozsahu nerobia, lebo spoločnosť vedomostne dospela a internet používa sofistikovanejšie spôsoby ohlupovania obyvateľstva.

Kone a zlato

V mentalite po celý život cigánskeho etnika hrá veľmi dôležitú úlohu nefalšovaný a prirodzený vzťah ku koňom, zlatu a deťom. Pre kočovních Cigánov je kôň životne dôležitý partner, ba skôr ako člen rodiny, a tak sa k nemu i pristupuje. V rodine požíva privilegované postavenie až tak, že v prípade nedostatku potravín musí byť prednostne uspokojený kôň. I keď nie vždy to tak vyzerá, lebo je vídať aj na kosť vychudnuté cigánske kone. Je všeobecne známe, že najlepším znalcom týchto zvierat boli odjakživa Cigáni, ktorí už na prvý pohľad vedeli stanoviť vek koňa a jeho fyzické vlastnosti s dokonalou presnosťou a na základe toho stanoviť aj jeho cenu. Cigáni sa zaoberali aj s kupčením a pašeráctvom týchto zvierat. Starostlivosť o koňa bola vždy záležitosťou mužského pokolenia a ženy táto ich doména nezaujímala a ony sa zväčša zaujímali o výbavu kočovného voza. I v tomto sa ukázalo, že ženy Cigánky nesmeli manuálne pracovať, takže im zostávala povinnosť výchovy detí v rodinných tradíciách. Tieto základné povinnosti žien vytvárali matriarchálny systém pretrvávajúci až dodnes. V tomto systéme nevera u žien bola nemysliteľná na rozdiel od mužov. Následkom nevery ženy s mužom inej rasy bolo kruté vyhodenie ženy z komunity a jej večné zavrhnutie, niekedy i s väčšími následkami.

Traduje sa, že kočovná aktivita slovenských Cigánov bola zapojená i do akcií SNP, keď dokázali do partizánskych oblastí prepašovať mimo pozornosti Nemcov správy o ich pohyboch a situácii na nimi obsadených územiach za čo boli mnohí z nich odvečení do koncentračných táborov na likvidáciu. Novodobé dejiny o holokauste akosi zabúdajú na to, že holokaust nebol len na likvidáciu židovského obyvateľstva, ale i cigánskeho etnika a iných skupín obyvateľstva.

Aby som sa vrátil k tematike významu koňov v živote Cigánov, musím zhodnotiť súčasný stav, že na našom širokom území význam koňov rapídne klesá, lebo kočovný život Cigánov zaniká a sústreďuje sa na trvalé usídlenie v rodinných domoch na dedinách, v mestách v nájomných bytoch. Na tradičnom území pobytu Cigánov sa rodiny usadili v osadách nelegálnych chatrčí z nevyhovujúcimi hygienickými

podmienkami na život. Moje skúsenosti zo zahraničia sú, že toto etnikum podobného typu žije iným životom ako u nás v nedávnej minulosti a svoj tradičný spôsob presunov robí modernými karavanmi so štandardným vybavením, televízorom a elektrickú energiu získavajú z vlastných naftových generátorov. Tento poznatok platí prevažne na území Španielska, Anglicka a Talianska a v niektorých teritóriách západnej Európy. Tieto moderné vymoženosti životného štýlu im umožňujú pohybovať sa v prostredí majoritnej spoločnosti slušne a čisto oblečení aj s príslušným správaním. Tradičný spôsob života Cigánov prevzali na seba emigranti z iných častí sveta, čo ukazuje, že večný rómsky problém v Európe nahradí nový exodus a nezvládnutá migračná politika zapríčinená materiálnym ošialom veľmocí pod rúškom ľudských práv a občianskych slobôd. Slovensko sa tomuto problému nevyhne a čaká nás ďalší nevyriešený problém s neidentifikovanou menšinou a odlišnou kultúrou. Ekonomická úroveň týchto multifunkčných etník je na absolútne inej úrovni a je tu oprávnená obava, že malá slovenská ekonomika túto zvýšenú záťaž neprežije. V Anglicku na úrovni našich východných Cigánov z osád žije menšina Pakistancov, Indov a nových prisťahovalcov, ktorí obývajú zväčša opustené bytovky bývalých fabrík, ktoré postupne podliehajú devastácii. V Taliansku cigánska komunita žije vo veľkej miere v karavanových osadách na okrajoch miest, kam sa vo večerných hodinách a po denných potulkách vracajú, aby sa v ranných hodinách mohli znovu presunúť na mestské trhoviská. Nepostrehol som nikde, že by svojimi zvykmi a žobraním vyrušovali turistov alebo miestnych obyvateľov. Skôr sa venujú vysedávaniu v hlúčkoch a svojím temperamentom dopĺňajú kolorit mesta bez šarvátok. Mestská polícia požíva u nich rešpekt a autoritu, a aj preto nevznikajú na oboch stranách problémy.

Z dnešného pohľadu, keď kočovný život Cigánov na Slovensku prakticky skončil, skončil sa i význam postavenia koní v tejto skupine obyvateľstva. Problém sa preklopil úplne iným smerom tradičných hodnôt. Stredom záujmu už usadeného etnika sú iné hodnoty a ciele. Hlavnú pozíciu si zachovalo zlato, ktoré u majoritného obyvateľstva nepredstavuje také dominantné postavenie ako u Cigánov. Ako som už spomínal, zlatom sa u nich meria spoločenské

postavenie v komunite. Stále, ale hovorím, že sa to týka najmä bývalého kočovného etnika a nie chudobných obyvateľov osád. Táto súčasť etnika žije iným prozaickejším spôsobom života v oblasti minimálnych pracovných príležitostí a na pokraji alebo až v pásme chudoby. Tradičné zvyklosti skupiny olašských Cigánov sa stále točili okolo zlata. Zdobenie sa masívnymi zlatými predmetmi je charakteristickým znakom odlišnosti v rámci etnickej spolupatričnosti. Dozvedel som sa, že aj uzatváranie manželských vzťahov je závislé na vlastníctve zlata. Uzavretie manželstiev medzi členmi jednotlivých rodinných klanov sa deje už v predpubertálnom veku, kde sa rodičia dohodnú na budúcom manželskom zväzku ich detí a akt sobáša sa udeje pri dovŕšení veku dospelosti. V období predprípravy na manželstvo sa medzi rodičmi dohodne cena výkupného pre nevestu. Povinnosťou rodičov je zabezpečiť túto hodnotu, ktorá je ale vždy v zlate. Tradujú sa legendy, že na uzatvorenie manželstva je potrebné toľko, koľko váži nevesta pri zásnubách. Je to zaujímavý údaj, ale asi len v legendách. Oslovení kmotrovia tiež musia disponovať určitým zlatým kapitálom. Krstní rodičia pri narodení detí podliehajú tiež tejto tradičnej povinnosti. Odmietnutie kmotrovstva alebo funkcie krstných rodičov sa považuje za jeden z neodpuštilných prehreškov, takže prakticky takýto čin v skutočnosti neprichádza do úvahy. Tieto záväzky zároveň slúžia k utuženiu kmeňových väzieb a k posilneniu rodinných pút. V komunite nie je možný ani rozvod manželstva. Nevera zo strany ženy s niekým z iného etnika je nemysliteľná a v prípade, že sa to stane, tak takáto žena je z komunity navždy vylúčená, čo je jej najväčším trestom. U mužov je situácia iná. Nevera sa odpúšťa a nie je trestaná. Táto tradícia nerozlišuje neveru vo vnútri komunity alebo mimo nej.

V minulosti u domácich dedinských Cigánov bolo zvykom požiadať o kmotrovstvo bohatých gazdov. Išlo tu o niečo iné ako o zloženie kmotrovského daru. V prvom rade Cigáni považovali tento súhlas za stavovskú česť. Spravidla sa takáto ponuka neodmietala, lebo nemala žiadny príbuzenský status. Takýto gazdovia spravidla prispeli len na svadobnú hostinu, zväčša hydinou alebo mäsom, a mali privilégium zúčastniť sa na svadobných obradoch a hostiny, ktorá trvala minimálne tri dni za účasti široko rozvetvenej rodiny a hostí z okolitých

dedín. Funkcia kmotra a krstného otca zostala v polohe, že títo rodine na sviatky Vianoce a Veľkej noci poskytovali rôzne maličkosti v podobe stravy alebo oblečenia. Z histórie sú známe i prípady, že gazdovia podporovali i talentovaných jedincov z tejto komunity na ceste za štúdiom.

Samozrejme, spoločenské pomery dneška sú už diametrálne odlišné a zmenili sa i vzťahy medzi domácou komunitou a etnickým spoločenstvom. V minulosti sa tradovalo, že najistejším susedom je Cigán, lebo ten nikdy neokradne suseda, ale kradne len vo vzdialenejšej obci. Dnes začalo platiť, že keď chceš niekomu želať zle, tak mu želať za susedov cigánsku rodinu. Bohužiaľ, tak sa zmenili časy a zmenili sa aj ľudia a predovšetkým s tým súvisiace okolnosti spolunažívania. Skončili sa i časy, keď život v komunite riadil autoritatívny vajda, ktorý sa mohol pri voľbe preukázať vlastnením zlata, rešpektom pred vrchnosťou a výhodou pred voľbou bolo, keď ovládal písať a čítať, a tak mohol riešiť úradné veci medzi jeho komunitou a úradmi, kde prevládal k zvolenej osobe vzájomný rešpekt a úcta. Vajda mal posledné a nemenné slovo pri riešení sporov v komunite, udeľoval tresty, ktoré mohli byť i telesné, a riešil i obecné sťažnosti na správanie alebo priestupky členov jeho komunity. Trest od vajdu býval spravidla vždy prísnejší ako od vrchnosti a prijímal sa bez reptania trestaného. Symbolom moci vajdu bola jeho bohato zdobená bakula, ktorú vždy nosil pri sebe. Po jeho smrti bola pochovaná s ním, čo znamenalo, že skončila jeho moc a je potrebné zvoliť nového vajdu. Do jeho hrobu sa vkladali aj jeho najobľúbenejšie veci. Pohrebné obrady boli vždy kresťanské, lebo medzi Cigánmi neboli ateisti, hoci cirkevných obradov mimo krstu, sobáša, birmovky sa zväčša neangažovali. Pohreb vajdu bola udalosťou celého širokého regiónu za účasti veľkého počtu smútiacich hostí. Novozvolený vajda si musel zadovážiť novú bakulu, aby ňou mohol kontinuálne vykonávať zverenú moc. Tento systém vlastnej samosprávy bol stabilizujúcim prvkom v živote obce.

V etnicite, ktorú my nazývame východnými Cigánmi obývajúcich zväčša východné územie nášho štátu a z časti Záhorie, hodnoty bývalých kočovných Cigánov nič nehovoria (vyznačujú sa sústredným životom v chatrčových chalupách bez príslušnej infraštruktúry

a najmä na vychýrenom košickom sídlisku). V prevažnej väčšine sú to mnohodedné rodiny a žijú na pokraji chudoby. Najviac ich zastihli zaniknuté pracovné príležitosti a ich použiteľnosť pre nízku alebo takmer žiadnu remeselnú činnosť. Zvýšené percento kriminálnej činnosti je práve z tejto komunity. Ich vzťahy ku koňom sa zhodnotiť nedajú, lebo žiadne nemajú a ani ich nepotrebujú. Kvôli chudobe nemajú prístup k zlatu, a preto aj vzťah k tomuto kovu stagnuje. Pochybný je i ich vzťah k hodnotám životného prostredia. Ignorujú všetky opatrenia štátu a obcí na zlepšenie kvality ich života a tak sa táto skupina obyvateľstva stala najproblematickejšou etnickou skupinou.

Bezpochyby, aj tu sa nájdu svetlé vzory, len ich treba vyhľadať, podchytiť a pozitívne diskriminovať. Existujú poznatky, že i tu nastáva určitý pokrok, zvlášť v oblasti rozvoja ich kultúry a duchovného života, ktoré zastrešuje a rozvíja najmä cirkevné spoločenstvo a rôzne občianske združenia a mimovládne organizácie. I malý krôčik v tejto oblasti je veľkým krokom k rozvíjaniu stupňa vzdelanosti a rozvoju duchovných hodnôt. I tu platí, že nie je všetko zlato, čo sa blyští, ale hodnotnejším zlatom je venovať sa mládeži, ktorá by mala byť zárukou zmeny spôsobu životného štýlu nášho cigánskeho etnika, aby získali pocit a istotu rovnosti občanov bez rozdielu rasy, vyznania a sociálneho pôvodu.

Sida

V rómskej komunite, zvlášť Olašských Cigánov, vládnu svojské kmeňové pravidlá, ktoré udržujú ich komunitu a udávajú smer ich správaniu vo vnútri ich rodín a určujú osobitné pravidlá správania sa komunity navonok voči majoritnému obyvateľstvu. Normy týchto pravidiel nerešpektujú, respektíve znižujú dôležitosť zákonných pravidiel. Táto orientálna zvyklosť sa dá pripodobniť k určitej islamskej šarii obohatenej tradíciami rómskeho etnika. Nedodržiavanie týchto skôr tradičných zvyklostí rodového života sa v niektorých zemepisných šírkach okrajovo mení a prispôsobuje sa podľa vyspelosti komunity. Odlišnosť od hlavného prúdu zväčša prichádza prirodzenou cestou a je značne ovplyvňovaná silou autority vajdu, dá sa povedať v určitom samosprávnom systéme.

Známe sú príbehy týchto vajdov, ktoré sa mnohokrát stali i v očiach verejnosti osobnosťami s veľkým rešpektom. Prospievalo to k stabilnej spoločenskej klíme v danom území. V neďalekej minulosti okolo roku 1955 takáto osobnosť pôsobila i v mojom meste v osobe vajdu pána Stojku.

Pamätám si ho ako zavalitého muža menšieho vzrastu. Býval slušne a čisto oblečený s typickými červenými čižmami so zelenými doplnkami vrchného oblečenia. Nohavice mali rajtkovitý strih. Hlavu mu zdobil malý klobúčik béžovej farby, zdobený rôznymi odznakmi na leme klobúka. Nikdy som ho nevidel bez vajdovskej bakule bohato zdobenej kovovými ozdobami od vrchu až po spodok. Palicu – bakulu nepoužíval ako zdravotnú a kompenzačnú pomôcku, ale pomáhala mu rituálne demonštrovať svoju vajdovskú moc. V ústach mal vždy dlhú keramickú fajku, taktiež bohato zdobenú pletenými šnúrkami so zauzlovaným a rozstrapkaným koncom. Jeho vajdovskú moc demonštrovala i mohutná zlatá reťaz na krku vyčnievajúca s ornamentami zdobenej a vždy čistej zelenej košele, ktorej dominovalo zvlnené žabó. Vždy som ho vídal, nikdy nie samého, ale v početnom hlúčiku svojej rodiny na čele s jeho manželkou v tradičnom cigánskom, ale čistom habite. Výnimočné na nej bolo, že z úst jej visela v pomere k jej tvaru tváre veľká fajka s predĺženou pipou. Pohodlne si bafkala

počas chôdze i pri posedávaní, nechávajúc za sebou modré obláčiky dymu z tabaku Taras Bulba. Na jej hrudi sa trblietal mohutný zlatý šperk a na prstoch oboch rúk sa jej leskli masívne prstene. Nikdy nekráčala vedľa svojho muža, ale vždy len o krok za ním v hlúčiku cigánskeho drobizgu. Táto pozoruhodná dvojica vyzerajúca ako výkladná skriňa niekde na výstave zlatých šperkov nikdy nemala naponáhlo. Ich ťarbavá chôdza bola nápadná, skôr ako keď sa presúva rodinka kačíc na čele s káčerom dodržiujúca hierarchické poradie v zástupe. Najviac sa pohybovali v centre mesta a posedávali v hlučnom opojení pred divadlom. Hierarchické pravidlá tiež určovali, že pokiaľ sedel na lavičke vajda, jeho manželka a ostatné osoby ženského pohlavia nesmeli sedieť, ale museli stáť obkolesujúc dominantnú osobu vajdu opretého ležérne o svoju bakulu. Vedľa neho mohli sedieť len deti chlapci a ostatné deti sa kľbčili okolo dospelých. Otcovi vajdovi všetci vykali a nikdy nehovorili, keď mal slovný prejav on. Pôsobenie jeho rodiny navonok budilo dojem, ako keby bol na scéne dobre fungujúci orchester. Všimol som si, že nikdy za sebou nezanechali smetisko, ako je tomu teraz zvykom. Myslím si, že to bolo preto, aby nemali problémy s mestskou vrchnosťou, a preto ani nebudili mimoriadnu pozornosť polície.

V takomto spoločenskom prostredí vyrastala i Sida, ako ju všetci volali. Poznali sme ju už ako dospelú dievčinu, samotárku, ktorá žila mimo komunity v meste. Povrávalo sa, že z komunity bola vylúčená natrvalo pre spáchanie nevery s gadžom. Neďivil som sa. Každý, kto videl jej pohľadný výzor nie celkom tmavej pleti, ba povedal by som, že môže byť miešanka. Keď sa skrášliła líčidlami a sýtočerveným rúžom na pery, ani sa veľmi nelíšila od našich dievčat. Neobliekala sa do typických cigánskych šiat, ale nosila na sebe akúsi kombináciu módného štýlu, s červeno-zelenými farbami. Dôležité bolo, že ošatenie bolo vždy čisté, a tak mohla na jej pekne vyformovanom tele vyniknúť čisto biela nariasená blúzka napnutá podprsenu vystuženou jej vнадami. Vždy sa pohybovala sama a nikdy sa nepridala k žiadnej etnickej skupine, ale skôr komunikovala s ostatnými občanmi. Živila sa sprostredkovaným predajom zeleniny a ovocia od malých predajcov na trnavskom ríniku. Bývala na Paulínskej ulici, kde vtedy

mala Domová správa stavebný sklad hneď oproti rínku, v malom jednoizbovom byte. Nakoľko bola jediným obyvateľom tohto domu, zároveň bola aj najlepším a naj dôveryhodnejším strážnikom, čo si podnik hodnotil tak, že mohla bývať zadarmo a používať podbránie ako medzisklad na privezený tovar. Tu sa potvrdilo pravidlo, že najlepším susedom je Cigán, pretože on nikdy nekradne u suseda, ale obďaleč. Povešť o Side nikde nebola sprevádzaná krádežami. O udržiavaní čistoty sme sa dozvedeli tak, že sme vidali na dvore skladu vyvešané jej čisto vypraté oblečenie vrátane postelnej a intímnej bielizne. Po skončení rínku, tržby za zverený tovar poctivo zúčtovala majiteľom s odrátaním dohodnutej ceny za predaj.

Nikdy nefajčila v priebehu predaja, ale po jeho skončení sme videli, že si vedela dopriať ťahy z cigariet z cigáršpicu, ktorý sa jej vynímal spoza bielych bezchybných zubov medzi výrazne namaľovanými perami podľa vzoru hollywoodskych herečiek. Možno, že i tieto provokačné a erotikou nabité gestá lákali miestnych vojakov na ich častejšie návštevy jej bytu. Neskôr, keď už stratila svojský pôvab, začala mentálne zrazu zaostávať, čo sa prejavovalo čudnými spôsobmi správania na verejnosti, s čím súviselo i jej presťahovanie do iných priestorov polorozpadnutého domu, kde aj dožila v zabudnutí jej pozemskú plnú strádania a opovrhovania jej komunitou a ku koncu i majoritou. Bola pochovaná cirkevnými obradmi bez pozornosti Trnavčanov. Do histórie mesta sa zapísala ako legenda z ľudí žijúcich na pokraji spoločenského záujmu. Týmto príbehom som chcel oživiť spomienku na ňu, lebo dokázala, že i príslušník tohto etnika je len človek, ktorý môže svojím životom naznačiť, že za určitého princípu dodržiavania pravidiel spolunažívania s majoritou sa môže zaradiť medzi občiansku spoločnosť v rovnocennom postavení. Preto si zaslúži túto malú spomienku.

Mystérium

Skôr ako chceme porozumieť mentalite rómskeho etnika, nestačí len poznať históriu, pôvod, kultúru, zvyklosti a iné špecifiká zo života tohto národa. V prvom rade musíme vniknúť do jeho duchovného sveta, ktorý je absolútne odlišný od vnútorného sveta ostatných národných zoskupení. Myšlienkové pochody tohto etnika sú na celom svete ojedinelé a väčšinou majoritou národa odmietané. Príčinou tohto rezervovaného prístupu sú zakorenené predsudky a kladenie rovná sa medzi jednotlivé sociálne skupiny rómskeho etnika. Formovanie tohto postoja je poznačené historickými poznatkami a z negatívnych skúseností zo spolužitia. Negovanie ich pozitívnych črt je len preto, že pochádzajú z tohto etnika. Aby sme mohli hlbšie načrieť do ich duše, musíme sa snažiť pochopiť ich mysteriózne vnímanie podstaty života z pohľadu ich vlastných skúseností. Prevažná väčšina rómskeho etnika je veriaca, vyznávajú a aj sa hlásia ku kresťanstvu podľa lokalít, kde žijú. Kresťanské učenie je im blízke práve preto, že si nezakladá na materiálnych hodnotách ako všeobecného bohatstva, ale hlása, že duchovné bohatstvo je pre človeka nadradené nad vyznávaním a uprednostňovaním pozemského blaha založeného len na matérii. Sú presvedčení, že svojou chudobou sú bližšie k Bohu ako keby oplývali bohatstvom. Vychádzajú z biblických téz chápania vplyvu chudoby a bohatstva na svoj každodenný život. Musím ale dodať, že nie všetky biblické poučenia pre svoj život berú vážne a doslovne a podľa toho majú nastavený aj svoj životný štýl. Všeobecne sa boja Boha a smrti a podľa toho aj usmerňujú svoje potomstvo.

Nie je známe, že by vyznávali judaizmus alebo islam. Kresťanstvo je im najpriateľnejšie, lebo vo svojich cirkevných doktrínach má najväčšiu mieru tolerancie ako hociktoré iné z hlavných svetových náboženstiev. Kresťanstvo v praxi nie je založené na bezpodmienečnom a bezvýhradnom dodržiavaní pravidiel života cirkvi v ponímaní v stredovekých dogmách. Stredovek trval na dodržiavaní nariadení cirkevnej hierarchie, ktorá v tom období uplatňovala inkvizičné právo a trestala smrťou každú odchýlku od nimi hlásanej vierouky. Rómske etnikum tým, že uprednostňovalo kočovný spôsob života, nebolo

tak naviazané na dodržiavanie nariadení cirkevnej vrchnosti. Nebolo možné sledovať lojalitu k miestnej cirkvi. Rómska komunita sa mohla takto tváriť dodržiavaním pravidiel, ale v skutočnosti sa riadila akousi samosprávou a vlastnými pravidlami i v duchovnom živote. Komunity sa navyše ani nepodieľali na platení cirkevných daní a dokázali byť administratívne oddelení od cirkevných spoločenstiev. Mohli sa potom hlásiť k rôznym cirkvám podľa toho, v ktorom teritóriu ich dosahu sa nachádzali. Nerozlišovali svoj vzťah k Bohu podľa cirkevnej príslušnosti, ale predstavu o Bohu si formovali z dedičnej tradície. Tento vzťah sa prenášal na celé rody ich komunity. Cirkvi v tej dobe sa ani poriadne nesnažili získať si ich priazeň. Dôvodom bolo, že komunity boli značne chudobné a žobravé rády sa s nimi museli deliť o žobravé aktivity v okruhu, ktoré sa prelínali a vytvárali tak územnú konkurenciu. Rády, ktoré mali vo svojej agende aj starostlivosť o chudobných, zasa Rómov nelákali. Rómovia dávali prednosť slobodnému pohybu pred poslušnosťou k pravidlám rádu.

Až moderná doba priniesla nové vzájomné vzťahy tak, že cirkev vo svojej dušpastierskej činnosti začala svoju pozornosť upriamovať i vo vzťahu k udomácneným rómskym komunitám a svojou misijnou činnosťou sa približovala k mentalite Rómov a snažili sa vzdelávacími aktivitami v cirkevných školách zvyšovať úroveň vieroučných poznatkov a pod vplyvom náboženstva ponúkať i všeobecno-vzdelávacie pokroky pre ich životný štandard, aspoň na úrovni základných znalostí čítania, písania a počtov. Neskôr si túto elementárnu povinnosť na seba zobrali i štátne školy. Reforma školského vzdelávania ediktom cisárovnej Márie Terézie sa školská dochádzka stala zákonom povinná bez rozdielu pre všetkých občanov monarchie. Pod tento zákon spadali i deti rómskej komunity, ale bolo z ich strany väčšinou odignorované, lebo bránilo kočovnému životu.

Školská reforma Rómom mnoho nedala, i keď zrovnoprávnila prístup k základnému vzdelaniu a remeselné a iné poznatky pre život získavali z vlastných skúseností a dedili sa z pokolenia na pokolenie. Ale predsa remeselne zdatné rodiny sa začali usádzať a tam rozvíjali svoje remeselné zdatnosti. S usadeným spôsobom života mali možnosť cirkvi pôsobiť na duševný vplyv celých generácií Rómov.

Pod vplyvom týchto okolností komunita začala praktizovať cirkevný život už pri výchove detí. Postupom času sa do cirkevných obradov a slávností začali aktívne zapájať celé rómske rodiny, čím sa zblížovanie miestnych komunit začalo rozvíjať nielen v rézii cirkvi, ale i na občianskej úrovni zblížovania kultúr. Pod týmto vplyvom sa stalo, že sa rómska komunita dostávala na určitú spoločenskú úroveň. V tejto premene sa najviac zaslúžili cirkevné spoločenstvá. Menil sa ich životný štýl, spoločenské návyky. Zvyšovala sa návštevnosť vzdelávacích zariadení. Menila sa i kultúra bývania, svojvoľne začalo zanikať i kočovníctvo a miestna komunita si začala osvojovať nový pohľad na svojich Rómov až tak, že ich nazývala svojimi Cigánmi. I na tomto prístupe je zreteľné, že tu hlavnú rolu zohralo vzdelávanie a duchovný vývoj zabezpečovaný zo strany cirkvi.

Z osobných skúseností mám poznatok ako na jednom cirkevnom podujatí z dvetisíc prítomných bola jedna tretina z rómskej komunity. Celé rodiny vydržali dva dni počúvať Božie slovo. Nebyť rozdielu vo farbe pleti, nedalo by sa rozoznať, kto je z akej spoločenskej vrstvy. Podobné aktivity ostatných kresťanských spoločenstiev majú podobný priebeh. Bez ohľadu na konkurenčný vplyv jednotlivých cirkví sa dá jednoznačne konštatovať, že pastoračný a misijný vplyv, kde sa zreteľ upína na Boha a vierouku podľa jeho pravidiel, dokáže robiť zázraky. Popri všeobecnom vzdelávaní i toto je jedna z ciest k rozvíniu úrovne a potieraniu predsudkov majoritnej spoločnosti k menšinám a opačne.

Situácia v spoločnosti je viac problémom duchovným a k jej zmene vedie cesta len cez duchovnú obnovu. Táto cesta je ale zdĺhavá, ale najistejšia. Zmenou duchovných hodnôt musí prejsť celá spoločnosť i cez mnohé obete, ktoré táto cesta vyžaduje. Po štyridsiatych rokoch komunistickej nadvlády sme nedokázali duchovne pookriať, lebo za zmenou sme videli len zmenu materiálnych hodnôt, za čo doteraz platí väčšina obyvateľstva krutú daň. Ignorancia poradia hodnôt sa nevypláca, a preto chyby budeme musieť zložitou cestou prekonávať. Nakoniec ešte nie je isté, či sa nám to s týmto rozhádaným spoločenstvom podarí. Spoločnosť bude hodnotnejšia, keď sa rozdiel v chápaní tejto úlohy bude znižovať. I k tomuto smeruje moja snaha napísať túto knihu, i keď viem, že nebude lahodiť každému oku.

Cigánske intermezzo

V živej pamäti mám silné dojmy z politickej návštevy mestečiek v údolí krásnych hôr východného Slovenska v totalitnom režime prosperujúcich významných fabrík. V čase mojej návštevy už zánikom fabriky sa stalo z tohto krásneho kraja údolie zúfalých ľudí s charakteristickým znakom hladovej doliny a na pokraji chudoby žijúcej chatrčovej osady plnej mladých ľudí počernej pleti a kučeravých vlasov. Pohľad ich čiernych očí prezrádzal zúfalstvo. Potreboval som aspoň pre sebauspokojenie vysloviť množstvo otázok, na ktoré som si nevedel nájsť v tejto krátkej chvíli zamyslenia odpoveď. Moja účelovo zameraná cesta viedla v prvom rade chatrčovej osady plnej drobizgu hrajúceho sa popri haldách smetí v prítomnosti vychudnutých psov a mačiek. Myslel som si, že drobizg nie je školopovinný, lebo bolo dopoludnie a plne prebiehalo vyučovanie. Mýlil som sa, lebo armádu chatrne oblečených detí a pobehujúcich školákov plne sa oddávajúcich bezstarostnému detstvu, a ani ich to netrápilo, že svoju dennú časť mali tráviť v škole. Najviac ma zarmútilo, že ich rodičov posedávajúcich na priedomí (keď sa to dá tak nazvať) to trápiť ešte menej.

Keď popri halde smetí si moje luxusné služobné auto našlo aspoň kúsok miesta na odstavenie, okamžite ma obkľúčilo plno detí a zvedavo si obzeralo môjho vyblýskaného štvorkolesového tátoša, akoby nikdy také čudo nevideli. Svojim rodičom nadšene s krikom oznamovali, že prišiel minister, hoci na blízku sa žiadny minister nenachádzal. Ale bol som to ja, obyčajný, zvedavý a prekvapený človek z mäsa a kostí. Hlúčik detí sa rozrástol v momente o unudených dospelých jedincov vyzvedajúcich prečo som prišiel. Skôr, ako som im oznámil účel mojej návštevy, požiadal som ich, či si môžem pozrieť ich obydlia. Vznikla obrovská ochota predbiehajúcich sa dospelých navštíviť ich rozpadajúce sa chatrče. Nemohol som si prednostne vybrať nikoho, ale prehliadka začala do radu od kraja. Bol som zhrozený zo zariadenia miestnosti s matracmi na zemi a v kútoch plno nepotrebných rárohov. Posadili sa na pokraj jedného matracu a pritiahli niečo, čo vyzeralo ako stôl. Zvyšok voľného priestoru zaplnilo mnoho zvedavých detí, takže som

mal zamedzený akýkoľvek voľný pohyb po tzv. jednoizbovom byte, ktorý plnil úlohu kuchyne, komory, spálne a skladu narúbaného dreva používaného na kúrenie akéhosi sporáka zo starého suda s províznym vyvedením zhrdzavenej kominovej rúry cez okno bez skla. Domáca pani ma okamžite ponúkla narýchlo zaliatou kávou do špinavého hrnčeka s hrdou poznámkou, že kávu priniesol jej manžel včera až z Prahy. V tomto kritickom okamihu som si spomenul na podobnú situáciu v prípade čerešní, o ktorých sa zmieňujem v predošlých príbehoch. Vedel som zo skúseností, že nepriať pohostenie od tejto komunity je urážkou na celý život. Zatvoril som oči a trasúcimi rukami som kávu vypil s náležitým poďakovaním a dodatkom, že takú dobrú kávu a ešte dovezenú až z Prahy, som ešte nepil. Pochvala zabrala a tým som si otvoril dvere do ich duše. Takto som navštívil každú domácnosť s podobnou ochotou hostiteľov. Mal som možnosť odmietnuť, že už som si kávu dal v prvej chalupe, čo bolo pre nich dostatočným dôvodom neuraziť sa. Uf, ale som si vydýchol a začal som si ceniť prvú vypitú kávu, že dala objektívny dôvod výhovorky.

Od poslednej chatrče som odchádzal na druhú stranu brehu, čo vyzeralo ako potok, teda skôr odpadový jarok s lenivo tečúcou vodou, keď by som to mohol vodou nazvať. Namiesto lávky som prekračoval mohutné balvany, ktoré slúžili aj ako kamene na státie práčok pri praní. Odchádzal som autom, ktoré mi medzitým šofér preparkoval pri vstupe do osady na druhom brehu potoka, aby ho aspoň tak ochránil pred šarvancami. Nezabudol som ich na záver návštevy pozvať na večerné stretnutie s občanmi s príslubom, že sa im odvdáčim zasa ja mojou kávou za ich milé pohostenie s poznámkou, že moja káva bude z Trnavy, ale kvalitou nebude zaostávať za tou pražskou. Plný rozpačitých dojmov som navštívil starostu a miestnu základnú školu. Bol som milo prekvapený technickým stavom a vybavenosťou školy, ktorá sa mi po pobyte v osade zdala ako by to bola katedrála. Zo strany vedenia školy som bol oboznámený s problémami, ktoré škola s etnickou menšinou prežíva. Videl som tam aj žiakov cigánskeho etnika slušne a čisto oblečených. Môj údiv bol daný na správnu mieru tým, že je tu aj menšina etnika mimo osady a s tou nie sú žiadne problémy, mimo chudobných pomerov zapríčinených zánikom

pracovných príležitostí a zhoršení životnej úrovne nielen etnických skupín. Najväčším problémom školy je, že občania odmietajú, aby ich deti chodili do jednej triedy s deťmi z osady. Dôvodili to tým, že vedomostná zaostalosť osadníkov brzdí rozvoj a napredovanie vedomostných kritérií ich detí a mimo toho hygienická úroveň detí z osady ohrozuje zdravotný stav školskej populácie väčšinovej spoločnosti. Častý výskyt parazitov v šatách a vlasoch týchto detí sa prenáša i na iné deti, čo spôsobuje rôzne zdravotné problémy a spoločenskú traumy celej rodine. Zaostávanie vedomostných kritérií u týchto žiakov vytvára skoro neprekonateľné problémy učiteľom, ktorí sa musia sústavne vraciť viackrát už k prebranému učivu, čo vytvára nezaujem ostatných žiakov v motivácii, a tak sa znižuje vedomostný priemer a celková úroveň školy. Rodičia žiadajú radikálnu segregáciu a učiteľský zbor vnútorne s nimi súhlasí, ale nemôže si dovoliť oficiálne podporovať tieto snahy, lebo by sa vystavili porušovaniu pravidiel ľudských práv a občianskych slobôd a rovnosť prístupu ku vzdelaniu. Tento problém sa stal Damoklových mečom medzi dvomi skupinami občanov. Nevedel som im poradiť, lebo i ja sa držím zásad rovnosti občianskych práv zaručených Ústavou Slovenskej republiky, za ktorú som hlasoval. S napätím som očakával ohlásené večerné stretnutie občanov oboch názorových táborov. Bol som upozornený, že zástupcovia etnickej menšiny neprídu, lebo o tom rozhoduje ich výpalník z mesta, ktorého sú všetci rukojemníkmi pre požičané peniaze s úžerníckymi úrokmi. Úžerník osadu navštevuje raz mesačne, keď je termín vyplácania rôznych dávok, čo je tiež jeden z rozhodujúcich problémov katastrofálnej situácie osadníkov.

V zostávajúcom čase do večera som navštívil aj miestnych poľnohospodárov a overoval som si zistené poznatky a informácie o ich vzťahu s kritickou etnickou menšinou z osady. Potvrdili mi, že chatrče stoja nelegálne na ich pozemkoch, a tak ich nemôžu používať pre svoju poľnohospodársku výrobu, čo im štatisticky znehodnocuje výsledky hospodárenia spoločnosti. Navyše dosť rozsiahla výmera poľa za chatrčami sa nemôže taktiež využívať, lebo výnos z poľa je rozkradnutý obyvateľmi osady a je trvale zarastený burinou a stáva sa nelegálnou skládkou domáceho odpadu a za jej stav sú sústavne

upozorňovaní obecnou správou, lebo je ohniskom výskytu hlodavcov, ktorí prenikajú až do priestoru obce. Zorať sa pole nedá, lebo spoločnosť nedisponuje financiami na likvidáciu odpadu s uložením na riadne skládky. Rozhorčene konštatovali, že nie sú charitou, aby zabezpečovali takéto služby bezodplatne, i keď problém sa nachádza na ich pozemku. Navrhli osadníkom, že spoločne zorganizujú akciu na odstránenie odpadu s následnou rekultiváciou a poskytnú osadníkom bezodplatne sadbu zemiakov s príslušnou mechanizáciou a nech si svojpomocne využívajú toto pole pre svoju potrebu. Dohoda sa ako tak naplnila, ale neukončila, pretože nasledujúce dni po výsadbe sa sadba zo zeme ukončila ešte predtým ako mohla vykličiť, takže grandiózna ponuka nespĺnila svoj cieľ uchrániť pole pred divokou skládkou. Nasledoval ďalší experiment s ušľachtilou ponukou, keď im spoločnosť poskytla vlečku navrecovaných zemiakov pod podmienkou, že nebudú kraďnúť zemiaky z iného pozemku, ale svoju potrebu nech riešia darovanou plodinou. Samozrejme, vlečka zemiakov bola okamžite rozobraná, ale pozornosti zlodejov neušlo ani iné pole vysadené zemiakmi, takže nič sa tým nevyriešilo a situácia sa ešte zhoršovala až tak, že firme sa neoplatilo zemiaky dorábať. Nepomohli ani represívne opatrenia, lebo krádeže vykonávali v prevažnej miere mladiství, kde nebolo možné ich trestne stíhať, a keď bol pristihnutý dospelý, poriadková pokuta nebola účinná, lebo dotýčný nebol schopný im zaplatiť. Kolotoč sa nezastavil a bolo treba čakať len na nejaký zázrak, ktorý sa nedostavil a život plynie ďalej tak ako doteraz. Z osadníkov sa stala nedotknuteľná vrstva spoločnosti s nejasným výhľadom do budúcnosti. Zostal som z týchto informácií smutný, lebo som chcel úprimne tejto etnickej menšine pomôcť a ukázať spoločné východiská pozostávajúce z princípov vzájomného rešpektu a porozumenia. I napriek skeptickej nálade som s napätím očakával zhromaždenie občanov a dúfal som, že dosiahnem aspoň maličký pokrok vo vzájomnom zblížení stanovísk. Nastala kritická hodina toho večera, sediac sám za predsedníckym stolom som pohľadom mapoval prichádzajúce obecnstvo hlučne medzi sebou diskutujúce a podľa temperamentnej gestikulácie som nepredpokladal plynulý priebeh tejto akcie. Pracovníčka môjho sekretariátu mi hneď prišla oznámiť, že sa blíži veľká kolóna

osadníkov, tak isto s hlukom a gestikuláciou. Ovzdušie bolo nabité negatívnou energiou, ale mne to akosi v tomto prípade nevadilo, lebo som bol na takéto stretnutia po celom Slovensku zvyknutý, lebo život politika zväčša býva naplnený konfrontačnými situáciami, ktoré ma vedeli nabudiť pracovať a argumentovať len s overenými faktami, s ktorými som sa od rána svedomito obrnil proti očakávaným útokom, nielen na problém, ale aj na moju osobu a politický subjekt, ktorý som reprezentoval a bránil.

Keď som sa chystal privítať prítomných, všimol som si, že ich počet hovorí jasne pre osadníkov. Zrezignovaná menšina pre gadžov, ktorá zostala doma asi usúdila, že je zbytočné márne čas a s touto komunitou sa nedá na ničom dohodnúť. Zobral som to vnútorne na vedomie, lebo som bol rovnakej mienky. Skôr než začnem, si musím v duchu vytvoriť nejaký scenár o poradí prejednávania vecí, lebo vopred napísaný, spravidla, je úplne iný, lebo tematika sa uberá samospádom a určuje si ju obecenstvo a na to je potrebné byť pripravený, aby som vhodne zareagoval. Vedel som len to, že na Rómov platí len priama reč argumentov a dobrá znalosť vecí. Začal som veci pomenúvať tak, aké v skutočnosti sú, preto som menšinu oslovil ako Cigánov, načo sa ozvali búrlivé protesty. Bol som nútený vysvetliť, čo vlastne toto oslovenie znamená. Nikto z prítomných nevedel, že slovo Róm znamená muž a slovo Romi znamená žena. Medzinárodné spoločenstvo v spolupráci s rómskymi svetovým inštitúciami prijalo označenie tohto etnika pod spoločným názvom RÓMOVIA, používaného zväčša len v úradnom styku. Osobne nemám s týmto žiadny problém, lebo nič nehodnotím podľa názvu ale činu. Použitie názvu Cigán ale nepovažujem ani teraz za urážku etnika tak, ako nepovažujem naše pomenovanie z ich strany s názvom Gadžo. Ale to je vec uhl'a pohľadu, ako to, kto berie. Vzápätí som sa ich opýtal, či ich urážajú pomenovania ako sú cigánska pečenka, cigánsky barón, cigánsky plač, cigánsky verbunk, či slová piesne Cigánka, ty krásna, alebo názov obľúbeného filmu, Cigáni idú do neba. Hudobní a iní veľikáni určite s týmito pomenovaniami svojho diela absolútne vylúčili akýkoľvek dehonestujúci úmysel, ba naopak, dostali etnikum do širokého vedomia vtedajšej i terajšej verejnosti.

Atmosféra v sále sa po tomto mojom extempore upokojila a zdôraznil som, že pomenovanie nemôže byť prekážkou, aby sa prestali riešiť veci, ktoré naše etniká rozdeľujú. Hneď vzápätí toho sme začali riešiť veci, ktoré som sa v priebehu dňa dozvedel z oboch strán sporu. Komunita Cigánov odmietala akékoľvek výhrady voči ich správaniu na úseku školy i na úseku znehodnocovania životného prostredia a odmietala i dôkazy krádeži plodín a devastovania a drancovania lesného porastu. Vo viacerých prípadoch vinu zvalili na gadžov, ktorí tento argument a obvinenie používajú len to, aby ich zdiskreditovali pred úradmi preto, že sú Cigáni. Nedostatok hygieny žiakov zdôvodnili tým, že nemajú v osade čistú vodu a voda v ich potoku je zahádzaná odpadom a je nepoužiteľná. V tomto okamihu mi postál rozum a ironicky som vyzval majoritu, aby prestali v ich osade zakladať divoké skládky, ktoré siahajú až po ich dvere, aby prestali do ich potoka vláčiť plastové fľaše, roztrhané matrace, deravé vedrá a hrnce s prepravkami od piva. Taktiež, aby prestali kradnúť úrodu z ich polí a celkovo môžu byť radi, že ich tu majú a vytvárajú tak pestrý kolorit kultúrneho využitia v regióne. Vyzval som Rómov, aby hovorili o úžerníkoch a ich fungovanie v komunite. K tejto otázke sa rozhovorili až do toho okamihu, pokiaľ nezbadali medzi dverami postavu svojho úžernického záchrancu. Čakal som konfrontáciu, ktorá neprišla a so sklopenými hlavami prečkali celé zhromaždenie bez toho, aby sa úžerník zapojil do diskusie.

Zhromaždenie nič nevyriešilo, žiadne závery sa neprijali, len ja som získal neoceniteľné poznatky o fungovaní uzavretej komunity Rómov, ktoré som používal pri svojej politickej agende. Neuveriteľné, ale je to tak! Otázka znie, ako ďalej? Zrezignujeme, alebo budeme konať? Navrhujem konať s dôrazom na vzdelanosť, kultúru a duchovný život. Niekoľko svetlých príkladov, ktoré sa na Slovensku udiali, musíme si uvedomiť, že nemôžu byť posledné.

Zelený príbeh

Príbeh, ktorý sa odohral ešte v dobe mojej základnej vojenskej služby ma vracia do spomienok, kde som sa za podivuhodných okolností stretol s mentalitou cigánskeho etnika a dosť často si naň spomínam. Po absolvovaní poddôstojníckej školy som bol prevelený ako veliteľ výsadekového prieskumného družstva do pohraničného mesta na Moravu. Boli mi pridelení na doplnenie družstva mazákov i nováčikovia, ktorým sa familiárne vo vojenskej hantírke hovorilo bažanti. Všetci museli prejsť tzv. prijímačom, kde absolvovali všeobecný vojenský výcvik až do okamihu zloženia prísahy, kde už nadobudli postavenie plnoprávneho člena družstva. Nováčikovia pochádzali zväčša zo Slovenska. Nápaditý bol medzi nimi jeden, ktorý sa líšil tmavšou pleťou ako ostatní. Všetci boli rovnako urastení, zdatní s vyšportovanými telami. Na začiatku boli všetci vystrašení z náročného výcviku s prísnyim vojenským režimom nerešpektujúcim žiadne pravidlá civilného života. Svojou výškou boli rovnakí, takže sa do radu nemuseli zaraďovať odstupňovane podľa výšky, len podľa stupňa úlohy, ktorá im bola pridelená. Väčšinou boli absolventmi stredných škôl rôzneho zamerania. Keď som si prezeral osobnú dokumentáciu, s ktorou som sa musel povinne oboznámiť, zameril som sa zvlášť pozorne na meno počerného vojaka menom Kroka. V jeho osobných údajoch som sa dočítal, že je cigánskeho pôvodu a pochádza z malej dedinky, ktorej meno som v živote nepočul. Jej meno znelo tak divne, ako mi bolo divné že skúmaný objekt Kroka bol ženatý a mal dve deti. Prišlo ďalšie prekvapenie, keď som sa dočítal, že je absolventom Hutníckej priemyslovky a dokonca maturitu absolvoval s vyznamenaním. Jeho vystupovanie bolo nesmelé a plaché. Všimol som si, že po večeroch pred spaním poplakával a prehŕňal sa v rodinných fotografiách. Začal som mať obavu. Tieto črty spojené s komplexami môžu byť vážnou prekážkou pre tvrdý výcvik, ktorý vylučoval akékoľvek kompromisy s pocitom inej etnickej príslušnosti. Mal som aj vážnejšiu obavu, ako budú na jeho pôvod reagovať ostatní, lebo bezhraničná súdržnosť v tomto vojenskom zaradení je najdôležitejšou podmienkou morálky. Pochádzal z robotníckej viacdetej rodiny a aj toto bol určujúci

ukazovateľ, že bol pridelený práve na túto vojenskú profesiu. Triedny pôvod bol u všetkých rovnaký, lebo režim bol v tejto veci náramne opatrný, čo si myslím, že na tú dobu nebolo vhodné pre istotu kádrovo preferovať do tejto vojenskej služby deti z prominentných rodín. Takže tu bol predpoklad, že si všetci budeme rovni a nikto z nás nebude rovnejší z akýchkoľvek dôvodov. Prax ukázala, že myšlienka smerovala práve k tomuto.

Pri osobných pohovoroch som si u každého overoval, čo boli ich osobné záľuby v civile. Čakalo ma ďalšie prekvapenie, že počerný chlapec nemal žiadne mimoriadne záľuby, čo mi zdôvodnil tým, že sa musel prebijať životom, lebo ich bolo sedem detí a z pozície etnickej príslušnosti mal plno prekážok, aby sa mohol bezproblémovo venovať štúdiu a popritom sa venovať pomoci rodine v denných starostiach, takže záľuby zostávali bokom. Ale predsa sa priznal, k jednej záľube a to boli jeho rodičia, súrodenci, manželka a samozrejme ich deti, ktorým sa s láskou venoval. Pri týchto príležitostiach sa ma najviac vypytoval, kedy bude môcť navštíviť svoju rodinu. Upokojil som ho tým, že vojaci majúci deti dostávajú viac príležitostí na ich návštevu, ale to závisí tiež od toho, ako si bude plniť svoje vojenské povinnosti vo výcviku a v kolektíve a tiež od toho, či nebudeme práve vo výcvikovom priestore mimo kasárni, čo bola aj najväčšia pravdepodobnosť v našom zaradení. Požiadal som ho, aby sa nezaoberal civilnými problémami. Uistil som ho, že okolnosťami, ktoré ho ťažili doma z etnickej odlišnosti sa tu nestretne, lebo mám za povinnosť vytvoriť kolektív bez predsudkov a v rovnosti vo všetkom vrátane mňa. Zdôraznil som mu, že k nám nebol vybraný náhodne.

Všimol som si, že mojím slovám až tak neveril, ale v pokoji sa vrátil do svojej izby. Nasledujúce dni boli skôr zoznamovacie sa s mázákmi, s prostredím a rôznymi naoko zbytočnými nariadeniami vojenského života. Tieto úkony prijímal mlčky a skromne a postrehol som, že je veľmi učenlivý a všetko zvládal medzi prvými. V čase osobného voľna, ktorého mali vojaci poskromne, písal listy domov, kochal sa fotografiami a listami od manželky. Dotiaľ som v mojom živote nemal častú možnosť spoznávať bližšie mentalitu tohto etnika z pozitívneho hľadiska, takže som sa vo svojom vnútri opatrne vyrovnával s pocitom

predsudkov. Uvedomujúc si túto situáciu, som si ani nevedel predstaviť, ako bude s nami plniť dôležité úlohy, ktoré nás čakali vo výcvikovom roku. Čas ukázal, že moje obavy boli zbytočné a ostatní vojaci bez problémov prijali jeho odlišnosť. Myslím si, nadobudnuté vzdelanie a bezproblémové rodinné zázemie zohrali najdôležitejšiu úlohu. Mimo toho som zistil, že je pokrsteným grékokatolíkom a ako chlapec aj ministroval pri obradoch so svojimi rovesníkmi v kostole jeho dediny. Táto informácia ma uspokojila, lebo náplňou mojich detských rokov bola podobná činnosť. Vzdelanostná úroveň ho predurčovala k tomu, že úspešne zvládol teoretickú časť výcviku, dokonca patril k najlepším. Trochu zaostával z telesnej prípravy, zvlášť mi u neho chýbala kondičná zdatnosť, takže stále dobiehal posledný. Musel som mu pomáhať s odbremením výstroja a doslova ho dotlačiť do cieľa, lebo u nás bol nameraný čas posledného člena družstva a tento moment negatívne skresľoval celkové hodnotenie. Tento poznatok ma nútil zamerať sa na odstránenie nedostatku, uvedomil som si to a začal som s ním individuálny tréning v čase osobného voľna. Dôležité bolo, že aj on si to plne uvedomoval a mrzelo ho, že znehodnocuje výsledky výcviku práve touto disciplínou. Nakoniec sa dostavil vydrtený výsledok a deficit odstránil a začal patriť i tu medzi najlepších. Tešil som sa tomu, lebo tento úspech oceňoval i v liste, ktorý písal domov. Bol síce písaný maďarčinou, čo mi nerobilo problém, lebo táto bola mojou materinskou rečou. Samozrejme, odosielané listy sa odovzdávali nezalepené, lebo sa museli v prvom mesiaci prijímača kontrolovať, čo sa v tomto prípade nepovažovalo za porušenie listového tajomstva a z čoho si ani komunistický režim, zvlášť v armáde, ťažkú hlavu nerobil.

Bol som s jeho obsahom spokojný, lebo o veciach týkajúcich sa nedovolených informácií sa nezmieňoval. Cítil som sa sám so sebou spokojný, lebo kusé zmienky o mojej osobe boli priaznivejšie ako som ich ja vnímal. Odvtedy som listy nečítal a so súhlasom svojho veliteľa ich mohli odovzdávať zalepené a služba ich tak odniesla na poštu.

Po polroku základného výcviku nováčikov sa určilo pre každého vojaka funkčné zaradenie v jednotke po absolvovaní špeciálneho výcviku v profesiách radistu, chemika, ženistu, zdravotníka, topografa

a ostreľovača. Vojak Kroka so svojou špecializáciou sa stal ostreľovačom, čo bol po veliteľovi najdôležitejší post a v druhom roku služby zastával pozíciu zástupcu veliteľa oddielu. V tomto novom zložení sme odchádzali na hlavný výcvik do paradessantného výcvikového tábora, kde absolvovali nováčikovia základné znalosti leteckého výsadku a všetkého, čo s tým súviselo. Po troch mesiacoch tvrdej driny sme sa vrátili do svojej materskej posádky obohatení o ohromné zážitky plne pripravení do bojovej štruktúry nárazníkovej zóny západných hraníc štátu, kde sme na túto úlohu boli pripravovaní v prípade vojenského konfliktu. Na takýto konflikt sme boli sústavne cvičení na rôznych simulovaných cvičeniach od miestnych konfliktov až po cvičenia pohotovostnej divízie. Tešili sme sa na každú takúto akciu, lebo to bolo pre nás úžasným dobrodružným podujatím pobudnúť dlhší čas v prírode a len sami odkázaní na to, čo sme sa naučili. Tieto situácie stmeľovali naše vzťahy a preverovali súdržnosť skupiny, kde záležalo všetko na každom z nás. Za takýchto zaťažkávajúcich situácií sa strácali i posledné zvyšky predsudkov vyrovnávali sa rasové rozdiely, čo vyústilo do kamarátskych vzťahov. Zrazu sa vojna stala vzorom na pretváranie nových spoločenských pomerov.

Nastal ale ďalší prelomový zlom v pokojnom vojenskom živote medzi mnou a už slobodníkom Kromom. Keď sme v príprave na prvé zoskoky nacvičovali dopady na zem z jednej borovice na zamrznutú oráčinu, prihodila sa nemilá príhoda s nechutným záverom posledného zoskoku. Výška konára bola asi dva a pol metra nad zemou. Ukázal som techniku dopadu, rôzne techniky lezenia a zoskoku. Bol som rád, že priebeh nácviku bol bezproblémový, len jeho záver mal nešťastnú dohru. Posledný v poradí bol práve vojak Kroka. Jeho dopad mu spôsobil vyvrtnutie členka, pretože nedodržel základné pravidlo dopadu, že obe nohy musia byť spolu a nesmie dopadnúť na päty. Nebral som to vážne a nariadil som zrýchlený presun cez zamrznutú oráčinu do kasárni. Všimol som si, že značne zaostáva krivkajúci Kroka. Počkal som ho, lebo od bolesti si sadol na zem. Po odšnurovaní kanád sa bolesť zväčšila a členok začal napúchať. Nezostávalo nič iné, len si v skutočnej situácii precvičiť i prevoz zraneného až na ošetrovňu, kde pacient zostal asi 14 dní. Najhoršie na tom bolo, že

zranený mal cez víkend odísť navštíviť svoju rodinu, čo táto nešťastná náhoda prekazila. Dozvedel som sa, že sa zmienil spolupacientovi s príbehom a vinníkom jednoznačne označil mňa. Mrzelo ma to, ale som mu nedal vedieť, že o tom viem. Vnútorne som aj cítil výčitku, že napriek zjavnej bolesti som ho nabádal, aby pokračoval v behu s poznámkami, aby nebol usmrkaný, lebo takáto príhoda by sa mohla stať i v prípadnom reálnom boji a musí sa s tým vyrovnáť a i v takomto stave musí unikať do bezpečia. Prišlo jeho uzdravenie s predpisom na postupné zaťažovanie nohy. Cítil som stále výčitku, že som to s výcvikom prehnal, akoby šlo o život. Vnútorne som sa utešoval, že aj na škole nám vtĺkali do hlavy heslo dňa, že čím ťažšie bude na cvičisku, tým ľahšie bude v boji. Týmto heslom som sa riadil celý svoj vojenský život. Neskúsil som síce skutočný boj, ale účasť na rôznych cvičeniach s plnou bojovou záťažou mi dal za pravdu. Netrvalo dlho a toto heslo sa stalo akousi dennou modlitbou pred začiatkom každého dňa. Pri každom očnom kontakte s ním som registroval v jeho očiach dotiaľ neprejavenu rezervovanosť. Mysľou mi prebehla medzi majoritou kolujúca povesť, že Cigáni sa riadia starým mojžišovským zákonom – oko za oko, zub za zub.

Táto fáma ma prenasledovala až do určitého okamihu, keď sa začala príprava na prvý skutočný zoskok. Predchádzalo mu balenie padáka vo dvojiciach, kvôli vzájomnej kontrole pri šnurovaní, ktoré bolo najdôležitejším úkonom pre bezpečnosť zoskoku. Veliteľom mi bol na túto prácu pridelený práve Kroka, čím som nebol nadšený, ale zmeniť sa to nedalo. Opatrne som sledoval každý jeho pohyb, zvlášť pri šnurovaní môjho padáka zbaleného ako prvý v poradí, potom nasledovala balenie jeho a musel som v duchu konštatovať a oceniť jeho precíznosť. Podvedomý strach ma opustil pri vzájomnom obliekaní výstroja. Celá táto procedúra prebehla mlčky bez jediného slova a nepadlo ani obvyklé podanie ruky s dôvetkom porekadla Zlom väz! Bez slova sme sa presunuli na stanovište a nastúpili do lietadla postupne tak, ako sme boli pri balení zaradení. Sedadlo číslo 1 obsadil vysadzovač, druhé ja ako veliteľ výsadku a hneď vedľa mňa Kroka. Mlčky som pozoroval skamenené tváre nováčikov, ale práve Krokova tvár nejavila žiadne známky napätia z prvého zoskoku. Na povel vysadzovača

sme si zavesili svoje laná a čakali na povel červeného signálneho svetla. S rýznym zabzučaním sme sa postavili k dverám, ktoré sa pomaly otvárali a čakali sme na zelený prerušovaný signál a postupne sme rýchlo za sebou opúšťali lietadlo. Za niekoľko okamihov som zacítil trhnutie a s napätím som očakával ďalší okamih, ktorý už bol príjemnejší, lebo som sa ocitol pod vzduchom naplneným vrchlíkom padáka. Vychutnával som si príjemný pocit, keď som na modrej oblohe videl biele obláčiky padákov svojich nováčikov. Blízko mňa pristával Kroka a bol prvý, ktorý mi po perfektnom pristávacom manévri prišiel pomôcť zbalíť padák. Zrazu bol akoby sa mu navrátila reč, celý usmiaty mi povedal, že si zobral ponaučenie z nešťastného úrazu a tvrdého tréningu, podal mi ruku a poďakoval. Vtedy som sa cítil výborne a tento okamih úplne zmenil jeho prístup ku mne a celému kolektívu. Nestačil som si ani uvedomiť moje zbytočné starosti pri balení a hanbil som sa za emóciu predsudkov, za ktorými som dal definitívne bodku. Bol to pre mňa a myslím si, že i pre neho, vzácny okamih, lebo sa prešlo mlčanie a náš vzťah sa vyvíjal v duchu vzájomného rešpektu. Pri ďalších baleniach bola situácia úplne odlišná - civilná.

Vojak Kroka sa vypracoval na ocenenie vzorného prieskumníka, na ktoré som ho navrhol. Pri mojej rozlúčke s vojenskou uniformou som mu rozpovedal tento príbeh. Jeho reakciou bola chvíľa mlčania a slzavé oči. Chcel som sa mu za to ospravedlniť, ale neželal si to a povedal mi, že som sa mu už dávno ospravedlnil mojím prístupom k nemu, i keď nie je biely ako my. Prezradil mi, že ma medzi svojimi, po cigánsky volal Parno Graj, čo u nich znamená niečo ako Biely kôň. Je to najvyššie ocenenie pre gadžov v ich očiach, čo si zaslúžia ich uznanie. Ešte raz mi napísal, že po mojom odchode bolo vyhovené jeho žiadosti o prevelenie bližšie k domovu a bol pridelený k výsadekovému pluku v Prešove a zároveň bol povýšený na desiatnika. Zveril sa mi, že som mu do života dal veľa optimizmu a mnoho vecí sa odo mňa naučil vo vzťahu k ľuďom a nezabudne, že som ho stále zaraďoval ako rovnocenného člena spoločnosti bez rasových predsudkov. Škoda, že som o ňom viac nepočul. Veľmi by ma zaujímal ďalší osud tejto rodiny, zvlášť za mojej politickej činnosti, kde som strávil veľa času medzi týmto etnikom a tento príbeh mimo iných mi slúžil ako

vytúžený vzor pre spoločenskú premenu cigánskeho etnika.

Môj príbeh o Cigánovi v zelenom je ďalším dôkazom, že keď obe strany spoločnosti chcú, premena je možná. Svoje tu určite zohráva aj duchovná úroveň a dosiahnuté vzdelanie s uplatnením pozitívnych prvkov cigánskej kultúry. Jedine v tomto vidím cestu k úspechu s využitím pozitívnej diskriminácie.

La Paloma

Pri prehrabávaní sa v spleti myšlienok spojených s príbehmi o Rómoch mi nevdojak v diaľke zaznievali jemné tóny melódie z obdobia mojej mladosti. Boli to nekonečné šlágre známe po celom svete. Začali sa mi odvíjať slová textu v ľubozvučnej španielčine, vo všetkých jazykoch známe ako La Paloma. Nevieť síce, čo slová Quando Sali de la Habana vat game Dios ... znamenajú, ale cítim, že musia vyjadrovať akési tajomné vyznania, lebo taký súlad slov s melódiou si okamžite dokázalo získať srdcia ľudí každej generácie. Keby v tej dobe existovala hitparáda najlepších svetových hitov, určite by trónila na poprednom mieste. Precítený prednes s výnimočne krásnym hlasom peknej speváčky počernej pleti s kučeravými vlasmi, evokovalo dojem, že tá počerná krásavica je pravá Španielka. Prednes, hlas a samotný zjav nepripúšťal iné predstavy a vyvolával najintímnejšie asociácie u poslucháčov. Prečo ma táto spomienka zaujala, že som ju zaradil do tohto príbehu aj po toľkých rokoch? Pokúsím sa spomienky na tento nevšedný príbeh oživiť a predstaviť čitateľovi ďalšiu epizódku z prostredia cigánskeho etnika. Píšem úmyselne, z cigánskeho, lebo v tej dobe sa nepoužívalo označenie Róm.

Písal sa asi rok 1958, keď som si musel odkrútiť, ako vtedy tomu hovorili, čestnú povinnosť brániť výdobytky socializmu pred zhnitým kapitalizmom. V priebehu tejto na výmysly presýtenej dobe som zažil svoju epizódku vymykajúcu sa normám vojenského života, ktorý bol mimo oplotenia areálu kasárni úplne iný. Po opustení kasárenskej brány, sme sa svojou romantickou mladosťou dokázali vykašľať na strašiaka imperializmu a zároveň tak aj na svetlú budúcnosť socializmu. Jednoducho dokázala naša osobitosť oddeliť povinnosť od prirodzenej túžby obliecť si namiesto nepohodlnej uniformy novú osobnosť. Po absolvovaní určitej časti vojenskej služby, som bol prevelený ďalej od domova k vojenskému útvaru susediaceho s hraničnou čiarou s Rakúskom, do mesta Mikulov, na južnej Morave. Prekrásna pahorkatá scenéria mesta pýšiaceho sa bohatou históriou a vinicami tiahnucimi sa okolo celého mesta. Na blízkom vrcholku, nazývanom Kopeček sa týčila sakrálna stavba kaplnky, miesto cirkevných púti a stretávania

sa zamilovaných párikov. Stála hrdo, akoby dávala najavo svoj vzdor režimu, že ona neuznáva hranice, ktoré ju oddeľovali od susedného štátu a stráži historickú príbuznosť duchovných hodnôt i v takto rozdelenom svete dvoch ideológií. V strede významného stredovekého mesta viedla cesta vydláždená hrboľatými kamennými kockami pripomínajúcimi stredoveký pôvod, akoby v tom postál čas až na nádvorie hradu cez mohutnú bránu. Samotný hrad je obkolesený hradbami vytvárajúcimi vyhlídkové terasy s krásnym výhľadom do susedného štátu. S pohľadom z týchto terás túžobne upierali svoje pohľady do iného sveta zamilované dvojice snívajúce si voje nenaplnené sny. Pohľad na nekonečné vinice z jednej i druhej strany štátov rušila ostnatým plotom obohnaná štátna hranica. Z našej strany ju obchádzali vojaci so psami a ozbrojení po zuby a z druhej strany na svojich viniciach a poličkach pracovali Rakúšania, nedbajúc na ostrážitosť našich strážcov hranice, bojacich sa čo i len okom mihnúť na tamtú stranu. Takto trónila jedovato sa vinúca pichľavá ideologická zmija, čakajúca na svoju korisť z radov zúfalcov prekonať svojou riskantnou odvahou tento ľuďmi vymyslený nástroj zloby. Pamätníci týchto neúspešných pokusov nosili ku kaplnke na Kopeček kytice kvetov pre tých, čo ich sny o slobode skončili v spleti ostnatých drôtov. O týchto tragédiách sa šeptalo v hlúčkoch pri víne v prítomnosti tajných pohľadov všadeprítomných civilných pomocníkov pohraničnej stráže. Mnohokrát som sa pozeral na druhú stranu hraníc, z hradných terás a tieto skutočné historky mi rozprávala aj moja blízka osoba, ktorej je tento príbeh venovaný, lebo sme ho spolu mnohokrát prežívali a snívali ako tí, ktorým dosnúvať nebolo dopriate. Spomínam na tento hrad, lebo zohral pre mňa významnú úlohu pri spoznávaní človeka, ktorého som si veľmi cenil, i keď pochádzal z iného etnika ako ja. Bola to mladá dievčina o voľačo mladšia odo mňa menom Trudi, ktorá mi dokázala vyrozprávať neskutočne dramatické príbehy z jej života a zo života jej komunity v cudzom prostredí, opisujúc jej osobnú drámu predierajúc sa životom, prekonávajúc predsudky, ktoré niekedy hraničili až s nenávisťou od majoritného obyvateľstva. V priestoroch hradu sa nachádzala štýlová hradná vináreň a v ďalšom trakte vo veľkej spoločenskej sále sa konali každú sobotu a v nedeľu tanečné zábavy a čaje o piatej.

Boli to jedinečné možnosti, ako sa zabaviť. Trudi na týchto zábavách vystupovala ako speváčka v otcovej kapele. Zoznámil ma s ňou môj kamarát z mesta, tiež muzikant a spevák, snúbenec Trudinej sestry. Z týchto dôvodov som mal privilégium sedávať za muzikantským stolom pod javiskom. Tu sedávala aj kamarátova snúbenica a jej sestra Trudi, keď práve nespievala. Keďže ja som sa tancu nejako mimoriadne nevenoval, tak sme väčšinu času pri stole strávili rozprávaním a počúvaním hudby. Trudi to taktiež nevadilo, dokonca bola tomu rada, že sme mohli takto spolu tráviť čas a spoznávať sa. Odmietala aj pozvania od vojakov do tanca, ktorých bola celá rada. Dostávala za to aj nevyberané a urážajúce poznámky na jej pôvod, ktoré sme museli niekedy riešiť aj ručne. Vôbec ju takéto situácie nevyrušovali a povedala mi, že je na to zvyknutá a preto ani tancovať ju neláka. Moju pozornosť si všimol aj jej otec, a tak som sa stal skoro ako člen ich kapely. Na Trudi žiarlili mnohé domáce dievčatá, nielen pre jej krásny hlas, ale i pre jej pôvabný zjav umocnený tmavšou farbou pleti, perleťovo bielymi zubami, tajomným úsmevom a vždy upravenými kučerami ebenovo čiernej farby. Z tejto krásnej tváre dominovali jej čierne oči sťa dva diamanty. Jej ladné pohyby tela dávali jej speváckemu výkonu osobitý šarm a pôvab. Stále ju sprevádzala jej staršia sestra Karolína, ktorá ju strážila pred dotieravými mládencami. Karolína mala vyštudovanú strednú školu a pracovala v miestnej cestovnej kancelárii v opačnom rohu námestia oproti obchodu s odevmi, kde zasa pracovala ako predavačka jej sestra Trudi. Karolína bola v mojom veku a zjavom nijako nezaostávala za svojou mladšou sestrou. Ich rodičia pochádzali z južného Slovenska a do tejto pohraničnej oblasti prišli v rámci osídlenia po odsunutých Nemcoch, do dedinky ležiacej tesne pri hranici a vzdialenej 4 kilometre od Mikulova. Mali pridelený vidiecky dom Windischovcov. Táto nešťastná rodina podľa zanechaných dokumentov mala dve dcéry menom Karolína a Gertrúda (skrátene Trudi), preto si aj tieto naše kamarátky privlastnili také isté mená. Túto historku mi rozprával ich otec, s ktorým som si rozumel aj preto, že si mohol so mnou pohovoriť svojou materinskou rečou, teda v maďarčine, ktorú som i ja po svojich rodičoch ovládal. Trudi starostlivosť svojej sestry rešpektovala, a preto sa správala

utiahnuto v jej tieni a po prísnyh dohľadom otca, čo nasvedčovalo tomu, že bola vychovaná v usporiadanej rodine. Obe sestry, zvlášť Trudi boli objektom záujmu mládencov, ale akékoľvek pokusy o zblíženie a kontakt z ich strany boli bezúspešné. Mnohokrát som uvažoval, prečo som ja s týmto nemal žiadny problém. Možno, že jej imponovala moja slovenčina, čo jej mohlo pripomínať Slovensko a ja som sa zasa rozplýval pri jej jemnej a krásnej češtine, lebo slovensky nevedela. Mal som aj odlišné spôsoby správania, na rozdiel od ostatných vojakov a nedovolil som si nikdy žiadne primitívne narážky a dokázal som udržať primeraný priateľský vzťah bez vedľajších záujmov. Povedala mi to aj viackrát, že som iný a jej sa to páči. Stretávali sme sa dosť často, aj mimo sobôt a nediel, takže som ju mohol navštíviť aj v obchode, kde mi jej kolegyne prezradili, že ma často spomína. Radi sme chodievali aj do kina, ktoré zvyčajne končievalo dosť neskoro, takže sme nestihli posledný spoj vlaku. Mne to nevadilo, dokonca som bol tomu rád a spozoroval som, že ani Trudi si z toho nerobila ťažkú hlavu. Odprevádzal som ju peši, naspäť sa mi viackrát podarilo, že ma do mesta odviezlo hliadkovicie vozidlo pohraničnej stráže, ktoré hliadkovalo po ceste pozdĺž hraničnej čiary. Bola to nepísaná dohoda medzi vojakmi za to, že pri bitkách s civilmi sme sa podporovali. Pohraničiar neboli obľúbení, nechápem prečo, veď oni hranice nevymysleli.

Vždy ráno nasledujúceho dňa, keď môj kamarát, pisár na štábe išiel po súkromnú poštu do mesta, sme mali s Trudi taký dohovor, že ju prostredníctvom neho budem informovať, či som sa vrátil bez problémov. Hneď ako prišiel späť, doniesol mi list, kde písala, že ťažko zaspávala z obavy, či mi všetko dobre dopadlo. Z veľmi uhladeného, drobného dievčenského pisma som usúdil, že vzdelávanie jej nerobilo problém, čo len potvrdzovalo jej kultivované správanie a všeobecný rozhľad v každej veci, o ktorej sme sa rozprávali. Jej sestra mohla pracovať v cestovke aj vďaka ovládaniu nemeckého jazyka. Neskôr som sa dozvedel, že sa s mojím kamarátom, so svojím snúbencom aj zosobášili a žijú spolu v Brne.

Po skončení mojej vojenskej služby sa náš vzťah prerušil, hoci sme si sľúbili, že naň nezabudneme a čoskoro sa do Mikulova vrátim.

Pri rozlúčke na mikulovskej stanici prišla za mnou aj so svojou sestrou a videl som na nej, že jej to nie je všetko jedno a jej smutný pohľad sprevádzal vlak až sa naše vlhké oči stratili z dohľadu. Keď som už bol vo vlaku sám, v duchu som zadumaný myslel na všetkých tých, čo mi svojimi sympatiami spríjemňovali v tomto meste život a samozrejme, najviac myšlienok sa mi vracalo ku krásnej La Palome, ako Trudi všeobecne volali sympatizanti jej speváckej kariéry. Odo mňa si vždy želala, aby som ju volal jej menom, lebo mi povedala, že ona chce byť pre mňa viacej ako obyčajná speváčka-Cigánka. Radostne som toto jej želanie plnil. Do mesta som sa ešte raz po dvoch rokoch vrátil pri príležitosti každoročného bežeckého podujatia Behu okolo Páľavy, so štartom a cieľom v Mikulove, ktorý som absolvoval aj keď som bol vojak. V priebehu trate som mal tie isté pocity, lebo som tam stretol kolegov-bežcov z predošlých ročníkov. Dúfal som, ale s obavami, že uvidím aj Trudi, i keď som jej nedal vedieť, že sa podujatia zúčastním, lebo do samého konca termínu podania prihlášok som sa podvedome bál výčitiek a niekde v hĺbke duše som mal obavu, že už to nebude tá Trudi, ktorá ma odprevádzala na stanici v Mikulove pri odchode do civilu. Pri dobiehaní do cieľovej rovinky som zrazu zbadal tú, ktorej som sa obával. Nohy sa mi roztriasli, že som ledva dobehol do cieľa. Uvoľnil som sa až vtedy, keď na mňa zakričala menom. Zrazu som pocítil, že je to ona nezmenená, moja kamarátka Trudi, kučeravá a stále krásna, ako som ju prvýkrát uvidel. V rýchlosti sme sa dohodli, že po skončení záverečného ceremonálu sa stretneme na našom obvyklom mieste, na terase hradu s vyhliadkou na Rakúsko. Bola presná a ja tiež. S miernou výčitkou sa mi zverila, že ma tak isto čakala aj na minulom ročníku a bola veľmi sklamaná, keď som neprišiel. Dodala, že jej voľačo našeptávalo, že dnes určite prídem, i keď nestihla štart, bola šťastná, že ma znova vidí, lebo verila, že naša posledná rozlúčka nebola len takou epizódkou, na ktorú sa dá ľahko zabudnúť. Povedala mi, že už nespieva, lebo v kapele sa zmenili pomery, a aj tak by to nebolo tak, ako voľakedy, keď túžobne očakávala sobotu, aby sme sa mohli stretnúť pri stole pod javiskom. Pracovala v tom istom obcho- de a často sa s kolegynami o mne rozprávali. Záväzkom sa vyhýba a radšej navštevuje večernú strednú školu, čo jej zaberá veľa voľného

času a je rada, že sa naplňajú jej vzdelávacie ambície. Zrazu som bol na ňu hrdý akoby bola mojou sestrou. Po prechádzkach na známych miestach spojených spomienkami sa náš čas rýchlo miňal a znovu sme prežívali pocity lúčenia tak, ako naposledy. Na záver mi darovala svoju fotografiu s venovaním na zadnej strane s textom, že nikdy neprestane dúfať, že sa čoskoro uvidíme a budeme prežívať to čaro.

Prešla nejaká doba a ja som si našiel známosť, ktorou bola moja budúca manželka a rok po jej maturite sme sa zosobášili. Moja morálna zábrana mi kázala, aby som ukončil nebezpečné myšlienky a vyhýbal sa sľúbeným kontaktom. Bledli spomienky, ktoré ale nikdy priamo nenaznačovali začiatok dôvernejších vzťahov vedúcich k nejakému trvalému zväzku. Mal som výčitku, ale nie týmto smerom, lebo som sa musel rozhodnúť, čo spraviť. Myslím si i po dlhom čase, že som konal správne. V prípade, že by som sa nebol spoznal s mojou budúcou manželkou, nepriečil by som sa myšlienke vrátiť sa na miesta, kde som sa cítil dobre v blízkosti kučeravej čiernovlásky a plniť naše sny, i keď boli ešte len našim tajomstvom a báli sme sa ich nahlas obaja vypovedať. Hovorila mi, že keď po mojom odchode do civilu ešte chvíľu spievala moju obľúbenú La Palomu, jej myšlienky stále blúdili kdesi tam, kde sa naše pohľady stretávali v miernom zapýrení jej tmavej pleti. Nechcela prezradiť obsah tých myšlienok, ale ja som cítil, že je to niečo osobné a zároveň dráždivo tajomné. Priznal som sa jej, že tie isté myšlienky som prechovával i ja, ale nevedel som ich pomenovať, ale vedel som na isto, že tie myšlienky patrili jej a cítil som, že ona o tom vie. Nevedel som presne posúdiť to tiché a zároveň vzdialené tajomstvo dozvedieť sa všetko, čo málokedy nám bielym vedľa prezradiť ich túžby v obave, aby sme rozumeli a pochopili, že naše predsudky a pohľady na rozdielnosť rasy ich veľmi zraňujú a obávajú sa odmietnutia. Preto sa nemôžu naplniť ich sny a túžby zdieľať spoločný osud s našou etnicitou, i keď sila lásky hovorí niečo celkom iné. Tieto príčiny som zbadal v hĺbke jej duše, i keď o nich nikdy nehovorila. Zrazu som usúdil, že tu je ten zásadný problém dôverného zblížovania sa.

Po niekoľkých rokoch, keď som už bol ženatý s mojou manželkou, sme chodili pravidelne pozrieť si veľtrhy v Brne a pri tejto príležitosti sme si neodpustili návštevu obchodov v starom centre mesta a poko-

chali sa nádherou úzkych uličiek vedúcich až na slávny Petrov a odtiaľ sa rozplývali pohľadom na scenériu mesta. Tento obraz mi pripomínal scenériu Mikulova a vracal som sa na chvíľu k zašlým spomienkam značne vyblednutým časom, nemilosrdne ukrajújúcich z mojej mladosti. Nenadarmo sa hovorí, že keď začnú odchádzať spomienky, začne odchádzať i mladosť. Na záver pochôdzky sme sa zastavili vo veľkom obchode s odevmi s úmyslom doplniť môj šatník novým oblekom. Počas prezerania vhodných typov sa nám príjemný hlasom prihovorela šarmantná predavačka s čiernymi kučerami, či nám môže s niečím poradiť. Zrazu ako blesk ma zasiahol ten známy hlas, čo mi zostal v pamäti. Podvedome som sa obzrel za hlasom a nechcel som veriť svojim očiam. Pred nami stála s tajomným leskom svojich očí vždy elegantná dáma. Nedal som na seba poznať nervozitu, lebo som si nebol istý, či je to naozaj tá, ktorej hlas mi bol dôverne známy. Ani som sa nestačil zorientovať, smerovala ku mne otázka, či sme sa už nevideli dávnejšie v Mikulove. Bol som v rozpakoch a v tom momente som sa nevedel rozhodnúť, čo urobiť. Nahodil som rozpačitý úsmev, zbadala moju neistotu, ale pohľad do jej očí mi rozviazal jazyk a s radosťou som ju oslovil jej menom, čo bolo impulzom, aby sa napätá situácia zmenila na srdečné zvítanie. Prezradila, že už ani nedúfala, že sa ešte niekedy stretne a verí, že život neprináša náhody, ale niečo viac.

Predstavil som ju mojej manželke a ona vzápätí konštatovala, že je rada, že som nezmenil vkus na ženy, i keď sú z iného etnika a dodala, že ona ma spoznala už pri vchode do obchodu, čo ma veľmi potešilo. Vedel som, že komplimentom mojej žene myslala aj na seba, čo bola pravda, i keď každá bola inej pleti a rozdielna farba vlasov len zvýraznila spoločného menovateľa krásy. Potom sme spoločne za jej pomoci vybrali slušivý oblek. Pri dlhšom rozhovore mi oznámila, že sa medzičasom vydala, majú dvojročnú dcérku, kučeravú čiernovlásku a bývajú v Brne-Bohunicich. Pri rozlúčke nám navrhla, aby sme zostali, lebo by nás chcela predstaviť manželovi, s ktorým o mne často hovoria. Škoda, že sme ponuku nemohli prijať, lebo sme tam boli spoločným zájazdom. Lúčenie bolo z oboch strán plné rozpakov a zmiešaných pocitov tak, ako viackrát predtým. Po ceste na výstaviisko prišiel zo strany manželky zvedavý výsluch. Zvládol som ho, lebo

videla, že Trudi bola veľmi korektná a neprišlo k žiadnym nejasnostiam. Výčitkou bolo len to, že som jej o týchto príbehoch nerozprával, čo som zdôvodnil tým, že nešlo o žiadny perspektívny vzťah a existoval v dobe, keď som manželku ešte nepoznal. Musím sa ale priznať, že pri slovíčku perspektívny som účelovo zaklamal. Pochopila to konštatovaním, že Trudi to s tým vkusom neprehnala, čím, samozrejme, myslela aj seba. Bola to pravda, lebo obe sa správne a zhodne ocenili, i keď každá bola jedinečná a každá sa mi nesmierne páčila a tak to zostalo i doteraz, hoci len v spomienkach. Keď sme prišli domov, bol som požiadaný, aby som prehral gramoplatňu s melódiou La Palomy, lebo je zvedavá, prečo práve táto melódia vedela tak očariť. Pri tejto príležitosti som jej vyrozprával celý príbeh spojený s obľúbenosťou tejto skladby v súvislosti s mojou priateľkou. I tu skonštatovala, že vôbec nie je prekvapená, že môj obdiv nepatrí len melódii, ale viacej tej peknej speváčke, a že si vie predstaviť súhrn melódie s hlasom pôvabnej Trudi, i keď ju spievať nepočula. Počúvanie tejto skladby i po rokoch vo mne nevzbudzovalo žiadne bočné pohnútky, ktoré by nám mohli skomplikovať päťdesiattri rokov trvajúce šťastné manželstvo až do skončenia pozemskej púte mojej manželky. Počúvaním tejto skladby sa vraciam do príjemných chvíľ strávených v prítomnosti týchto dám, lebo každá z nich inak a v inej dobe zanechala vo mne idylické pohľady na život v reálnom čase môjho života.

Príbehom chcem poukázať, akú dôležitú úlohu zohráva v živote tajomného etnika vzdelanie, rodinné väzby, spoločenské uplatnenie, vzájomný rešpekt a úcta vzájomných vzťahov bez predsudkov a vedľajších úmyslov. Takýto model vzťahov buduje morálnu zodpovednosť a obohacuje vzájomnú kultúru a duchovnú previazanosť medzi dvomi odlišnými etnikami. Veľmi by ma zaujímal priebeh životnej púte peknej Cigánky. Podarilo sa jej naplniť svoj sen, ktorý tak túžobne chcela prežiť? Som presvedčený, že i ja som svojou troškou prispel k zblíženiu dvoch etník so zachovaním princípov morálky a k jej túžbam šťastnej budúcnosti, i keď s trochu farebnej odlišnosti. V súčasnosti rozmýšľam, že tento priateľský vzťah musel byť viac ako priateľstvo. Bola to asi nevyslovená platonická láska. Nevieam to ani po dlhých rokoch vyhodnotiť, ale viem s istotou povedať, že to bolo krásne obdobie bezstarostnej mladosti, ktorá je nenávratne preč.

Údolie divých makov

Tam niekde v najzapadlejšom kúte našej vlasti, v údolí pri ukrajinských hraniciach, kde východ slnka včasnejšie ráno zobúdzťa ľudí, náhliacich sa za svojimi povinnosťami. Pokiaľ u nás na západe krajiny pri hraniciach s moravskou pahorkatinou sa oddávame poslednej hodine pokojného spánku. Ani netušime, že tam na východe krajiny začína pulzovať život s bežnými starosťami ťažko skúšaného kraja. Okraje rozsiahlych lesov lemuje majestátny val vysokých bukov súperiacich s mohutnými jedľami. Impozantné tiene valu vytvárajú bizarné obrazce na stebľách trávy pokropenou trblietajúcou sa rannou rosou, aby tak vítali svojho nerozlučného druhu, žeravú ohnivú guľu, slnko. Jeho hrejúce lúče za tichého šumu hustého lesa vytvárajú z jemných kvapiek rannej rosy lietajúce drahokamy stekajúce po stebľách pyšných tráv. Jemný vánok roztancuje stebľa vyčnievajúce z hustého lúčneho koberca akoby sa galantne lúčili s ich krátkymi životom. Pestrymi kvetmi posiatá lúka láka k akrobatickým kúskom lietajúci hmyz, skácuaci z kvetu na kvet. Na jemných lupeňoch divých makov pristávajú obratne abstraktne maľované motýle, aby svojím mlsným jazýčkom nasali chutný nektár.

Pozorujem, že príroda začala ožívať obvyklým pracovným ruchom. Cez krivolako vyšliapanú cestičku občas prebehne vyľakaná zver. V diaľke počuť spev vtákov, ktorý mi znie ako môj pomyslený valčík. Ich jemné trilkovanie vyrušujú vzdialené škrekl'ové hlasy straky, akoby naprotiveň chcela prerušiť tento úžasný koncert venovaný svojmu tvorcovi. Prekračujem s bázňou tajomnú hranicu lesa. Akoby sa otvárala opona prírodného divadla. V neďalekom horizonte sa črtajú obrysy chatrčí zahalené do šedomodrých obláčikov živicom voňavého dymu. Ich blízkosť mi predznamovala do výšky polovice môjho pása odpílené pne bývalých sa hrdo pýšiacich stromov. Čím som bol bližšie k osade, ich počet sa násobil. Svedčilo to o barbarskom vzťahu k životodarnej prírode. Pomaly, ale isto silnejúce lúče slnka víťazili nad kúdoľmi dymovej clony. V druhom horizonte za chatrčami sa javili siluety neďalekého mesta so svojím dlhšie mŕtvym továrenským komínom, ktorý nedávno ešte signalizoval čulý život sústredený okolo

továrne, živiteľky jej obyvateľov zo širokého okolia. Pečať nad definitívnym koncom tejto idylky charakterizuje mohutné bocianie hniezdo na vyhasnutom komíne. Klepanie bocianích zobákov dáva širokému okoliu na známosť, že vládu nad komínom definitívne prevzala ich rodinka, navzdory trpkému osudu obyvateľov hľadiacimi beznádejne do budúcnosti.

Ospalý ruch mestečka ostro kontrastuje s čulým ruchom chatrčovej osady, ktorá, zdá sa, sa zmierila so svojím osudom, čomu nasvedčuje množstvo chabo odetého drobizgu pobehujúceho medzi haldami rôznorodého odpadu, ktorý húževnato prehrabávajú vychrtlé psy a zdá sa mi, že práve toto ich drží pri živote. Na priedomí, ak sa to dá priedomím nazvať, sa s nezáujmom pri rannom slnku ohrievajú na kosť vychudnuté mačky akoby sa ich táto otrasná situácia netýkala. Halda smetí sa mi chvíľami zdala, že v jej strede prebieha čulý život všadeprítomných hlodavcov drzo pobehujúcich po osade. Pohľad na chatrče pozliepané z rôzneho haraburdia, ktoré jej obyvatelia hrdo nazývajú stavebným materiálom. Tento stavebný materiál drží pokope len silou vôle, aby sa tak mohol zavďačiť ich staviteľom. Nabral som odvahu a dovolil som si za predchádzajúceho súhlasu ženičky, ktorá zrejme pripravovala pre drobizg raňajky na zariadení, ktoré mi nijako nepripomínalo sporák. Toto čudo nemalo ani svoj komín, ale chabý plamienok od hanby radšej vydával len nepatrné množstvo dymu. Zariadenie miestnosti bolo veľmi jednoduché. Stoličky nahrádzali prepravky od piva a stôl nahradili kolená. Postupne do osady začali prichádzať muži na rôznych tragačoch ťahajúcich z blízkeho lesa haluzovinu. Z opačnej strany osady z mesta na podobných tragačoch odrastené deti dovážali v špinavých kanistroch z mestského verejného vodovodu čistú vodu, ktorá si prívlastok čistá vôbec nezaslúžila, lebo prepravné nádoby si zrejme na čistotu nepotrpeľi.

Takto užasnutý nad tým, ako sa títo ľudia dokážu pretĺcť životom som si prezrel väčšinu obydľí. Všimol som si aj jedno do očí bijúcu zvláštnosť. Boli tu všade sa povalujúce fľaše od toluénu, trichloetilénu a acetónu a hneď mi bolo jasné, na čo boli použité. Zaľahla ma smutná nálada a pochybnosť, či sa s tým dá niečo robiť. Keď som zaviedol reč na túto tému, tvrdili mi do očí, že tieto neklamné

dôkazy nesúvisia s fetovaním. S čím súvisia už nedokázali vysvetliť. Pochopil som, že tadiaľto cesta k náprave nevedie a tento problém narastá. Stredom osady, keby bolo všetko normálne, tak by mal pretekať pstruhový potôčik prameniaci z príľahlého kopca. Mal by, ale nie je to tak. V súčasnosti je pstruhový potôčik stoka a hromada nepotrebného elektroodpadu dovezeného z mesta vytriedeného miestnym obyvateľstvom osady o recyklovateľné súčiastky, odovzdané do zberu a ostatok, z ktorého sa nedá vyťažiť finančný zisk, je starostlivo uložený práve v toku riečky a pomáha tak zachytávať ostatné nahádzané nečistoty, matrace, plastové obaly, nepotrebné handry a samoobslužné nákupné vozíky. Takto zablokovaná barina sa stala liahňou komárov a ostatného dotieravého hmyzu tvoriaceho v letných večeroch lietajúce mračná.

Po týchto osobných skúsenostiach získaných dobrodružnými potulkami po osadách sa mi nechce veriť, že stredovek je dávno za nami. V týchto životných podmienkach by nechcel bývať ani sám Robinson Crusoe na hociktorom opustenom ostrove. Zaujímavé na tom bolo, že v diskusii osadníci na tento spôsob života ani nemali veľa pripomienok. Hovorili, že v lete im je celkom dobre, nejakú potravu si dokážu stále rôznymi spôsobmi zadovážiť, ale v zime je tam život neznesiteľný, preto sú prinútení palivo na kúrenie zabezpečiť i takým spôsobom, čo sa úradom nepáči. Preto sú nútení prijať pud sebazáchovy a chrániť tak svoju rodinu i s vedomím, že ich konanie sa prieči zákonom. Zo situácie jednoznačne obviňujú spoločenskú situáciu, kde prevažuje nezaujímajúca majorita a bezhraničný egoizmus voči rómskemu etniku. Nostalgicky spomínajú na bývalý režim, ktorý im vedel zabezpečiť akú-takú pracovnú príležitosť vhodnú na ich profesionálnu zručnosť. Mnohí, ktorí odchádzali za prácou do Českej republiky mali finančne možnosti cestovať za prácou a teraz táto možnosť zanikla. Zanikli aj miestne možnosti, ktoré privatizácia zlikvidovala.

Musím priznať, že som sa začal hanbiť, lebo som pociťoval, že táto obžaloba spoločnosti ma nijako neobchádza, i keď sa snažím hľadať vhodné výhovorky. Aby som si schladil myšlienky, vracal som sa tou istou cestou, akou som prišiel, aby som si mohol kompenzovať myšlienky a náladu na miestach, kde som ešte tento problém tak markantne

nevnímal. Vrátil som sa do civilizovanej prírody zbavenej plastových obalov vetrom odviatych, aby sa mohli zachytiť na nevinných krikoch a stromoch bohato obdarených náletom plastových tašiek a papierov, ktoré konkurovali ojedinelým hniezdam vtákov v korunách stromov. Keď som zacítil vôňu a nádheru civilizácie, ľahol som si unavený myšlienkami do mäkkého koberca lúky ďaleko od údolia divých makov. Aby som zahnal chmúrne myšlienky, plnými dúškami som sa započúval do nekonečného koncertu prírody. Tieto koncerty nemajú a nepoužívajú notovú predlohu, nemajú dirigenta, zvukára, osvetľovača a ani kostyméra, a predsa sú tak opojné, krásne zdobené a zladené. To človek svojím umom nedokáže vytvoriť. My si musíme uvedomiť, že v tomto nádhernom divadelnom predstavení nehráme automaticky hlavnú úlohu, ale len skromne doplníme komparz. Z toho vyplýva, že nikto nám nedal právo byť vlastníkom všetkej prírody, ale sme boli Bohom stanovení na správcu s plnou zodpovednosťou za jej spracovanie a už teraz nám príroda začína vystavovať vyúčtovanie za chyby, ktorých sme sa za čas nášho správcovstva dopustili. Začíname pociťovať viac a viac reakciu prírody, čo si zjednodušujeme pre svoje uspokojenie, že sú to len ješitné vrtochy. Tak ako v prírode existuje princíp rovnováhy, ktorý človečenstvo nesmie narušiť, tak i v riešení rómskej problematiky platí tento istý princíp.

Úsilie a vložené financie sa musia adekvátne vrátiť v rovnováhe na oboch stranách. Riešením tejto celospoločenskej problematiky sa nerieši len problém etnika, ale predovšetkým sa rieši budúca úroveň majoritného obyvateľstva, aby sa z toho nestalo opačné garde, že sa majorita súčasnosti prehupne do pozície menšiny. Veľký kontrast v spôsobe života medzi oboma vrstvami obyvateľstva napomáha spomaleniu rastu životnej úrovne nielen v oblasti ekonomickej s dopadom na sociálnu politiku štátu, ale i na politickú stabilitu potrebnú na prekonávanie negatívnych dopadov pre každého z nás, či sa zaradujeme medzi bohatšiu alebo chudobnejšiu kategóriu občanov. Životná úroveň rómskej menšiny je priamo úmerná k hodnoteniu kvality štátu. Táto kvalita spätne odráža rozvojové tendencie vo všetkých oblastiach straníckej i štátnej politiky. Negatívne skresľuje výsledky vzdelávacieho systému, zdravotnej politiky, rozvoj kultúry i duchovnej

úrovne spoločnosti. Nepriaznivo pôsobí i na ekologickú rovnováhu na území koncentrácie rómskeho obyvateľstva. Dopad tejto nepriaznivej situácie podstatne znižuje i cenu nehnuteľností a záujem o cestovný ruch domácej i zahraničnej klientely. Záujem developerov v takýchto oblastiach o investovanie do infraštruktúry klesá. Tento stav destabilizuje i rozpočtové príjmy samospráv, a tým oslabuje i možnosť výdavkov na základné potreby do údržby a investovania do infraštruktúry obcí a územných samosprávnych krajov. Klesá záujem obyvateľstva o výstavbu bytov. Absencia záujmu o industriálnu výstavbu znižuje možnosti vytvárania nových pracovných príležitostí a z opačnej strany zasa neúmerne stúpa nárast obyvateľstva, ktoré produkuje nízku vzdelanostnú a kvalifikovanú pracovnú silu. Následne sa s týmto fenoménom zvyšuje nezamestnanosť, a tým i kúpna sila obyvateľstva, čím zase trpia nedostatkom miestne dane a odvody do štátneho príjmu.

Vznikajú aj mnohé hladové doliny, ktoré sa časom rozširujú a nárastom počtu neuplatniteľných občanov v podmienkach nových technológií. Neochota príchodu nových investorov zo zahraničia i z domácich záujmov pramení aj z nedôvery podporovanej tradičnými predsudkami. Prestaňme sa tváriť, že problém je len na strane etnika, a že nás sa to netýka. Pravda je taká, že nás sa to týka omnoho viac ako ich. Keď uplatníme i tu princíp rovnováhy v problémoch, tak vlastne riešime oba problémy vzájomne za tie isté peniaze. Táto definícia zaväzuje všetky subjekty, ktoré vziđu z volieb a dostávajú od voličov mandát i zodpovednosť za riešenie budúcnosti nasledujúcej generácie občanov. Keby vlády budúcnosti nič iné neriešili, len tento spoločenský problém, vyriešili by vlastne všetko. Hociktoré politické spektrum, ktoré vziđe z volieb a bude len deklaratívne konať sa nemôže uchádzať o moc v štáte. Prestaňme sa oháňať s dosiahnutými štatistickými údajmi o zlepšovaní makroekonomických ukazovateľov. Priznajme, že u nás máme v niektorých mestách cigánske getá a na veľkom území vidieka rezerváciám podobné územia, kde ľudia žijú ako niekde v minulých storočiach.

Nehodnoťme Slovensko len podľa vyblýskaných futuristických stavieb nadnárodných spoločností a sklom obložené katedrály cudzích

bánk, obrovských zahraničných fabriek a logistických spoločností s veľkým záberom najkvalitnejšej pôdy, ktorá tvorí posledné národné bohatstvo. Pokúsme sa zahraničným turistom smelo ukázať aj druhú tvár Slovenska. Povýšme mestské rómske getá a chatrčové osady zo-
hyzd'ujúce prírodné krásy na národnú atrakciu, len ako účelovú kulisu pre potreby rozvoja cestovného ruchu. Nezakladajme si, že imigrácia nám vylepší demografickú krivku a radšej sa venujme našim odkázaným občanom k vyriešeniu ich neutešenej sociálnej situácie. Hrdíme sa demokraciou, ale v tejto oblasti sme sa k nej ani nepriblížili.

Atlanta

Olympijské hry. Spojené štáty americké. Atlanta. Zdanlivo neprekonateľná vzdialenosť. Túžba mladých za športovým dobrodružstvom. Sen alebo skutočnosť? Takéto myšlienky prebiehali hlavou mládencovi z rómskej rodiny zo slovenského Ríma, mesta Trnavy. Pavol Polakovič sa narodil v rómskej rodine v dedinke blízko krajského mesta. Otec Frido sa venoval murárčine celý život. Remeslo vedelo uživiť viacdetnú rodinu nie vždy k plnej spokojnosti, lebo boli chvíle, keď mu jeho etnický pôvod komplikoval cestu za trvalým zamestnaním. Jeho útechou v ťažkých časoch strádania mu bola nezištná viera v Boha. Jeho manželka bola starostlivá a trpezlivá gazdiná, ktorá vedela vždy vytvoriť v domácnosti rodinnú pohodu vedenú v skromnosti, ale v čistote a k usporiadanému životu viedla aj svoje deti. Jej snaha bola korunovaná tým, že dokázala zabezpečiť pre nich primerané remeselné vzdelanie, a tak ich pripraviť na cestu životom.

V tomto prostredí bol vychovávaný i najstarší syn Pavol. Ten si svoju životnú dráhu naštartoval odchodom do Českej republiky, kde sa mu podarilo nájsť si zamestnanie spojené s jeho srdcovou záležitosťou – športom. Nové bydlisko na severnej Morave mu vytvorilo podmienky na rozvoj jeho talentu v amatérskom boxe. Už v detstve mu učaroval tento šport a rozhodol sa bez rozmýšľania, že i on raz musí okúsiť atmosféru ringu. Možno, že táto túžba pramenila z túžby akéhosi revanšu voči nepriazni osudu z detských rokov, keď na každom kroku pociťoval dopady predsudkov, ktoré ho vždy odsúvali na pokraj záujmu pri detských hrách v spoločnosti iných detí. Svojou pevnou vôľou a vplyvom rodičovskej výchovy dosiahol vytúžený cieľ a začal sa intenzívne zaujímať o tento šport až tak, že sa zrazu mohol ocitnúť v skutočnom ringu a skúsiť tvrdé údery, nielen od súperov, ale aj zo športového prostredia, ktoré mu mnohokrát pripomenulo jeho etnický pôvod.

So zaťatými zubami prekonával i tieto problémy až raz prostredie muselo zobrať na vedomie jeho prirodzený talent a získať si rešpekt nielen medzi povrazmi, ale aj v športovom svete. Najprv na miestnej úrovni, kde začal pretekať v dorasteneckej kategórii a potom neskôr

medzi dospelými v ligovom ringu. Svojou vášňou k tomuto športu a zmyslom pre férovosť si ho všimli odborníci a povolali ho do reprezentačného kádra. Tak sa stal reprezentantom Českej republiky a významným kandidátom na olympijský dres. Sen sa stal skutočnosťou, keď sa dozvedel, že bol nominovaný na olympijské hry v Atlante v Spojených štátoch amerických.

Nesmierna radosť a hrdosť ho podnietili na intenzívnejší tréningový maratón už profesionálneho športovca. Ani si nestačil uvedomiť, akú dlhú a strastiplnú cestu musel prekonať za vytúženým cieľom jeho sna. Až keď vystupoval z lietadla v Atlante, si uvedomil vzdialenosť medzi Trnavou a olympijským mestom, ktorú musel prekonať, aby mohol presvedčiť, že žiadne etnikum, tobôž nie cigánske, nemôže byť prekážkou k vysokým métam, keď dokážeme ignorovať predsudky a ísť si len za svojím cieľom.

Samotné účinkovanie na olympiáde bolo satisfakciou za všetky trpké skúsenosti, ktoré on a celá jeho rodina zažívala v takzvanom civilizovanom prostredí. Myšlienky rýchlo hodil za hlavu a sústreďoval sa len na to, aby nesklamal dôveru a dôstojne reprezentoval našu krajinu. Nastal deň, keď sa postavil zoči-voči prvému súperovi s túžbou zvíťaziť. V očiach súpera videl tie isté pocity a trochu sa mu roztriasli kolená. Po prvých úderoch, ktoré dostal, stres pominul a začal sa ozajstný boj. Uvedomil si, že olympiáda nie je žiadnou prechádzkou ružovým sadom a súper sa snaží ísť na doraz, čo sa mu aj zo začiatku darilo. Nastal skutočný okamih pravdy a Pavlove tvrde a taktické zásahy zlomili sebavedomie súpera a ďalší priebeh bol ukázkou taktickej vyspelosti Pavla, čo ho priviedlo k víťaznému koncu. Ešte v ten deň vybojoval postupujúci duel s trochu odlišným súperom, ktorý uprednostňoval iný spôsob techniky, zrejme vyplývajúci od pozorovania prvého duela.

Musel zmeniť taktiku, aby neprezradil svoje prednosti a vygumoval pokyny jeho trénera, a tak sa mu podarilo počas celého zápasu dominovať napokon aj vyhrať. Ďalší súper mu už nerobili taký problém a prebojoval sa až do semifinále. V tábore českej reprezentácie zavládla eufória z nečakaného postupu a s napätím sa očakávalo, koho dostane v semifinále za súpera. V tú noc ťažko zaspával, i keď ho únava

zdoľávala. Myšlienky sa mu hromadili a najväčšie problémy v tejto situácii mu robil pocit obrovskej zodpovednosti nesklamať v tejto úžasnej príležitosti všetkých tých, čo mu pomáhali na tejto ceste. Vedel, že bojuje predovšetkým za krajinu, ktorá mu dala dôveru, ale aj za svoju rodinu, svoje rodisko a, samozrejme, aj svoje etnikum. V ten večer mal menšie zdravotné problémy spôsobené stresom, čo býva u športovcov bežná vec. Zaspal a ráno sa zobudil s doručenou správou o mene súpera. Meno ho neprekvapilo, lebo nebolo dôležité, kto to je, lebo všetci postupujúci predstavovali absolútnu olympijskú špičku. Strach bolo pozrieť sa na tie mená, ktoré vzbudzovali rešpekt. Tréner mu zdôrazňoval, že netreba mať obavu, lebo i jeho meno vzbudzuje istý rešpekt, ale treba sa sústrediť na nájdenie vhodnej taktickej zostavy a nemyslieť na finále, lebo to zväzuje nohy a treba si vychutnať doterajšie postupové úspechy. Nikomu ani vo sne nenapadlo, že bude bojovať o tretie miesto s nádejou na postup do finále. Pavol predpokladal, že jeho súper je favoritom na víťaza v jeho váhovej kategórii a nemá čo stratiť. Jeho odhad bol správny, lebo zo vzájomného duelu po ťažkom boji vzišiel finalista a neskorší víťaz. Pavlovi sa ušlo bojovať o bronzovú priečku, čo si v mysli ani nechcel pripustiť, že je to pravda, že by mohol stáť aj na stupni víťazov s bronzovou medailou na krku. Nastal rozhodujúci okamih v jeho športovej kariére a mal predtuchu, že na takýchto vrchol ešte nedozrel. Bol to vrodený pocit skromnosti, ktorý už viackrát v živote pocítil a s pokorou sa vždy vedel s takouto situáciou zmieriť. Po nástupe do ringu v preplnenom hľadisku divákmi rozumejúcim tomuto športu a úvodných ceremóniách sa začal boj s typickými taktickými prvkami spoznávania sa vzájomne. Zaujatý bojom počul z hľadiska i jemu mierené povzbudivé výkriky v češtine a bol veľmi príjemne prekvapený, že z hľadiska zaznievalo i povzbudzovanie v jeho rodnom slovenskom jazyku. Dodalo mu to enormnú energiu a na nič iné nemyslel, len na víťazstvo. Osud bol ale taký, že súper bol lepší a po ťažkom boji zvíťazil. Podanie rúk a objatie od súpera bolo dôkazom, že zdoľal veľmi silného protivníka. Jeho sila sa potvrdila i tým, že sa stal bronzovým víťazom. Odborná verejnosť si Pavlove výkony oficiálne i neoficiálne veľmi cenila a jeho štvrté miesto kládla na úroveň bronzového medailistu. Toto umiestnenie

bolo v histórii českého boxu a v kontexte, že Pavol bol Slováč. Jeho umiestnenie sa právom prirovnávalo k olympijskej zlatej medaile Zachara a pre Českú republiku jeho umiestnenie malo hodnotu zlata.

Nesmierny úspech, skromnosť a radosť nenarušili jeho charakterové vlastnosti a zostal i naďalej obyčajným človekom - vzorom pre mladú generáciu. Doteraz sa plne venuje výchove mladých športovcov, ktorým zdôrazňuje, že úspech sa dostaví len cestou húževnatosti, pevnej viere, cieľavedomosti a zmyslom pre česťnosť i v takom silovom športe akým je box. Dokázal, že i údery, ktorými tento šport disponuje nemusia byť údermi poníženia súpera s túžbou stať sa slávnym, ale môžu sa stať galantným prejavom vyspelosti, úcty k súperovi a férovým športovým prejavom. Zdôrazňuje vždy, že i keď mu život udeľoval tvrdé údery kvôli etnickej príslušnosti, trpezlivo ich znášal, nesnažil sa ich vracieť, čo zostalo doménou i v jeho športovej činnosti. Tieto hodnoty sú výsledkom výchovy v rodine, čo mu natrvalo zostalo v génoch. Ako veriaci sa riadi biblickým poučením, že keď ťa niekto udrie na jedno líce, nastav mu druhé a nikdy sa nesnaž vracieť zlo zlom. I tu vidieť, že základom morálnych zásad je rodičovská výchova a príkladný rodinný život. Preto i športová činnosť môže podstatnou mierou byť nápomocná pri formovaní občanov iného etnika.

Virtuóz

Keď som pátral po vhodných témach pre príbeh z prostredia róm-
skeho etnika, ani mi nenapadlo, že jeden zaujímavý a poučný mám
priamo pod nohami. Pátranie po súvislostiach spojených s mojím
mestom som sa dostal k zaujímavým poznatkom. Z rozprávania
s konkrétnymi osobami, ktorých sa príbeh priamo dotýka, som sa
dozvedel mnoho vecí zo sveta hudobných talentov, ktoré svojou kva-
litou presahujú nielen hranice môjho kraja, ale i hranice nášho štátu
a siahajú až za oceán do Spojených štátov amerických a Mexika a
pozitívne prezentovali našu kultúru. Znovu sa potvrdilo, že hudba
nepozná hranice a prekonáva obrovské vzdialenosti v medziľudských
vzťahoch. Hudba je najlepším dorozumievacím jazykom bez ohľadu
na ovládanie cudzieho jazyka. Noty sa tak stávajú akýmsi hudobným
esperantom a posolstvom krásnych zážitkov. Nikdy som nevedel po-
chopiť, ako môže notový záznam zachytiť prekrásne zvuky melódií,
zvlášť keď ich svojim hudobným nástrojom zahrajú ozajstní virtuózi.
Pokúsil som sa vniknúť do myšlienkových pochodov a vnútorných po-
cítov vo svojom príbehu do obdobia, keď sa talent začal prejavovať až
do dosiahnutia profesionálnych výkonov virtuozity.

Hrdinom môjho príbehu je dnes už dvadsaťpäťročný elegán v ne-
odmysliteľnom smokingu so svojimi majstrovskými husľami, virtuóz
Patrik Žigmund. Nie je nič na tom divné, že je príslušníkom rómske-
ho etnika tak, ako mnoho iných skvelých muzikantov prezentujúcich
svoj geniálny hudobný prejav. Jeho životný príbeh od ranného detstva
je výnimočný tým, že veľmi skoro začalo byť jeho životným snom
hudobné inštrumenty ovládať až tak, že budú tvoriť súčasť jeho ži-
votnej dráhy. Jeho rómski rodičia nie sú hudobníci, ale životom sa
museli pretĺkať, aby mohli prekonať všetky úskalia, ktoré im do cesty
stavala ich etnická príslušnosť. Ich jediným cieľom bolo vychovať zo
svojich detí uznávaných občanov a do vienka im navyše dať možnosť
vyniknúť v ich prirodzenom talente, a tak sa zrodili vynikajúci mu-
zikanti. Jeho mladšia sestra Soňa sa stala taktiež hudobníčkou s ne-
obyčajným talentom a je na najlepšej ceste nasledovať svojho brata
Patrika. Ekonomická situácia rodičov nebola príliš priaznivá, aby táto

nastúpená cesta bola bez problémov.

Rodina ich starých rodičov vyrastala v cigánskej osade blízko Topoľčian, v podmienkach, ktoré sú typickým znakom života mnohých rodín i teraz. Chatrče nedávali mnoho nádeje prežiť slušný materiálne zabezpečený život a tak sa starí rodičia zamerali na čo najskorší únik z tohto prostredia nesmiernej chudoby. Prvým predpokladom tejto túžby bolo živiť sa prácou, a tak viesť i svoje potomstvo. Znamenalo to trvať na dosiahnutí vzdelania detí, nepodľahnúť k uspokojeniu sa s danými podmienkami životného štýlu a tradíciám rómskeho etnika a hľadať mechanizmy prežitia v iných podmienkach. Ich otec Stanislav vyrastal so svojimi príbuznými v tomto prostredí, aké možno vidieť i teraz v rôznych kútoch Slovenska. Zdá sa mi, že s odstupom času šesťdesiatich rokov sa nič podstatné ani nezmenilo. Každý režim odsúval rómske obyvateľstvo na okraj záujmu spoločnosti. Mnohohodné rodiny si žili voľne biedny život pod ťarchou predsudkov. Syn starých rodičov, Stanislav, od detstva dával svojmu okoliu na známosť, že nebude nasledovať svojich rovesníkov z osady a vytvoril si okolo seba povest' odlišného decka, často kolektívom šarvancov zavrhnúť. Mnoho detských radovánok si neužil. Viacej ako hrám sa venoval čítaniu a prečítal plynule všetko, čo mu prišlo pod ruky. Týmto získal určitý nadhľad od bežného rómskeho života, čo mu pomáhalo úspešne držať krok so svojimi bielymi spolužiakmi. Vytvoril si vzťah k pravidelnej dochádzke do školy. Nadobudol univerzálne remeselné zručnosti, v ktorých ho rodičia podporovali, takže po skončení školských povinností sa mohol úspešne zapojiť do pracovného procesu, čím pomohol celej rodine uniknúť z osady a postaviť si vlastné bývanie v prostredí obyvateľov obce. Stanislav tým, že dal na múdre rady svojich rodičov, prekročil svoj tieň a k tomu nabádal i svoje deti, Patrika a Soňu. Stal sa im vzorným príkladom, čo sa dá docieľiť, keď sa chce. Toto krédo mu zostalo i doteraz, i keď to ekonomicky nie je ľahké, lebo štúdium detí si vyžaduje mnoho odriekania oboch rodičov.

Zaujímavú životnú dráhu prešiel syn Patrik. Už ako malý chlapček najviac obľuboval svoju najmilšiu hračku, ktorou boli detské plechové husličky. Nebola to nijaká mimoriadna zvláštnosť, lebo deti majú vo zvyku obľúbiť si každú chvíľu inú hračku. Nápadné ale bolo, že

u Patrika zostali hračkou len husličky, s ktorými i spával. Toto konanie si všimli aj rodičia a tomu prispôbili arzenál hračiek, ktorý odteraz pozostával len z rôznych atráp hudobných nástrojov. Po skončení prvej triedy ho rodičia zapísali do hudobnej školy. Tam napredoval tak rýchlo, že ho o dva roky prijali ako nadaného žiaka s mimoriadnymi schopnosťami na konzervatórium. Po dvoch rokoch návštevy konzervatória, ako osemročný, dostal kontrakt na dvadsaťdňové hudobné turné v Mexiku. Všade ho vívalo nadšené publikum a burácajúcim aplauzom hodnotilo jeho virtuózne výkony. Po návrate domov začína Patrik navštevovať hudobnú akadémiu vo Viedni, zriadenú len pre najnadanejšie muzikantské talenty celého sveta. Na štúdium boli prijatí len siedmi a on bol medzi nimi. Otec si ani neuvedomil finančnú náročnosť spojenú s budovaním muzikantskej kariéry. Už ako trinásťročný bol pozvaný do Spojených štátov, kde mal sólo vystúpenie v mekke umenia, vo svetoznámej newyorskej Carnegie Hall, kde si spolu zahral aj so známym virtuózom Richardom Rikonom. Jeho tamojšiu hru hodnotili odborníci ako famózne.

Doma ho odborná verejnosť začala radiť vedľa ďalšieho rómskeho huslistu svetovej úrovne Dalibora Karvaya. Po nekonečných rozhovoroch s rodičmi sa raz zveril, že by si rád zahral so svetovou huslistkou Vanessou Mae. Otec od tej doby nevedel dobre spávať a stále mu vírtať v hlave, ako by mohol synovi splniť tento nezvyčajný sen. Až raz sa mu napadla myšlienka, čo tak skúsiť osloviť populárnu reláciu televízie Markíza - Modré z neba. Neváhal a začal konať. Ved' čo by otec nespravil pre svoje dieťa. Zveril sa s touto nesmelou otázkou svojej manželke a dohoda bola na svete s poznámkou, ved' za pokus to stojí a za to sa nič neplatí. Uplynul dlhší čas, odkedy poslali žiadosť, no odpoveď neprichádzala. Až raz, keď sa neskoro večer vracal z práce, v schránke sa belela typická obálka z Markízy s jeho menom. S trasúcimi a od práce ťažkými rukami s nedôverou otváral obálku. Nastala infarktová situácia, keď prečítal prvú vetu, ktorá oznamovala, že jeho žiadosť bude zrealizovaná a pozývajú rodičov k prejednaniu záležitosti splnenia ich sna. Keď túto správu cez slzy dojatia prečítali, nastala dilema, ako to udržať dočasne v tajnosti, a utajiť aj to, kto mu tento sen vysníval. Nechceli Patrika vyrušiť, on v tom momente vo vedľaj-

šej izbe úmorne nacvičoval najznámejšiu a aj najnáročnejšiu skladbu svetoznámeho barokového skladateľa. Rodičia si mlčky prisadli a započúvali sa do virtuozy svojho syna. Medzitým otcove myšlienky blúdili niekde tam medzi chatrčami v cigánskej osade jeho mladosti a bolo mu ľúto všetkých tých, ktorí nemali to šťastie svojim talentom sa vykúpiť z tohto sociálneho pekla. V mysli ďakoval Bohu za to, že k nemu bol osud milosrdný, a na to nesmie nikdy zabudnúť.

Jeho povinnosťou zostáva pomôcť tým úbožiakom. Z myšlienok ho prebral až zvedavý hlas syna otázkou, čo také vážne sa stalo, že otcova výrečnosť tak zrazu zamrzla. Nezamrzla, len nevedel, ako mu túto správu povedať. Nemusel, lebo Patrik zbadal v jeho rukách list a nsmelo si ho vypýtal, aby sa dozvedel, čo tak rodičov vzrušilo. Myslel na najhoršie, ako bol zvyknutý. Na nezaplatené výdavky na jeho štúdium. Tvár sa mu rozjasnila a nechcel veriť, že je pravdou to, že ho pozývajú do priameho prenosu relácie *Modré z neba*. Patrik si rutinne myslel, že on bude niekomu neznámemu plniť sen a bol hrdý, že si vybrali práve jeho. Ani len tušenie nemal, že ten sen bude splnený iba pre neho.

Začali náležité prípravy na túto udalosť. Bolo treba pripraviť oblečenie, nástroje a vybrať skladby, aby radosť prijímajúceho bola čo najväčšia, lebo Patrik si náležite potrpel na decentnosť jeho muzicovania. Prišiel deň D a hodina pravdy, a on sa od producenta dozvedel, že sen sa bude plniť práve jemu, ale nevedel ešte, kto mu sen vysníval, a kto bude tým, kto mu bude plniť sen. Pred Vila Rozborila prišiel na scénu v muzikantskom smokingu, bez trémy mladý elegán, vedomý si svojich muzikantských kvalít. V rukách držal svoje neodmysliteľné hus-le, čo len umocňovalo jeho mladický zjav. Po obligátnom príhovore populárneho moderátora a dialógu s Patrikom na scénu za búrlivého potlesku vstúpila mladá, pôvabná svetoznáma huslistka Vanessa Mae. Patrikovo suverénne správanie dostalo od úžasu prekvapenia maličkú trhlinu, ktorú ale nedal na sebe poznať. Úprimne dojatý sa srdečne zval s úžasnou umelkyňou.

Po krátkych vzájomných komplimentoch dvoch hviezd, jednej stálicy a druhej vychádzajúcej hviezdy, sa napätie začalo uberať do polohy hádaniek, kto asi je ten, kto mu vysníval tento vytúžený sen. Jeho oči

striedavo behali medzi emocionálne nabitú hľadisko a vchod, ktorým by sa mal ukázať ten, ktorý toto všetko vymyslel. Napätie všetkých aktérov vyvrcholilo, keď moderátor vyzval záhadnú osobu, aby prišla na scénu. Nebol to nikto iný, ako jeho otec Stanislav. Úprimná dojatost' oboch aktérov sa vzápätí premenila na obrovskú radosť, ktorá sa preniesla na všetkých účinkujúcich a hľadisko, keď Patrik ako odmenu všetkým venoval svoj malý, ale svojim prevedením azda jeho najväčší koncert. Dojímavej chvíli sa neubránila ani Vanessa a moderátor Vilo tiež nezaostával. Iskra dojatia preskočila i na rodinných príslušníkov a celé vďačné obecenstvo.

Pravidlo, že všetko sa raz skončí sa naplnilo i v tomto prípade, a tak aj pre Patrika skončili dni slávy a znovu sa rozbehol kolotoč náročných tréningov. Neskôr sa pre médiá vyjadril, že Vanessa zanechala v ňom mnoho inšpiratívnych podnetov, ktoré by rád uskutočnil. Patrik ešte predviedol svoje umenie v sólovom koncerte pri príležitosti vstupu SR do EÚ. Koncertovať ho pozval i prezident SR pri slávnosti odovzdávania vysokých štátnych vyznamenaní na Bratislavskom hrade. Zahral si i s chýrnou kapelou Cigánski diabli. V súčasnosti, po ukončení štúdií sa stačil oženiť a dostáva zaujímavé ponuky na umelecké turné po rôznych štátoch Európy a iných kontinentoch. Výber koncertov na turné je ale limitované možnosťou finančného krytia, ktoré rodinný rozpočet nemôže pokryť a pravidlá sponzorstva sú v našej republike komplikované a demotivujúce pre poskytovateľov, takže sa musí spoliehať len na vlastné zdroje, alebo čakať na legislatívne zmeny v tejto oblasti.

V Patrikových šľapajach a drine pokračuje jeho mladšia sestra Soňa, ktorá začala študovať konzervatórium v hre na klavír a v súčasnosti študuje hru na violončelo. Jej snaha a zápal pre hudobné umenie sú očividne podobné ako u jej brata., takže sa môžeme tešiť na príchod ďalšej hviezdy na hudobnom poli. Snaha rodičov i napriek náročnej finančnej záťaži sa ako-tak darí prekonávať a už teraz je nám jasné, že nová rodiaca sa rómska hviezdička obohatí slovenské umelecké nebo. Spoločná túžba oboch umelcov je, aby si raz mohli spolu zahrať v Carnegie Hall v USA a za odmenu na tento koncert pozvať svojich rodičov a takto im prejaviť úctu a vďaku za to všetko, čo im vo svojej

skromnosti dali. Ani jeden príbeh nemôže skončiť len konštatovaním, ale prináša so sebou aj množstvo poučení, inšpirácií, impulzov a želaní. Muzikantský život na tejto úrovni nie je len žatvou slávy, ale i odkazom pre príslušníkov tohto etnika, že keď sa chce, dá sa všetko dosiahnuť i v dnešných neutešených pomeroch rómskeho spoločenstva. Príkladov na Slovensku je veľa, len ich treba odhaliť, zviditeľniť a pomôcť im k ich umeleckému rastu tak, aby aj oni raz mohli rodičom a spoločnosti vrátiť to, čo do ich umelekej kariéry vložili. Zároveň by pomohli spoločnosti prekonať predsudky voči tejto časti obyvateľstva. Patrik a mnoho iných by na svoj umelecký vzostup potrebovali počas štúdia ekonomickú pomoc. Očakáva sa od tých zasa, ktorí sa už osamostatnili na umelekej scéne, aby pomohli tým, čo práve začínajú. Všetci, ktorí už majú za sebou určité úspechy zasa potrebujú na pôsobenia v umelekej komunite svojich manažérov – agentov, aby dokázali ich umelecké výkony uviesť do sveta nekompromisného biznisu ovládaného množstvom, osobných kontaktov na tomto prehustenom trhu. Žiadna hviezdica sa nestane žiariacou hviezdou, pokiaľ nedokáže svoje umenie predať a splatiť rodičom dlh a strádanie, ktoré ich majstrovstvu celý svoj život obetovali.

U rómskeho etnika platí viacnásobne to, čo povedal Patrikov dedo a aj otec, že je treba rýchlo z osád odísť a vrátiť sa len vtedy, keď chceme odtiaľ dostať ostatných, lebo nikdy nie je neskoro, ale oni to bez pomoci nedokážu. K tomu má napomôcť i tento príbeh zo skutočného života Rómov.

Svadba

Tak ako každé spoločenstvo prežíva významné udalosti vo svojom živote, tak i spoločenstvo rómskeho etnika emocionálne prežíva v duchu svojich regionálnych zvyklostí svojej komunity dve v ich živote významné udalosti. Sú to v prvom rade pohreb svojho zosnulého a svadba blízneho. Rómovia na tieto udalosti kladú taký význam, že obe majú svoj rituálny priebeh, ktorý sa dedí z pokolenia na pokolenie a je poznačený kmeňovými i sociálnymi zvyklosťami. Nad zvyčajnými rituálmi vyniká udalosť, ktorá sa týka kmeňových hodnostárov. V tomto prípade bohatosť a dĺžka konania svadobných rituálov je adekvátna postaveniu osoby v rodinných klanoch. Spravidla sa na nich zúčastňuje široký okruh rodiny a predstavitelia spriaznených rodov budúceho manželstva. Obrady zahŕňajú v sebe časť cirkevných vo väčšine katolíckej, alebo civilných obradov tradičných rodových zvyklostí.

Pri svojej zahraničnej návšteve v Taliansku som mal možnosť zažiť a zaujímavým spôsobom aj byť osobne prítomný časti obradov svadobnej hostiny rómskej nevesty a ženícha v mestečku Régia Emiliana. Medzi mojimi častými návštevami tejto časti Talianska bolo pozvanie na oficiálne rokovania o možnej spolupráci v oblasti športu, konkrétne futbalu, medzi našimi regiónmi. Uskutočnili sa vzájomne následné výmeny funkcionárov Spartaka a vedenia klubu druholigového FC Régia Emiliana. Po absolvovaní oficiálnych protokolárnych povinností som so svojimi talianskymi priateľmi, s ktorými som sa poznal ešte pred Novembrom 1989 navštívil niektoré zaujímavé miesta v okolitých mestách v jednom menšom historickom meste sme sa v jedno sobotné popoludnie zastavili na obed v úhládnej typickej talianskej reštaurácii. Nakoľko bolo letné odpoľudnie, zvolili sme si sedenie na rozsiahlej terase siahajúcej hlboko do tretiny námestia. Naša terasa susedila s terasou vedľajšej reštaurácie, takže to vyzeralo, akoby to bola spoločná terasa. Rozdiel bol len v tom, že naša bola beznádejne plná hostí oproti susednej, ktorá zívala prázdnotou. Naš stôl bol na kraji a tvorilo to dojem, že sme súčasťou prázdnej terasy. Už pri vchode do mesta sme si všimli plné záchytné parkovisko starších typov Mercedesov, väčšinou ťahajúcich za sebou karavany. Na tento nezvyčajný jav som sa

opýtal talianskych priateľov, o akú akciu v meste ide. Moja tlmočníčka, pekná slovenská blondínka Zita, žijúce striedavo v Taliansku a na Slovensku, mi pretlmočila odpoveď talianskeho priateľa menom Amadeus Cocco, že v niektorej reštaurácii asi bude cigánsky kar alebo svadba. Ešte vtedy som netušil, že sa jeden z týchto rituálov bude konať na našej susednej terase. Keď sme našli voľné miesto, tlmočníčka sa opýtala príjemnej obsluhy na dôvod prázdnej terasy s damaškovými obrusmi prestretých stolov. Usmievavý počerný čašník s pohľadom upretým na našu krásnu blondínku oznámil, že si užijeme zážitok zo svadobnej hostiny syna jedného vplyvného miestneho Róma so svojou nevestou, taktiež Cigánkou. S napätím sme očakávali tento ceremoniál. Nemuseli sme dlho čakať, lebo vzápätí burácanie zvonov miestnej katedrály zvestovalo, že sa pohol svadobný sprievod cez celé zaplnené námestie zvedavcami. Za zvukov akejsi zmiešanej cigánskej kapely pozostávajúcej zväčša s rôznych strunových nástrojov a kviliaceho saxofónu a do orientálneho rytmu zapadajúcich mandolín a zvukov španielskych kastaniet. Pre moje ucho čudne znejúci súlad týchto nástrojov celkom dobre dopĺňal príjemné rytmické melódie. Ťarbavým tempom sa k nám blížil sprievod hlučného davu elegantne oblečeného do tmavých oblekov a svojim hlukom nerešpektujúc záujem okolo idúcich turistov a zvedavých Japoncov so svojimi permanentne blýskajúcimi fotoaparátmi. Hlahol kostolných zvonov umocňoval túto nezvyčajnú atmosféru rozjasaného davu zasypávaného množstvom kvetov.

Blížiaci sa svadobný sprievod mal na čele deti – chlapcov rôznej vekovej kategórie. Vo vkusnom oblečení vyzerali ako vyfešákované miniatúry dospelých. Mladomanželský pár tvorili štíhla pekná nevesta odetá v prepychových svadobných šatách, ťahajúc za sebou dlhočizný závoj nadľahčovaný v bielych šatách oblečených chlapcov akoby pážatá z rozprávok našej mladosti. Vedľa nej si ležérnym krokom vykračoval ženích, taktiež v bielom obleku, z ktorého sa vynímalo žabó z lesklého materiálu ušitej košele bez viazanky. Obaja manželia sa držali za ruky tak, aby im bolo vidieť masívne prstene z bieleho zlata s briliantovým očkom rovnakého tvaru a farby. Pred mladomanželmi kráčali roztomilé tmavovlasé dievčatká v dlhých snehobielych a čipkovaných

šatočkách a z kvetov upletených venčekov na hlave vynímajúcich sa na ebenovo čiernych kučerách. Tvorili sprievod družičiek, ktoré sypali z košíkov lupene kvetov pod nohy ustarostene vyzerajúcim mladomanželom. Pripadlo mi to ako naša procesia na sviatok Božieho tela. Až za nimi kráčala skupina korpulentných žien, zrejme matky mladomanželov a ich najbližšie príbuzné ženského rodu. Osobitnú skupiny za nimi tvorili dobre živení muži v tmavých oblekoch sicílskeho strihu s bielou šerpou opášaného rozmerného hrdo sa vypínajúceho brucha. Nasledovala hudba a potom ostatní svadobníci s kopou malých kučeravých roztopašných detí a ostatnej dospievajúcej mládeže. Zaujímavé u tohto etnika je, že mladosťou prekypujúca mládež je pekného vzrastu a zvlášť dievčatá, pokiaľ sú mladé, vynikajú od ostatnej populácie typickou krásou štíhlych Cigánok. S pribúdaním rokov muži priberajú na váhe so zväčšujúcim sa pásom. Ženy zase strácajú svoj prirodzený pekný dievčenský vzhľad a svojimi proporciami značne prevyšujú svojich partnerov. Myslím si, že to nie je spôsobené životným štýlom, ale genetickou dispozíciou etnika Olašských cigánov. Pri pohľade na toto nečakané a nefalšované divadlo som sa tešil, že vidím kus cigánskeho folklóru a s napätím som očakával, ako sa bude vyvíjať ďalší príbeh z ich prostredia, navyše ešte v inej krajine. Keď sa sprievod priblížil k určenému miestu, pohotoví čašníci ako na povel začali usádzať hostí za dlhú tabuľu spojených stolov podľa pokynov čašníckeho ceremoniára pravdepodobne dobre znalého cigánskeho protokolu stolovania. Na konci v čele stolov sa posadili mladomanželia tak, ako je i u nás zvykom. Vedľa nich z každej strany ich rodičia. Zaujímavé bolo, že za hlavným radom stolov z oboch strán sedeli len muži a za druhým radom zasa len ženy. Mládež a deti mali vlastné stolovanie. Hudba zostala v strede terasy. Len čo sa skončilo usádzanie hostí bez nami očakávaných zmätkov, žezla sa chytili čašníci a stoly boli akoby zázrakom bez dlhého čakania zaťažkané bohatstvom rôznych voňajúcich jedál talianskej a cigánskej kuchyne. Prekvapilo ma, že alkohol bol zastúpený len vínom a perlivým šampanským za zvukov vyletujúcich korkových zátok, ktoré sprevádzali rituál plnenia pripravenej pyramídy pohárov na šampanské odmeňovaný skandovaným potleskom hostí. Boli sme unesení týmto rituálom a akosi prirodzene sme s nimi

zdieľali radosť a nezdržali sme sa ani prejavom potlesku, k čomu sa pridala celá naša nezainteresovaná terasa svojím typickým talianskym temperamentom. Prípitok mladomanželom s privítaním predniesol majiteľ reštaurácie a po ňom nasledoval prípitok pravdepodobne ich najvyššieho hodnostára v rómskom jazyku. Predpokladali sme, že ten pán bol ich vajdom, lebo sa od ostatných líšil svojím zeleným klobúčikom, ktorý mal neprestajne na hlave. Po ňom nasledovalo nespočetné množstvo prípitkov mužov od najstarších až po najmladšieho. Ženy sa prípitkov nezúčastnili, ani počas celej hostiny víno nekonzumovali. Reč prípitkov bola zmesou cigánskej hatlaniny pretkávanej talianskymi slovami, takže ani naša tlmočnica Zita nedokázala prekladať emocionálne ladený text a my sme sa mohli len prizerať gestikuláciám sprevádzanými plamennými rečami. Keďže môj priateľ Amadeo by sa svojím južanským pigmentom a čiernymi kučerami medzi nimi stratil, čo si všimli aj hodujúci a netrvalo dlho a zrazu sa náš stôl, nakoľko tesne susedil s ich stolmi, ocitol aj s nami medzi nimi. Možno, že príčinou nášho zaradenia medzi nich bola naša pekná tlmočnica, blondínka Zita. Neodmietli sme ich príslovečnú pohostinnosť, lebo Zita mi vysvetlila, že odmietnutie pohostinnosti Rómov z príležitosti nejakej ich oslavy je neodpustiteľnou urážkou ich cigánskeho majestátu. V priebehu hodovania a za zvukov monotónnych rytmov hudby začali chodiť družičky s košíkmi vyberať peňažné dary od stolovníkov. Prišiel rad aj na nás. Nakoľko som si nechcel minúť svoj milión lír, ktorý som dostal na zakúpenie suvenírov, do košíka som vložil československú bankovku väčšej nominálnej hodnoty, ktorá okamžite vzbudila obdiv aj s nedôverou k jej hodnote vo vzťahu k talianskej líre. Zita musela vysvetľovať, že naša nominálna hodnota vyjadrená štyrmi číslicami ďaleko prevyšuje ich šesťmiestnu lírovú bankovku. Nakoľko mentalita Rómov k peniazom je známa tým, že vedia veľmi rýchlo prehodnotiť akúkoľvek menu, s veľkým nadšením a obdivom prijali môj príspevok a naša bankovka začala putovať z rúk do rúk, a skôr ako skončila, zdalo sa mi, že sme zapadli k ich spokojnosti medzi hostujúcich a po počiatočnom ostychu sme sa výborne zabávali až do večera. Mladí tancovali až na chodníku námestia. Samozrejme, naša krásavica Zita so svojimi krásnymi blond vlasmi sa stala kráľovnou

parketu a dlažbočných kociek a Amadeo svojimi tanečnými kreáciami a talianskym temperamentom si získal autoritu u ich dievčat pred závistlivými pohľadmi mládenčov. Nikto nevedel, kto s kým tancuje, lebo tanečné variácie neboli ako u nás, telo na telo, ale každý sa snažil sólovo ukázať svoje tanečné umenie. Zita a Amadeo to svojimi pohybmi aj dokazovali, boli v tanci majstrami. Ja s mojím ďalším talianskym priateľom Barbarescom sme od stola len s údivom pozerali na vytrvalosť a kreativitu tanečníkov. Vo chvíľach oddychu som dostal sprostredkovanú informáciu, že táto oslava je len predohrou ich svadobných rituálov, a že veselica bude tri dni pokračovať v rodine ženicha a ďalšie tri dni v dome nevesty. Bol som prekvapený, keď som dostal od vajdu pozvanie na pokračovanie osláv aj so svojou partiou, ale, chvalabohu, ja už som bol v tej dobe doma tešiť sa z príjemných pocitov z tohto cigánskeho bašavelu.

Po ceste domov, na Slovensko, ma viezla Zita, ktorá mi vysvetlila, že v pokračovaní svadobnej hostiny u oboch rodičov novomanželov budú dostávať hodnotné vecné dary na založenie vlastnej rodiny. Keď som poznamenal, že počas celej zábavy som nepostrehol alkoholom podgurážených hostí, ako je to zvykom u nás, bolo mi vysvetlené, že u nich sa takýto čin považuje za neúctu k udalosti, a preto je prirodzene odmietaný. U nás sa hovorí, že svadba bez bitky nie je svadbou. Zita mi potvrdila, že u nich je bitka na svadbe tiež akousi samozrejmosťou, ale len v ich prostredí a nikdy nie pred zrakom iných. Bitka vzniká najčastejšie zo žiarlivosti, z ich prirodzenej vlastnosti. Ako rýchlo bitka vznikne, ešte rýchlejšie po zásahu starších autorít skončí.

Traduje sa u nich legenda, že nevestu ešte v pubertálnom veku rodičia s vybraným ženichom zasnúbia. Do aktu sobáša musia rodičia ženicha nevestu vyvážiť zlatom. Myslím si, že táto tradícia je len nariadením hodnoty nevesty. Vek zasnub dievčat je po završení dvanásteho roku a u chlapcov od štrnásteho roku. Je to vraj preto, aby do svadby mohol nádejný ženich nazhromaždiť toľko zlata, aby bol hodný získať priazeň nevesty. Je to síce pekná tradícia, ale pri počte detí v cigánskej rodine je táto povinnosť nespĺniteľná, a tak zostáva len v symbolickej podobe v hodnotení nevesty. Nevera ženy nie je prípustná, zvlášť nie s mužom z iného etnika. Nevera u mužov nie je až

tak prísne definovaná, a tak ostáva len v teoretickej rovine. U Rómov má väčšiu silu uzatvorený manželský sľub pred svojimi ústne ako akákoľvek forma na uzavretie manželského zväzku pred oficiálnymi úradmi. Nevera ženy s mužom z iného etnika ženu diskvalifikuje, jej postavenie v komunite a spravidla musí komunitu opustiť, čo je pre ženu najväčší trest. U mužov nie je tento čin tak prísne posudzovaný a nie je preto z komunity vylúčený. Samozrejme, tieto tradičné pravidlá sú v rôznych komunitách posudzované rozdielne a nie sú šablónou v živote Rómov. O dodržiavanie týchto zásad v komunite má zásadný vplyv sila autority starších v rodinách, čo je v súčasnom stave veľmi narušené civilizačnými trendmi v spoločnosti.

Na ceste domov som rozmýšľal a porovnával, s akým entuziazmom prežívali svadobníci svoju tradíciu pretrvávajúcu u tohto etnika už od nepamäti. Spomínam si na naše folkloristické vystúpenia práve zo svadobných obradov, kde je v spomienkach vrcholom aktu odobierkový ceremoniál plný emócií a slz. Škoda len, že sa vyskytuje už len vo folkloristických vystúpeniach našich súborov. Silný emocionálny náboj cigánskeho etnika je skutočným nefalšovaným prejavom nielen v spomienkach na kultúrnu históriu, ale bežným rituálom, ktorým sa spečafujú manželské zväzky. Cigánske kultúrne tradície prijímajú aj moderné svetské prvky, ale jadro ich kultúrneho prejavu zostáva stále pôvodné a mení sa len regionálnymi zvyklosťami. Pochopením sily a dôležitosti kultúrnych tradícií a ich štátnou podporou sa dá veľa spraviť pre kultivovanie nastupujúcej generácie etnického spoločenstva. Lastovičkami tohto snaženia sú aj súčasné aktivity celoštátneho charakteru ako je napríklad prehliadka talentov v rámci gala podujatia Gypsi spirit a iné, kde etnická kultúra dostáva dostatočný priestor jej prezentácie.

Na Slovensku prebieha viacero podujatí na podporu ich kultúrneho prejavu, ale chýba tu masovosť pochádzajúca od širokej základne rómskeho obyvateľstva, nielen prezentácie ich kultúrnej špičky. Otvára sa tu priestor pre samosprávu obcí, cirkevných spoločenstiev a aktivít tretieho sektora s podporou rôznych domácich a zahraničných podporných fondov na rozvoj rómskej kultúry a vzdelávania. Toto je jedna možno v súčasných podmienkach i jediná možnosť rozsiahly projekt naštartovať. Som presvedčený, že investícia by sa oplátila a v dohľadnom čase aj vrátila.

Bezdomovec

Pred napísaním tohto príbehu som uvažoval, akým nadpisom tento príbeh čitateľovi priblížim, aby som zdôraznil jeho podstatu vymykajúcu sa z bežného príbehu o ľuďoch bez domova, o ktorých tak naša publicistika nerada píše. Jednak preto, že táto tematika sa dobre v tlačí nepredáva a navyše, keď sa priamo dotýka príslušníka rómskeho etnika, tak ich to dvakrát nezaujíma. A práve preto ma tento príbeh zaujal, lebo nie je o žiadnej celebrite, ale o obyčajnom človeku a jeho osude, ktorý je svojím spôsobom obžalobou konzumnej demokratickej spoločnosti oháňajúcou sa suchopárnymi frázami o ľudských právach a iných falošných ilúziách o vyspelej spoločnosti. Príbeh sa odohral v jeden krásny, ale chladný deň popoludní prvého novembra. Deň spomienok na zosnulých. Moja cesta potulkami mestom smerovala, ako už tradične v tento deň na mestský cintorín. Pred vstupom, som sa predieral záplavou farbených kvetov, aby som vybral kyticu na hroby mojich blízkych. Kvetý na širokom chodníku tvorili pestrofarebný koberec chryzantém a všakovakých vencov v spleti rôznych od výmyslu sveta zhotovených svietnikov od moderných vzorov až po rôzne barokové napodobeniny. Kdesi pri múre staručkého cintorína bolo vidieť i plejádu skromných kahančekov, na ktoré sme boli od mladosti zvyknutí. Pamätám si ešte okamihy môjho detstva, keď sme z ohromnej plochy vyhoretých kahancov pri cintorínskej kaplnke odlepovali stuhnutý vosk. Potom doma sme si z nich vyrábali ďalšie kahančeky, ktoré sme potom spätne zapalovali na cintoríne. Detsky sme sa tešili, že sme sa takto zapojili a vzdali úctu tým, ktorým pôvodne patrili. Mali sme ohromnú radosť z tejto našej činnosti uctenia našich i celkom neznámych zosnulých. Zahrúžený v týchto myšlienkach som si všimol motajúcich sa životom ťažko skúšaných starších mužov i žien ako prechádzajú cez túto čarovnú, ale svojím spôsobom smutnú kvetinovú záplavu. Pristavujú sa pri kupujúcich a prosebným tichým hlasom, aby nenarušili našu pietnu náladu, prosia nás o almužnu, aby sa mohli vzápätí nasýtiť aspoň kúskom chleba, alebo sa zohriať dúškom teplého nápoja. Dojímavá situácia ma prinútila na chvíľu postáť pri jednom z nich. Bez váhania siahnem do vrečka

a darujem mu zvyšok drobných, ktoré mi vydala predavačka kvetov. S miernou hanblivosťou a sklopeným zrakom natrčil svoju v roztrhaných rukaviciach špinavú ruku, s ktorou si almužnu vložil do vrečka. Nepoďakoval sa mi, ale cítil som, že jeho úprimný pohľad bol viac ako ďakovanie. Nedalo mi, aby som sa ho vzápätí neopýtal, odkiaľ je, ako sa volá a koľko má rokov. Zo začiatku som spozoroval, že nie je veľmi ochotný viesť so mnou dialóg, ale videl som v jeho sklesnutej zarastenej tvári, z ktorej trčali nápadité smutné čierne oči, že ma pohľadom skúma až na dno mojej duše. Cítil som, že táto úbohá postava skrýva v sebe úžasný životný príbeh hodiaci sa do zbierky mojich literárnych príbehov pochádzajúcich z tajomného prostredia bezdomovcov. Lomcovala mnou moja zvedavosť dozvedieť sa o tomto osude viac. Nesmelo som mu navrhol, že ma jeho príbeh zaujíma a či by mi nebol ochotný ho vyrozprávať pre literárne spracovanie. Jeho súhlas urýchlil môj prísľub finančnej odmeny. Súhlasil a dohodli sme niektoý deň nášho stretnutia. Bola to najbližšia sobota, na tom istom mieste, kde sme teraz. Hodinu sme si nestanovili, lebo on pravidelne sedával na lavičke počas celého dňa. Porozumel som jeho prísľubu a na tento účel som si doma náležite pripravil už dávno nepoužívaný novinársky nahrávač a sľúbenú odmenu. V kútiku duše som pochyboval, či môj objekt dodrží slovo a na stretnutie príde. Keď som sa v sobotu blížil k miestu stretnutia, zbadal som, že som zbytočne pochyboval, lebo už z diaľky som videl, že nešťastný muž ma očakával. Po krátkom zvitani sa mi priznal, že mi neveril, že prídem. Tlmočil som mu ten istý dojem z mojej strany. Keď som mu predstavil môj zámer a videl mi v ruke nahrávač, požiadal ma, aby som ho nepoužil. Zdôvodnil to tým, že pod dojmom nahrávania by sa musel správať neprirodzene a jeho výpoveď by nebola autentická. Vyhovел som jeho žiadosti, a tak som sa mohol spoľahnúť len na moju zatiaľ skvelú pamäť, navzdory môjmu veku. Čakal som dialóg, ktorý budem musieť iniciovať, aby som sa niečo dozvedel. Bol som milo prekvapený jeho plynulým, rozprávačským talentom, síce s východniarskym akcentom, ale bez cigánskeho prízvuku. Nechcel sa mi predstaviť celým menom, lebo to nepovažuje za podstatné a ja som to tiež nepotreboval vedieť. Povedal mi, že mu hovoria Roman a jeho príbeh je podobný mnohým takýmto

krstným menám a vypovedajú o podobných osudoch v tieni tohto spoločenského fenoménu. Po tomto stručnom predstavení sa začal rozvíjať jeden úžasný film človečenstva nachádzajúcim sa na samom konci beznádeje a zúfalstva. Dozvedel som sa, že má 58 rokov, pôvodným povoláním strojný inžinier, otec dvoch detí a je rozvedený. Pochádza z malej dedinky východného Slovenska, presných údajov som sa nedomáhal, lebo v tomto prípade sa mi zdali nepodstatné. Jednoducho som mu veril, o čom ma utvrdili i jeho presne formulované odborné výrazy o znalosti problematiky strojárскеj profesie. Nedalo mi, aby som sa ho neopýtal, prečo si vybral práve Trnavu pre takýto život, ktorým je lesopark na pokraji mesta. Prezradil mi, že ho domov sklamal a chce byť od neho čo najďalej. Zdôraznil, že doma by sa hanbil za svoj nechcený osud. Trnava nie je prvé pôsobisko jeho púte, ale tá už trvá 5 rokov a pravdepodobne skončí tu na tomto cintoríne, preto tu vyesadáva, aby si zvykol. Po chvíli, keď som mu zahnal takéto myšlienky beznádeje mi povedal, že pravdepodobne sa usadí v Bratislave, kde by mal mať nejakú vzdialenú rodinu, ale motívom je, že v tomto meste je väčšia anonymita, ktorú prednostne vyhľadáva. Vo svojich spomienkach sa vrátil k svojej rodine. Povedal, že je najmladší z rodiny. Otec bol v časoch normalizácie dosť vysokým stranickým funkcionárom v obci a vo fabrike. Matka bola učiteľkou v materskej škôlke a dvaja súrodenci už nežijú. Obaja rodičia už tiež nežijú. Otec stratou stranických pozícií skolaboval a napriek tomu, že nikdy vo svojej funkcii nebol normalizátorom, ale stále mal zabudovaný inštinkt, že je robotníckym kádrom, a tak sa stal presvedčeným komunistom. Matka bola gréckokatolíčka, ale svoje presvedčenie kvôli otcovi verejne neprejavovala. Všetci súrodenci boli pokrstení, ale tiež vieru nepraktizovali. Takto mu v rodinnom živote otupeli duchovné hodnoty. Tieto pocity a výčitky ho prenasledujú až do tejto chvíle, lebo i on so svojou rodinou sa vzdal všetkých ilúzií o správnosti viery. Veril a vyznával absolútne iné materiálne hodnoty. Jeho starí rodičia až do svojej smrti nebojácne a verejne žili vo viere. Ako malé deti často u nich prebývali na inej vzdialenejšej dedine, kde sa aj pod ich vplyvom zúčastňovali s inými deťmi na asistovaní pri bohoslužbách. Až keď začal chodiť na hutnícku priemyslovku, sa stal vlažným

veriacim a viac inklinoval k ateistickému presvedčeniu, s nezáujmom o presvedčení bezprostredného okolia. Po úvodnom extempore rozprávania sme sa vžili do prostredia doby, kde sa začal tento príbeh formovať. Rozprával, ako skončil po maturite, ako prominentné dieťa sa bez väčších problémov dostal na vysokú školu, ktorú skončil bez protekcie. Tam sa zoznámil s budúcou manželkou a po skončení školy sa zobrali. V plnej nádeji sa zamestnal vo VSS vo funkcii konštruktér zariadení na prípravu výroby. Tam bola zamestnaná i jeho manželka. Ich rodinný život sa rozvíjal dosť bezstarostne, lebo dostali podnikový byt. Postupne prišli deti. Roky plynuli, tak ako bola norma života rodiny v socialistickom zariadení. Politicky sa neangažovali. Po revolúcii, po hromadnom prepúšťaní z titulu privatizácie a znižovania výroby sa tak stal i s manželkou nezamestnaný. Z nedostatku pracovných príležitostí na východe bol nútený hľadať si prácu i v nekvalifikovanom prostredí v zahraničí. Obmedzilo to priamy kontakt s rodinou a práve vtedy ho dospievajúce deti najviac potrebovali. Túto situáciu starostlivosti o deti a starých rodičov deprimovalo manželku, ktorá sa začala obzerať po iných príležitostiach v prostredí cudzích mužov a kontaktu s alkoholom. Keď pocítil dopady tejto situácie, začal hľadať ľahšie východiská, a to mu navodilo depresívne stavy posilňované sklonom k alkoholu, ako sám poznamenal. Začal sa zriedkavejšie vracaf k rodine, až to dospelo, že manželka po troch rokoch požiadala o rozvod. Súd jej vyhovel a určil jej starostlivosť o deti. Ťažko to znášal a zintenzívnil konzumáciu alkoholu. V práci v zahraničí sa začal stretávať s pochybnou spoločnosťou, s ktorou trávil väčšinu času pseudo radovánkami. Dostal sa do dlhov až tak, že musel zmeniť pobyt a vrátiť sa na Slovensko. Zistil, že medzitým prišiel o byt, takže jedinou cestou bolo stať sa bezdomovcom, bez rodiny, bez práce a s mizernými vyhliadkami do budúcnosti. Medzitým sa mu bývalá manželka vydala a opustila mesto a doteraz nevie, kde sú ich dospelé deti. Hovorí: „Pod dojmom mojej viny sa deti ani nezaujímajú, kde som a čo som.“ Prvým útočiskom Romana bolo okolie Brezna, kde sa potíkal a obživu i spánok našiel v záhradných chatkách, ktoré vykrádal, aby mal kde na noc hlavu skloniť. Keďže bol v miestnej komunite bezdomovcov z týchto činov podozrivý, tak musel toto teritórium

opustiť. Zakotvil v Považskej Bystrici a jeho domov a jedáľňou sa stali sídliskové kontajnery, kde sa dá zo zvyškov jedál ešte ako-tak prežiť. Pretože je iného etnika ako oni, stretávam sa s neriešiteľnými problémami...konštatuje s hlbokým smútkom v duši Roman. Preto sa rozhodol odísť a ocitol sa v Trenčíne. Dorazil tam práve v čase, keď kulminovala zima. Využil preto rôzne skrýše bezdomovcov, v ktorých cez rôzne choroby z prechladnutia prežil toto nepriaznivé obdobie s pomocou alkoholu kúpeného za vyžobrané peniaze. Pochybná hrdosť na svoje ego mu nedovoľovala vyhľadať lekárske ošetrenie, alebo vyhľadať legálny bezdomovecký útulok a tak ho prichýlila istá bezdomovecká domáca komunita. Tam sa materiálne i citovo zblížil s istou ženou – bezdomovkyňou, s ktorou mal možnosť spoznať rôzne formy a metódy drobných krádeží v supermarketoch. Podarilo sa im odcudiť i niekoľko bicyklov a vymeniť ich v blízkych dedinách za alkohol. Roman sa vo svojich spomienkach zveril, že mnohokrát premýšľal nad tým, ako spáchať trestný čin a dostať sa do väzenia, a tak si zaistiť pravidelnú stravu a strechu nad hlavou. Jedného dňa sa ocitol sám okradnutý aj o to málo, čo si zadovážil z kontajnera. Vedel, že ho okradla spomínaná družka, lebo len tá vedela, kde má úkryt a doklady, hodinky, prstene a rodinné fotografie. Boli to posledné predmety spomienok na rodinu a boli súčasne jeho najvzácnejším majetkom.

Od tej chvíle už svoju súputníčku nevidel, a tak sa rozhodol ísť ďalej do prostredia, kde ho nikto nepoznal. Najvýhodnejšie sa mu pozdávalo prostredie kúpeľného mesta Piešťany. Systém fungovania bezdomovectva bol v tomto kúpeľnom meste úplne odlišný od ostatných miest. Hovoril, že mal pocit, že tu existuje akási vyššia sofistikovanejšia forma tohto spoločenstva bezdomovcov, ktorá sa zameriava viac na žobranie, najmä od zahraničných kúpeľných hostí. Bezdomovectvo sa delilo na najatých žobrakov – otrokov z rumunského etnika, domácich bezdomovcov, ktorí sa veľmi o žobranie neuchádzali, ale svoje životné potreby si riešili z obsahu kontajnerov. O prespávanie nemali prílišnú starosť, lebo dostatok parkov a lesov vytváral vhodné podmienky. Najväčšou prekážkou bola mestská polícia, ktorá sa ich snažila z frekventovaných lokalít vytlačiť. Pobyť bezdomovcov a žobrakov na kúpeľnom ostrove a v blízkosti liečebných domov bol takmer

nemožný. Hovoril, že toto prostredie mu značne nevyhovovalo, tak sa rozhodol posunúť bližšie k Bratislave, ktorá je snom každého bezdomovca. Dozvedel sa, že tam je viacero možností usadiť sa v rôznych zariadeniach a útulkoch pre ľudí podobných jeho osudu. Táto myšlienka ho prenasleduje i v tomto okamihu. Jeho predposlednou zastávkou je práve preto Trnava. Prezradil mi, že po čase zistil, že spoločenstvo bezdomovcov tu žije v určitých spoločenstvách z príbuzných lokalít Slovenska, prežívajúcich v lokalitách mestských parkov. Nie sú u nás možnosti zotrvať v noci ani cez deň v teplých priestoroch železničnej stanice, alebo v zdravotníckych zariadeniach. Bol preto prinútený hľadať si príslušnosť k niektorej komunite. Konštatuje, že sa mu to nedarí do dnešného dňa, lebo i v takejto úbohej spoločnosti existuje zlo a nedôvera k inému etniku. Sú to prevažne klany, ktorých spoločným menovateľom je alkohol. Priznal sa mi, že sa najviac obáva tohto fenoménu bezradnosti, aby neupadol aj on do tohto spoločenského bahna. Bol už i on v takejto situácii, ale vždy i napriek zúfalstvu dokázal z nej vybrádnúť. V značnej miere mu v takýchto situáciách pomohla schopnosť reálne uvažovať a vystríhať sa pokúšeniam v závislosti na alkohole, cigaretách a drogách.

Po dlhšej odmlke v rozprávaní, ktorú ukončil hlbokým povzdychom, až sa mi zdalo, že aj so slzami vo očiach, pokračoval v rozprávaní. Čím ďalej, tým viac som mu dôveroval, lebo jeho formulácie slov a viet ma utvrdzovali v tom, že nie je obyčajný bezdomovec, ale človek, ktorý si uvedomuje svoj osud a rád by našiel východisko, ktoré mu táto spoločenská situácia zobrala, hoci sa on do nej dostal nie z vlastnej viny. Prízvukoval, že tento spôsob života ho neuspokojuje a hrozí sa myšlienky, že by mal svoje Ja deformovať len preto, aby sa mohol do nejakej takto sformovanej partie začleniť. Konštatoval, že je to dané pravdepodobne aj tým, že jeho duchovný život je neustále udržiavaný spomienkami na svoju milovanú manželku a deti. Jedinou jeho túžbou je zomrieť v jej prítomnosti a v náručí svojich detí. Bol zhrozený myšlienkou, že by ich už viacej nevidel a skončil ako človek bez mena niekde na pokraji záujmu spoločnosti. Vyznal sa mi, že sa cíti vo veľkej miere osobne zodpovedný za tento stav a stále si vo svojom vnútri vyčíta, že veľmi ľahko prijal a podľahol tejto spoločenskej zmene, ktorú

nám priniesol nový politický systém. Nebyť pažravosti a chamtivosti spoločenských elit všetko vlastníť, mohli fungovať úspešne fabriky, ktoré vždy dokázali udržať sociálny mier a tmiť nárast nezamestnanosti v jednotlivých územiach štátu. Tento systém rozdelil spoločnosť na chamtivcov a naivných poslušných.

V tomto momente, po rozumnej úvahe, keď vedel pomenovať veci a zdôveriť sa mi, videl som v jeho očiach hlboký zármutok. Jazyk sa mu zrazu zasekol. Cítil som, že jeho vnútro duše bolo úplne zlomené a rezignované bezradnosťou. Trvalo mi hodnú chvíľu, kým som sa ho snažil naštartovať na iné myšlienky. Bol som presvedčený, že sa mi to podarilo, lebo mi povedal, že už roky nemal možnosť s niekým hovoriť tak, že ho to zaujímalo a vidí, že osud ľudí jeho typu nie je každému ľahostajný. Utvrďuje ho to vo viere, že raz spoločnosť pochopí, že tento problém treba riešiť systémovo a nie od prípadu k prípadu.

Na záver nášho rozhovoru som mu ponúkol materiálnu pomoc tým, že mu poskytnem oblečenie, čo odmietol so slovami, že je to zbytočné, lebo šatníky v lesíku nie sú a celý jeho hnutelný aj nehnuteľný majetok je len náplecník a plastová nákupná taška. Moja ponuka sa po týchto logických argumentoch zmenila na finančnú, ale aj to odmietol s dodatkom, že jeho situáciu to nezmení a nepocituje potrebu odo mňa prijať peniaze, lebo to, že sa mohol so mnou úprimne porozprávať má u neho väčšiu hodnotu ako peniaze. Nakoniec pristúpil na môj návrh spolu absolvovať teplý obed, čo sa aj stalo v jednej obyčajnej reštaurácii, kde som cítil, že naša prítomnosť nebola personálu po chuti.

I toto je realita všedných dní, ktorá sa musí riešiť nie zajtra, ale už dnes, kde sa o sociálnom štáte pri každej príležitosti chválime. Po tejto skúsenosti by som doprial každému zodpovednému za štát absolvovať takýto exkurz do duši tejto vrstvy spoločnosti. Po výdatnom obede sme sa rozlúčili s prísľubom, že v rozhovore budeme pokračovať. Ale po čase, keď som ho na známom mieste hľadal, som ho už viacej nestrelol a ďalší bezdomovec mi povedal, že on už odišiel šťastie hľadať do Bratislavy s nádejou, že tam stretne svoju vzdialenú rodinu a dozvie sa o osude svojej rodiny. Veľmi som túžil dozvedieť sa, ako pokračoval jeho život a či sa mu splnil sen o rodine. Bol by som rád,

keby tento film mal svoje záverečné titulky so šťastným koncom, ktorý som si úprimne želal, aby sa Romanovi bez priezviska vydaril a bol by som rád, keby to bolo i mojím skromným pričinením.

Pôvodne som mal tento príbeh pripravený do svojej ďalšej knihy s názvom Reportáže spod mosta, ale keď osoba tohto príbehu je príslušníkom rómskeho etnika, tak som ho tematicky zaradil do tejto knihy i z toho dôvodu, že medzi touto kategóriou spoločnosti sa nachádza i mnoho, nie svojím zavinením, Rómov, ktorí stratili zamestnanielen preto, že sú iného pôvodu a súčasný, zväčša digitalizovaný systém priemyslu nepotrebuje nekvalifikované pracovné sily, ktoré práve toto etnikum ponúka.

Záhada Pikovej dámy

Pri jednej kultúrnej udalosti v rámci mojej politickej činnosti som sa zúčastnil nespočetne veľakrát podobných akcií, ale nikdy predtým som sa neocitol v takej zvláštnej pozícii, o ktorej tu teraz hovorím. Hotelová hala prepychového hotela Holliday Inn sa hemžila množstvom rôznych zaujímavých ľudí. Boli medzi nimi i dôverne známe tváre i viacerí, ktorých som poznal len z videnia. Väčšina tvári mi bola úplne neznáma. V dave rozjasených tvári sa sem-tam blykli mediálne známe tváre celebrit, ktoré sa pravidelne producujú na podujatiach smotánky. Celebrity sa tvárili dôležito a skúmovými pohľadmi vyhľadávali im podobné skupinky. Ako čas plynul čakaním na hlavných aktérov sa spočiatku premiešaný dav začal zhlukovať do rôznych diskusných skupín. Niektorí sa permanentne striedali pri barovom pulte a bohato naložených stoloch špecialitami od výmyslu sveta gastronómie s prezentáciou drahých nápojov tak, ako sa na päťhviezdičkový hotel patrí. Z druhého konca hotelovej haly sa šírila omamná vôňa rôznych káv.

Pozorne, ale akoby bez mimoriadneho záujmu som sa kochal pohľadom na to, ako sa prítomné dámy v módných róbach nonšalantne a niektoré z nich ťarbavo vedeli obracať s perlivým šampanským v rukách zaťažkanými drahými prsteňmi žiariacich v trblietajúcom šere svetiel, v ktorom nápadne vynikali diamantové očka z ich prsteňov.

Ich mužský partneri v slušných polo smokingoch v nagelovaných lesklých starostlivo upravených vlasoch sa túžobnými pohľadmi viacej venovali dámam mimo svojich polovičiek. Všimol som si, že džavotavým ženským polovičkám toto ich očné flirtovanie vôbec nevaďilo. Buď boli na to zvyknuté, alebo si boli také isté, že ich pohľady sú len akousi povinnou jazdou a prejavom pánskeho huncútstva. Dámy sa prejavenu gestikuláciou snažia jedna druhú obdivovať a chváliť si vzájomne falošným prejavom svoju vizáž a celkový outfit, ako sa tomu v takejto nagelovanej spoločnosti moderne hovorí. Celá hala a atmosféra v nej pripomínala jedno veľké predvádzacie mólo renovaných značiek módných salónov. V tomto zhluku materiálneho sveta sa blysko i niekoľko avantgardných módných výstrelkov u dám

i u pánov. Začal som sa cítiť akoby som bol súčasťou cirkusového panoptika. Tieto módne kreatúry neušli pozornosti zabávajúceho sa publika, ktoré prejavovalo falošný obdiv týmto zvláštnym módnym postavičkám. Akonáhle tento kreatívny párík minul obdivom sršiace dámske skupinky, ktoré nemohli v sebe potlačiť ironické poznámky a úškľabky ich napudrovaných tvári, ktorým naplno odhalili falošnú úprimnosť a obdiv k tomuto nastupujúcemu módnemu trendu.

V duchu som pohľadom mapoval so šampanským v ruke, keď zrazu z pravej strany zozadu ma oslovil familiárne striedmo, ale moderne oblečený elegán so zrejším vzhľadom rómskeho etnika, ktorého som občas vídaval v úlohe čašníka na podobných podujatiach. Prihovoril sa mi a zvedavou otázkou nadviazal reč na tému prečo stojím tak obďaleč od zabávajúcej sa spoločnosti a nepripojím sa k niektorej skupine známych ľudí. Vyhováral som sa, že nie som dostatočne na úrovni oháknutý príslušným oblečením, ktorý si spoločenský bontón tejto úrovne spoločnosti vyžadoval.

Keď si ma skúmavým pohľadom zmapoval, rázne odmietol moju výhovorku, lebo videl, že môj spoločenský ancug mal všetky znaky vyššieho levelu čierneho smokingu s lesklým zaobleným golierom saka a s lesklými lampasmi na nohaviciach prísneho strihu. Ba nechýbal mi ani tmavobordový motýlik a zirkónmi zdobené strieborné manžety na rukávoch kvalitnej bielej košele. K tomuto štýlu oblečenia som mal obuté i z matnej jemnej kože vyrobené salónne topánky s lesklým špicom. Výhovorka u môjho známeho nezabrala, čo sme si navzájom potvrdili ťuknutím čašami perlivého, u mňa už vyprchaného šampanského, lebo som mal vo zvyku s jednou čašou v ruke absolvovať celý večer. Po krátkom čase oťukávajúceho dialógu mi navrhol, že by ma chcel predstaviť jednej prítomnej dáme, ktorá prejavila záujem ma osobne poznať. Dôverne mi podotkol, že nie je s ňou v žiadnom bližšom vzťahu, ale na jej výslovnú žiadosť jej robí v neznámej spoločnosti len spoločenské garde. Trochu rozpačito som prikývol, že nemám výhrady a s náramnou zvedavosťou sme odišli do vedľajšieho foyera hotela, kde už nevládol taký spoločenský ruch.

Pravdepodobne mal môj známy už vopred vymyslený plán, lebo ma rovno viedol k pristrannej rohovej sedačke s dvomi rezervovanými

miestami vedľa osamele sediacej dámy. Keď som videl, že naše kroky cielene smerujú práve k tejto dáme skúmavo som začal počas priblíženia skenovať očami mne neznámy objekt, takže som bol nakoniec rád, že si môžem sadnúť unavený z rokovania vedľa vzhľadom príjemnej dámy. Môj skener na monitore mozgu mi identifikoval dámu s charakteristickými črtami tmavšieho etnika. Mal som aj trochu trému, viac-menej aj ostych, lebo v takýchto situáciách som nebol dostatočne ostrieľaným borcom a pôsobil som skôr ako chlapec pristihnutý na hruškách. Pozbieral som všetky chabé znalosti bontónu z veľkopanskej etikety a s nahodeným nenacvičeným úsmevom som sa spoľahol na vtedy ešte môj plný biely chrup, ktorý sa vynímal z rumenca mojich líc.

Po chvíľke som cítil, že som akt gentlemana zvládol asi na jednotku, keď mi dáma sediac ponúkla prsteňmi obťažkanú jemne voňajúcu ruku, ktorú som nežne mojimi upracovanými rukami prijal a miernym úklonom a nefalšovaným jemným bozkom spečatil prijatie. Mal som dobrý pocit a tušenie, že úlohu z etikety som zvládol celkom galantne. Nasledovalo obligátne predstavenie sa vzájomne s poznámkou dámy, že je nesmierne rada, že ma môže osobne poznať. Stále som si nevedel predstaviť, čím som si túto poctu mohol zaslúžiť. Zvedavosť s nedočkavosťou stúpala. Dáma vzápätí poznamenala, že sme sa už raz stretli a dokonca bola raz aj účastná na párty, ktoré som usporadúval onoho času v hoteli Horizont vo Vysokých Tatrách, kde v tej dobe robila prevádzkarku hotela. Pre zaujímavosť mi aj ukázala moju vtedajšiu vizitku, ktorú som jej osobne dal. V tej chvíli som si nevedel spomenúť, lebo asi som mal iné starosti, a tak neviem posúdiť, či to bolo pravdivé tvrdenie, lebo vlastniť moju vizitku nebolo až tak nezvyčajné, lebo vo Vysokých Tatrách som mával dosť často politické aktivity a pekných dám sa okolo politikov motalo veľa.

Musel som spoločensky blafovať, že si na túto udalosť i s odstupom času hmlisto pamätám. V myšlienkach som sa v tomto okamihu prekvapenia nezaoberal, ale hlavou mi behali myšlienky, čo asi má znamenať toto neplánovano-plánované stretnutie. Nakoniec som ale rád, že ma prichýlila táto mini spoločnosť, lebo v tej väčšej časti spoločnosti som nemal chuť zapadnúť medzi navonok noblesnú

spoločnosť, ale vnútorne vyprázdnenú, a takú som práve nemal rád. Medzi úvodným rituálom zoznamenia sa ani sme nemuseli kývnuť na obsluhujúci personál a už sa aj rozlievalo najdrahšie perlivé šampanské na privítací a zoznamovací prípitok. V mysli som si narýchlo prepočítal moje finančné imanie, ktoré som musel mať pripravené v prípade zúčtovania tejto luxusnej prípitkovej jazdy. Upokojil som sa, lebo pri takýchto recepciách v luxusnom hoteli nemôžete vstúpiť bez finančnej zábezpeky a potom zostať v hanbe. Bol som si ale istý, že náklady na celkovú recepciu sú sponzorsky kryté, len som nemal istotu, či toto krytie platilo i vo vedľajšom foyeri.

V príjemnom ďalšom pokračovaní rozhovoru sa takéto obavy rozplynuli ako voňavý omamný dym vychádzajúci cez ružové pery dotyčnej dámy. I keď som nefajčiar, spôsob fajčenia drahých voňavých cigariet ma fascinoval a uvedomil som si, že prítomná dáma sa mi pri prípitku predstavila ako Janett so zvláštnym českým prízvukom. Lahodnú češtinu plynúcu zo ženských úst som vždy s obľubou počúval, takže aj tento prízvuk mi lahodil. Jej spôsob komunikácie a správania ma utvrdil, že Janett sa pohybuje vo vyšších spoločenských kruhoch. V tom momente som nerozmýšľal, v akých, ale opatrne som sa venoval nenútenému rozhovoru, ktorý bol ešte stále rozhovorom vzájomného sa spoznávania. Očakával som, že ďalší rozhovor, do ktorého sa zapájal môj neznámy-známy priateľ, bude na politické témy. Mal som obavu, lebo tento druh debát som nemal rád, zvlášť nie s ľuďmi, ktorých som dokonale nepoznal. Chvalabohu, že počas našej päťhodinovej konverzácie nepadlo ani slovíčko, ba ani len náznak na zavedenie tejto horúcej témy.

Prebiehala príjemná atmosféra v prítomnosti sympatickej a nadmieru krásou oplývajúcej dámy s cigáršpicom zovretým jemne a decentne v jej vábných ružových perách a vypúšťala pravidelne sformované okrúhle obláčiky mentolom voňajúceho dymu. Pri tomto dymovom rituáli som zistil, že takéto fajčenie je naozaj len spoločensky potrebným prejavom vyššieho levelu používaného pre spriemnenie priateľských stretávok. Cigareta striedala cigaretu a ja som zakaždým asistoval pri zapalovaní s jej zaфіrom zdobeným strieborným zapalovačom. Zakaždým sa mi ruky triasli pri tomto jednoduchom, ale pre mňa

zložitom zapal'ovacom rituáli. Videla moje rozpaky, a preto mi vždy podržala ruku, aby som náhodou nezapálil namiesto cigarety nádher-
nú polopriesvitnú blúzku. Nakoniec som to vždy úspešne zvládol, ale
podržanie ruky som v podvedomí úmyselne neodmietol, ba zdalo sa
mi to príjemné, i keď som nepripisoval tomu mimoriadny význam.
Bral som to ako samozrejmy galantný úkon fajčiarskeho ceremoniálu.
Znenazdajky som sa prichytil pri myšlienke, že akosi rád očakávam
ďalší moment tohto ceremoniálu sprevádzaného opätovným jemným
dotykom jej rúk. Zároveň si želala, aby som ju oslovoval Janett, načo
som reagoval s recipročnou ponukou s mojím menom. Neočakávane
navrhla vzájomné potykanie si, čo bolo príležitosťou k „pertu“. Ťaž-
šie som si zvykal na vyslovenie mena s prídavkom osobného zámena
TY, ale keď jej to nerobilo problémy, zvykol som si i ja. Aby som
zakryl moje plaché správanie, zakrýval som to pohrávaním sa s jej
zapal'ovačom. Spozorovala moju roztržitosť a jej reakciou bolo, že
mi tú hračku daruje, čo som s radosťou aj prijal, hoci som si v tom
momente ani nestačil uvedomiť, na čo mi bude, keď som nefajčiarom.
Pri vzájomnom prekvapivom potykaní mi ani nenapadlo opýtať sa na
jej priezvisko, lebo vizitky sa vymieňajú len pri obchodných rokova-
niach, keď obchodným partnerom sa stáva dáma. Keď náš rozhovor
nijako nenasvedčoval, že sa bude jednať o obchodný vzťah, tak bol
tento zvyk vynechaný. Spoločnosť v hlavnej hale hotela sa pomaly
rozchádzala, rozhodli sme sa i my, že slušnosť káže nezostať posled-
ným hosťom hotela, že tiež ukončíme toto príjemné stretnutie, hoci
v podvedomí by som si bol želal zostať a sa mi zdalo, že ani jej by to
nevadilo. Janett poznamenala, že moja povest' príjemného a zaujíma-
vého spoločníka sa potvrdila a nemala by námietky stretnutie niekedy
zopakovať. Neviem si vysvetliť, že či toto konštatovanie nebolo len
komplimentom, alebo bolo myslené úprimne. Nezáležalo mi na tom
a bol som rád, že som spoznal mentalitu príjemnej ženy bez nejakých
morálnych záväzkov s vedľajšími úmyslami.

Ale predsa mi nešlo do hlavy, prečo sa toto milé stretnutie kona-
lo. Bol som rád, že moje vreckové konto zostalo neporušené, lebo
celý konzum bol mojím prísediacim asi vyriešený. Konzumovali sme
len gurmánske dobroty a nápoje boli požívané striedmo, lebo sme

sa lúčili s triezvou hlavou a myslou. Tak ako sme sa zvitáli, tak sme sa aj lúčili a dlho mi zostali len spomienky na tento zvláštny príbeh okorenený vôňou dymu z kvalitných cigariet zmiešaného s príjemnou vôňou asi drahého luxusného francúzskeho parfumu, ktorý sa nenútene širil z decentnej garderóby, čo nasvedčovalo, že som stretol ozajstnú dámu par excellence, i keď s príslušnosťou z iného etnika. Bol to opačný porovnateľný príbeh na naše pomery bezduchých celebrit. Stalo sa za nejaký čas, že mi raz zavolala, že je nejaký čas na Slovensku a rada by pokračovala v načatom rozhovore a sľúbila, že sa ozve, ale nestalo sa. Možno, že to bolo lepšie riešenie pre nás oboch. Odvtedy akoby sa zem zľahla za mojimi známymi, a tak mi zostali len príjemné spomienky v súčasnosti už značne vyblednuté so zvláštnym koncom nevyriešenej záhady v mojej politickej kariére. Vrátim sa na chvíľu v spomienkach späť.

V priebehu príjemne strávenej chvíle občas Janett odskočila tam, kde sa výlučne chodí len peši. Pri tejto príležitosti som si nepozorovane všimol jej ideálne parametre dokonalej telesnej konštrukcie spojené s gracióznou chôdzou, akú môžu predviesť len kultivovane pestované dámy s veľkým D. Vynorila sa mi predstava, že keby v tomto momente bola v hoteli módna prehliadka spojená so súťažou krásy, určite by sa Janette spomedzi namyslených a našuchorených dám stala bez konkurencie kráľovnou módného móla. Potvrdil mi to i pohľad spredu na prichádzajúcu Janett. Cítil som, že si moje nesmelé šacovanie všimla, čo ju zrejme podľa jej následnej reakcie potešilo. Stala sa pokračujúcou v rozhovore seabedome otvorenejšia, čo zase mňa pochytila túžba odbaliť perfektne zabalené tajomstvo. S poľutovaním som pri rozlúčke musel konštatovať, že sa mi to nepodarilo. Záverom chcem konštatovať, že i tento záhadný príbeh Pikovej dámy je akoby pokračovaním predošlého príbehu s rómskym podtextom životných skúseností z obdobia základnej vojenskej služby z Mikulova, kde zasa ústredným motívom bola Trudy, zvaná Paloma, taktiež rómskej etnickej príslušnosti.

V týchto príbehoch boli prelomené predsudky z oboch strán etnickej bariéry. Predsa záver tohto príbehu bol nečakaný, lebo do mojej kancelárie sa raz dostavila šarmantná dáma, ako mi ju opísala moja

tajomníčka a pýtala od nej moje telefónne číslo, alebo adresu bydliska. Predstavila sa ako moja dobrá známa. Nakolko som mal ako vždy zatajené číslo, a navyše už som bol mimo politiky, nedovolila si porušiť zásadu a neznámym ľuďom číslo a adresu poskytnúť. Ako každá tajomníčka bola predsa zvedavá o podrobnejšiu informáciu počas takticky ponúknutej šálky kávy, zvlášť preto, že jej bolo zjavné, že dáma má iný etnický pôvod. Povedala mi, že jej intuícia ju usvedčila, že je to tak a hovorila príznačným českým prízvukom. Žiadnych podrobných informácií sa nedopátrala, a preto mi tieto informácie s odstupom času ani nepodala. Pri odchode ju ešte dáma poprosila, aby mi pripomenula strieborný zapaľovač a ja už budem vedieť, kto ma hľadal. Spomenul som si na tú udalosť a hneď som vedel, že to nemohol byť nikto iný ako tajomná Janett. Epizóda s Pikovou dámou sa definitívne skončila a viacej nedala o sebe vedieť. Na jednej strane som bol rád, že i napriek mojej zvedavosti príbeh takto skončil so šťastným koncom. Už som si myslel po dlhom čase, že spomienky skončili, našiel som v mojom archíve parlamentných dokumentov zaujímavú pohľadnicu z francúzskeho mesta Marseille z roku 1998 z 12. marca podpísaná menom Janett Fewl s textom: spomínam na 12.3., hneď mi napadlo, že tento dátum je totožný s dátumom nášho stretnutia na recepcii v hoteli Holliday Inn. Medzitým som sa rozpamätal i na darovaný zapaľovač, ale už si neviem spomenúť, komu som ho daroval zasa ja, lebo u mňa bol nepoužiteľný. Škoda.

Cigánsky bál

Význam slova bál v spoločenskej smotánke často pretraktované pochádza z talianskeho slova festa da ballo, od toho je odvodené slovičko ballare, čo v našej reči znamená spoločenská zábava spojená s tancom, ku ktorému sa posielajú zvláštne pozvania pre vyvolených hostí. Vznik bálov sa datuje do obdobia XV. až prvej polovice XVI. storočia, kedy sa usporadúvali slávnostné bály na panovníckych dvoroch a panských sídlach vo Francúzsku. Odtiaľ sa rozšírili do európskych štátov, kde sa udomácnili najmä pri korunovačných slávnostiach a podobne. Na dvorné bály francúzskej šľachty bola pozývaná len vybraná spoločnosť. Podmienkou účasti na bále bol predpísaný plesový úbor, ktorý bol pod prísny dohľadom. Odtiaľ pochádza spojenie slov bal paré, čo znamená elitné oblečenie. Na bále bol volený kráľ a kráľovná bálu, ktorí bál otvárali s ceremoniou okázalosťou. Do bálovej kasy museli pozvaní účastníci vložiť nemalú finančnú čiastku, lebo ostatné náklady znášal pozývajúci šľachtic. Na bálach hrala najznámejšia dvorná kapela. Bál spravidla uvádzala panovnícka dvojica, ku ktorej sa postupne pridávali na čele s kráľom bálu ostatní účastníci zoradení podľa prísne hierarchického postavenia na kráľovskom dvore a významní hostia. Traduje sa, že na bálach sa mimo zábavy aj intrigovalo. Toľko bálach hovoria encyklopedické záznamy. V biblických spisoch starého zákona som sa dočítal, že slovo bál pochádza od starozákonného pomenovania pohanského boha Baala, na počesť ktorého sa konali slávnosti spojené s orgiami. Tieto údaje som si musel naštudovať, aby som mohol hodnoverne napísať príbeh Cigánskeho bálu známeho v mojom meste ako najlepšieho plesu usporiadaného v závodnom klube najväčšej trnavskej fabriky.

S odstupom času, keď som hľadal námety na moju knihu Údolie divých makov, som sa v pamäti prehŕňal rôznymi spomienkami na cigánske etnikum, ktorého civilizačná zmena mi leží na srdci. Popri individuálnych príbehoch a osobných skúsenostiach z ich života stále absentovala jediná skúsenosť – ako sa vie toto etnikum zabávať. S touto komunitou som prežil pracovné skúsenosti, príbehy z vojenského života, zážitkov z detstva, politických skúseností z minulej i súčasnej doby.

Cez príbeh bezdomovca som sa vcítil do bizarnej bezvýchodiskovej situácie bezdomovectva. V spomienkach s týmto zaujímavým etnikom som nazrel do životného štýlu v rôznych situáciách. Raz to boli kmeňové a rodové odlišnosti, inokedy zasa som ich vnímal ako spoločenstvo bez morálky a spoločenských zábran. Niekedy sa mi javili ako malé deti nedbajúce na plynutie ich osudu, tešiac sa priebehu reálneho dňa, nedbajúc, čo bude zajtra a tobôž nie, čo bude pozajtra. Oddávajú sa prítomnosti stereotypného priebehu dňa, odmietajúc civilizачné ponuky. Nikdy im nezáležalo na tom, čo si o nich myslí domáce obyvateľstvo. V ležérnom plynutí času neboli ochotní sa zamyslieť, že ten čas sa kráti i proti ich vôli. Boli svojou bezstarostnosťou uzavretí do seba. Nevedeli sa vzoprieť tomuto údelu ľudí na pokraji zúfalstva, ktoré sme vnímali len svojimi očami. Ony napriek tomu sa vždy vedia smiať, radovať i oddávať sa detským hrám, ktoré sa nám zdajú archaické a naše deti by sa s nimi nevedeli radovať. Svoju detskú spontánnosť vedia uspokojiť čo i len naháňaním sa za obyčajnou plechovkou, bosí, ale šťastní. A potom si večer ľahnú hladní a pokračujú v stereotypných hrách nasledujúci deň. V úbohých chatrčiach mrznú, ale nesťažujú sa. Z návštev školy si nerobia starosť, ani ony, ani ich rodičia. Samozrejme, netýka sa to celého ich spoločenstva, ale je to problém väčšiny osadníkov, zvlášť obývajúcich rozpadávajúce sa chatrče.

Vedia prejavovať emócie, ale len krátkodobo, ktoré najviac prejavujú pri smrti nielen ich blízkych príbuzných, ale hocikoho z ich blízkeho prostredia. V deň pohrebu sa dokážu zmieriť s každým, ktorý bol včera odmietaný. V mozaike spomienok som zalistoval aj na inú, pre nich veľmi významnú udalosť svadobných obradov, i keď nie zo slovenského prostredia, ale so zhodnými svadobnými ceremóniami podľa majetnosti rodinných klanov. Ďalším klikaním na pamäťové bunky som sa dostal do oblasti ich spôsobov spoločného slávenia radovánok ich majetného spoločenstva z dôb totalitných, ktoré ani nejako mimoriadne nebrali do úvahy, lebo ich postavenie režim neobchádzal a v podstate im svojou politikou vyhovoval. Udalosť, na ktorú si veľmi dobre pamätám, i keď už odvtedy ubehlo mnoho rokov, ale so svojou zvláštnosťou mi utkvela v pamäti. Prominentné kruhy

tohto etnika každoročne usporadúvali vo fašiangovom období plesov Cigánsky bál, na ktorý boli veľmi pyšný a konali ho vo veľkom štýle a lesku. Tento ples málokedy vedeli prekonať plesy majoritnej spoločnosti. Tento jedinečný Cigánsky bál sa konal v Závodnom klube, kde som trávil väčšinu môjho voľného času v rôznych kultúrnych krúžkoch, poväčšine viazaných na priestory javiska. Z tejto pozície som sa osobne so svojimi priateľmi zo súboru ocitol medzi účastníkmi tohto veľkolepého bálu, ktoré bolo bezvýhradne viazané len na osobitné pozvania. Pozvanie v tejto dobe platilo len pre významných hostí svojho etnika z domáceho i širokého okolia. Samozrejmosťou bolo, že sa tento bál konal len pre spoločnosť vyššieho spoločenského levelu, lebo finančný limit viazaný na účasť bol postavený veľmi vysoko. Mohli si to dovoliť len osoby požívajúce určitý spoločenský kredit nielen vo svojej komunite, ale aj v majoritnej spoločnosti. Na ktorú stranu som sa obzrel, bolo vidieť len samú noblesu z vyššej cigánskej hierarchie pozostávajúcej z lekárov, významných hospodárskych funkcionárov, umelcov z rôznych odvetví kultúrnej brandže, cez spevákov operných scén a hercov štátnych divadiel. Samozrejme, ako to už bývalo aj vtedy, VIP miesta zaujali i politicky činní funkcionári z ich radov.

Osobitnú časť tvorili početní muzikanti so svojimi kapelami z rôznych hudobných žánrov. Do tanca a zábavy hrali známe cigánske kapely, ktoré sme poznali i z produkcie rozhlasu, ako boli Farkašovci, orchester Rinalda Oláha, cimbalová kapela Gajlíkovcov a viacero v regióne známych ľudových hudobných zoskupení. Zo známych spevákov to boli sólisti štátnej opery pochádzajúci z môjho okolia. Svoju spevácku kvalitu v populárnom žánri tu kázala i Melánia Oláriová a mladučká začínajúca speváčka Eva Vermešová, neskôr známa pod menom Kostolányová, s kapelou domáceho Dixielandu. Účinkoval tu i v okolí populárny Alli Jazz zo Serede. Hudobné produkcie na počúvanie sa striedali od hlavného javiska v sále až na malé pódia v priľahlých sálach pro bohato prestretých stoloch.

Samotnému priebehu bálu predchádzala voľba matky bálu s jej pobočníkom. Túto funkciu prevzala mladá cigánska krásavica spĺňajúca všetky telesné nároky na túto reprezentačnú službu. Jej právomocou bolo otvoriť bál a mala jedinú osobitnú výsadu vyzvať do tanca

mužského tanečníka, čo aj náležite vykonávala s rešpektovaním dámskych polovičiek. Samotní cigánski účastníci sa pýšili svojim polo smokingovým oblečením a ich polovičky bohato ligotavými flitrami zdobenými šatami, ktoré by im mohli závidieť i dámy nášho etnika. Bolo zjavné, že materiál šiat bol prevažne tuzexový, čo bol pre naše polovičky zväčša nedostupný sortiment. Medzi mnohými peknými Cigánkami a ich úhladnými pánskymi spoločníkmi s noblesným správaním a slušným tanečným prejavom istú časť tejto tancujúcej smotánky tvorili dámy korpulentnejšieho vzhľadu so svojimi partnermi podobných dobre živených postáv, čo nebolo ale vidieť na ich temperamentom forsírovaní tancov. Prejavilo sa to zvlášť, keď vrava a šuchot topánok o parket prehlušili tóny temperamentných čardášov. Vtom momente som nemal žiadnu šancu zviať s nimi rovnocenný tanečný súboj. Nielen fantastickými tanečnými kreáciami, ale som spolu so svojou tanečnicou kapituloval a ten boj vzdal hneď po krátkom začiatku nekonečného maratónu za zvukov zmesi maďarských čardášov, ktoré dokážu hrať len cigánske kapely s virtuóznym ovládaním primášových huslí so sprievodom famózneho výkonu cimbalového virtuóza. Dlhotrvajuce kolo zmesi čardášov a verbunkov tak rozčertilo tancujúce páry, že po jeho skončení, pred výdatnou večerou, im pot stekajúci po ich tmavej pleti prehlušil svojim pachom všakovaké vône parfumov až tak, že usporiadatelia museli použiť rôzne, na tú dobu dostupné, osviežovače vzduchu, aby sála po výdatnej polnočnej večeri bola znovu ovládaná vôňou pôvabných dám.

Z vedľajšej sály premenenej na jedáleň sa začala šíriť prenikavá vôňa gulášu. Naše chuťové bunky okamžite zachytili tento príjemný signál a zrazu sme sa stali súčasťou bohatej hostiny, kde nechýbali ani typické špeciality cigánskej kuchyne zapíjané kvalitnými vínami malokarpatských vinogradov. V pozadí, v kúte, kraľovalo klasické tokajské víno a v tej dobe, s destilátmi, medzi ktorými sa objavilo i niekoľko značiek na našom trhu dostupných len z pultov Tuzexu. Čo sme mohli a vládali, to sme do sýtosti ochutnali, ničím nezaostávajúc za apetítom hostiteľov. Po hodinovej prestávke na občerstvenie a relax pri ľudovej hudbe sa znovu zaplnil tanečný parket spokojných párov za enormného záujmu postávajúcich hlúčikov šacujúcich módne kreácie,

v ktorých v dámskej spoločnosti prevládala dráždivá a u Rómov najobľúbenejšia červená farba vyzývavo sa vynímajúce z dlhých čiernych garderób. Dekolt zdobili klenoty z hrubého zlata miestami zdobeného vsadenými drahokamami. Obnažené akoby opálené ramená zväčša pôvabne zakrýval rukávce z jemného červeného tylu. Pôvabné ručné partie zdobila drobná zlatá kolekcia ladených prsteňov s náramkami. Účesy dám na túto dobu tvorili natupírované tužidlami spevnené vlasy opatrené s postrekom trblietajúceho sa lesku. Vlasová móda mi v súčasnosti z tej doby pripadá ako by to bol špičkový cukrárenský výrobok od najslávnejších cukrárskych majstrov.

Pánska garderóba sa vyznačovala striedmosťou a značne odkrývala spoločenské postavenie majiteľa. V doplnkoch pánskej garderóby v tej dobe a prostredia sa používali ručne viazané motýliky v jednofarebných vyhotoveniach. Objavilo sa i niekoľko jednotlivcov s bodkovanými variantami. Zástupcovia nižšej solventnej vrstvy sa uspokojili s jednofarebnými viazankami uviazanými na spôsob amerického uzla, podľa vtedajšieho módného trendu. Z vrchného malého vrecka saka nápadne vytrčal vodorovný prúžok viazankovej látky korešpondujúci s materiálom aj farbou viazanky. Celý priebeh bálu bol popretkávaný bohatým kultúrnym programom so striedaním hudobných skupín.

Zaujímavým vystúpením bola séria slovenských evergreenov Gejzu Dusika v interpretácii známeho speváckeho tria s názvom Willy Trio, ktoré si získalo obecenstvo a tancujúcich. Svoju produkciu museli viackrát opakovať. Medzitým prebehla bohatá, atraktívna i humorná tombola, ktorej prerušovaný priebeh vyplňala tanečná skupina šarmantných Cigánok so svojimi typicky ladenými rytmickými cigánskymi tancami. Kastanetami a tamburínami vkusne dopĺňali svoje tanečné umenie. Ich pôvab mladosti zvýraznila i vhodne volená, v španielskom štýle a pestrosťou farieb oplývajúca, zostava riasených sukníc so zásterou a jemnou priesvitnou blúzkou, nápadne zvýrazňujúcou ich foremné telesné proporcie. Obohatením programu bolo vyhlásenie najkrajšieho modelu plesových šiat. Víťazstvo si odniesla dáma, ktorá mala citlivo vo svojej kolekcii zakomponovaných najviac prvkov výrazovej cigánskej symboliky a samozrejme, s výborným ladením celkového zjavu Cigánky.

V pánskej plesovej móde zasa zvíťazil tanečník s bohato nariaseným žabó po okrajoch popretkávaným cigánskym motívom s použitím škály cigánmi obľúbených farieb. Figurácia farieb ladiacích so strihom žabó slušne zapadala do polo smokingovej šatovej súpravy lahodiacej so štíhlou postavou s typickými dolnozorskými fúzami a bokombradami siahajúcimi až po spodnú čeľusť tváre. Tento komplex slávnostnej mužskej róby mal prezentovať dôstojnosť, postavenie a identitu vajdu. Nad ránom, keď sa spoločnosť uvoľnila spod jarma prísnej spoločenskej etikety, sa začali objavovať i veľkopanské maniere roztopašnej zábavy. V strede voľného tanečného parketu sa zrazu objavila jedna mladá krásavica s jednou bosou nohou v ruke držiac svoju vyzutú červenú črievičku. V druhej ruke držala fľašu otvoreného šampusu, ktoré nalievala do vyzutej topánky a podíduc k najbližšiemu stolu ponúkala v sprievode mohutného potlesku mužom prípitok z naliateho šampanského. Veľmi sme boli zvedaví, ako skončí tento nezvyklý, aspoň v našich spoločenských pomeroch, tento bálový zvyk. Nestačili sme sa diviť a o ponúkaný prípitok panská spoločnosť prejavovala enormný záujem, až tak, že aktérka so svojou črievičkou prešla celý stolový sektor a nestačila nalievať a ponúkať. Moja partia tak ako obvykle sedla pod javiskom a boli sme zvedaví, či sa krásavica s ponukou dostaví aj k nášmu stolu. Dlhو sme nečakali a za veľkého aplauzu sme ponúknutý obsah črievičky vyprázdniť až do dna.

Na úplný záver pretancovanej noci, mrazivé ráno svojím svitaním dávalo signál na skoré ukončenie tejto emóciami naplnenej noci. Zostávalo ešte absolvovať záverečný ceremoniál tohto skvelého Cigánskeho bálu. Primáš cimbalovej muziky oznámil, ako bude celý priebeh rozlúčky prebiehať a vzápätí na javisko prišla matka bálu so svojou hodvábnou šerpou aj so svojím partnerom a za zvukov clivého predvedenia melódie cigánskeho plaču matka bálu svoju dominanciu - hodvábnu šerpu priviazala na basu, ktorá by ju mala mať v držbe až do budúceho cigánskeho bálu. Po tomto akte basista položil basu na pripravený stojan a čiernou zamatovou plachtou hudobný nástroj prikryl, k čomu sa pridali i ostatné kapely a s dlhotrvajúcim znením melódie cigánskeho plaču rituálne až do budúceho plesu ju pochovali. Tak skončil s napätím i náš zážitok a sním i celé fašiangové obdobie.

I po mnohých rokoch sa ma táto emócia zmocňuje a uvedomujem si, že kultúrne tradície sú spájadlom súdržnosti k svojim koreňom, a tak ako my sa držíme svojich tradícií, si musíme vážiť a ctíť i tradície iných kultúr a zvlášť tých, s ktorými sme spútaní spolu žiť už stáročia. Úlohou majoritnej spoločnosti musí byť vytvárať podmienky na rozvoj kultúr, ktoré obohacujú i našu kultúru. Keby bolo možné, ešte raz by som chcel zažiť účasť v prítomnosti tohto spoločenstva plného súdržnosti k svojej identite, ktorú by mali prenášať do spoločenstva tých, ktorí nemajú možnosti naplňať prednosti svojej kultúrnej histórie.

Detský domov

Aby som si doplnil moje poznatky o živote rómov v spoločnosti domáceho etnika navštívil som aj jeden z našich detských domov. Moja návšteva mala za cieľ, aby som lepšie spoznal život týchto detí a vplyv zmeny prostredia na vývoj osobnosti v úplne odlišnej komunite, zbavenej tradičných zvyklostí života v osadách. Dostal som možnosť oboznámiť sa s vedením domova o problémoch výchovy jedincov a ich ekonomickými podmienkami chodu zariadenia. Mohol som si prezrieť neplánovane a za účasti ich chovancov denný režim voľného času a ich kreatívnu činnosť. Bol som prekvapený s úrovňou komunitného života rómskych detí a mal som možnosť overiť si v praxi vplyv výchovy a vzdelania, ich reakcie v reálnom živote. Milo ma prekvapili ich kultivované odpovede na nastolené otázky a ich spoločenské správanie sa. Reakcie personálu hýrili spokojnosťou s výsledkami ich práce i napriek prekonávaniu rôznych prekážok materiálneho charakteru, ktoré by sa bez priamej pomoci štátu ťažko dali prekonať. V príjemnej atmosfére nebolo cítiť odlišný postoj a prístup medzi etnikami. I pri skromných podmienkach od štátu detský domov si drží vysoký štandard v materiálnom zabezpečení i vo vyučovacom a výchovnom procese. V zohranom kolektíve si vzájomne odovzdávali pozitívne prvky, a to je veľký prínos, ktorý môžu podobné zariadenie pre deti i celú spoločnosť dať.

Počas návštevy som si pozrel aj detské výtvarné práce chovancov na dohodnutú tému, s názvom Čím chcem byť, keď budem veľký. Aj z ich kultivovanej výtvarnej tvorby sa dalo veľa vyčítať. Vnútorne vyznanie detí zaujímavým spôsobom a úprimnou detskou snahou ilustruje ich túžbu budúceho zaradenia sa do spoločnosti. Prájem a veľmi by som si želal splnenie ich snov, ku ktorému významne prispievajú členovia ich starostlivého personálu. Som rád, že moje vízie a želania uverejnené v knihe sú príspevkom ku konkrétnym riešeniam premeny etnika na plnoprávných členov spoločnosti. Potvrdil som si správnosť nastúpenej cesty s efektívnym využitím všetkých foriem a prostriedkov, ktoré spoločnosť môže k tomuto zdanlivo neriešenému problému poskytnúť. Najdôležitejším faktorom na tejto ceste

je duchovný rozmer, potom nie je na mieste obava, že vynaložené úsilie z oboch strán neprinesie želaný efekt.

Emócie z oboch strán ma utvrdili v myšlienke, že odkryť zákulisie etnického problému v našej spoločnosti bolo a je správne a potrebné. Som za to vďačný i možnosti nahliadnúť do duše rómskych detí, ktoré za pomoci štátu i napriek rodinným problémom sa dali na cestu premeny osobnosti cestou vzdelania a spoločenskej etiky.

Vyhodnotenie kreslených želaní detí mi vnuklo myšlienku, že detské sny bez rozdielu etnického pôvodu majú rovnaký základ a tušia ako sa uplatniť v spoločnosti. V ich tvorbe som nenašiel ani štipku pocitu menejcennosti. V ich očiach som videl odhodlanie naplnenia ich sna byť rovnocenne užitočným pre spoločnosť. Bol tu viditeľný vplyv z ich pobytu medzi kolektívom detí z iného etnika, kde sa nerozlišovalo medzi pôvodom a farbou pleti. Ich nešťastný osud nahradila šťastena, že sa im podarilo uniknúť z prostredia chatrčí, a tak vznikla nádej viesť do budúcnosti život v civilizačných normách. Potvrďuje sa, že pozitívna segregácia a vzdelávanie v internátnych podmienkach je jednou z ciest ako uniknúť zo životného štýlu rómskych chatrčí. Mám osobné skúsenosti z učňovských dôb, keď chlapci tohto etnika, ubytovaní v internáte sa po vyučení už nikdy nevrátili do osady a pokračovali svojou cestou vo svojom remesle. Na zmenu ich životného štýlu zohral významnú úlohu práve internátny spôsob života v kolektíve svojich spolužiakov. Týmito konkrétnymi príkladmi sa potvrdilo, že volanie po internátnej výchove je plne opodstatnené a malo by sa vo vzdelávacom systéme udomáčniť vo všetkých stupňoch vzdelávania.

Riešenie rómskej otázky v roku 1969

Keď som si pripravoval materiál vo svojom archíve do novej knihy *Fragmentsy času*, natrafil som na vzácny dokument týkajúci sa riešenia rómskej otázky z roku 1969, ako ju chcela riešiť poaugustová politická reprezentácia. Materiál ma zaujal, a tak som sa rozhodol, že svoje poznatky obohatím čerpaním z tohto materiálu v časti *História Rómov* v tejto knihe. Uvedený autentický materiál sa týka problému, ktorý bolo treba riešiť aj v tej dobe komplexne na celom území Československa. V Prahe sa konal prvý celoštátny zjazd v polovici júna 1969. Na miestnych konferenciách, ktoré zjazdu predchádzali, vyslovili Cigáni pri týchto príležitostiach pre tlač a verejnosť celý rad kritických pohľadov a názorov o minulosti i budúcnosti cigánskeho obyvateľstva v Československu. Materiál prvého celoštátneho zjazdu Cigánov v našej novodobej histórii bol uverejnený v tlači pod názvom *Cigáni ako národnosť?*

300000 Cigánov-Rómov sa v súčasnosti hlási o zodpovedajúce postavenie v našej spoločnosti. Cestou k tomu má byť vytvorenie Zväzu Cigánov-Rómov. Prípravou k založeniu Zväzu sú i okresné konferencie. Občania cigánskej národnosti na nich volia okresné zväzy, navrhujú zástupcov do krajských výborov a volia i delegátov na celoštátny zjazd konaný v Prahe. História snáh o uspokojivé riešenie tzv. cigánskej otázky u nás je dlhá a rozmanitá. S usadzovaním Cigánov sa začalo už pred 70-timi rokmi. Za pomoci četníkov bol hlavne na južnej Morave tento program splnený. Nielen pomocou, ale i poskytovaním zamestnania a zaručením primeranej mzdy pre Cigánov. I keď aj vtedajšie prostriedky neboli a ani nemohli byť dokonalé i tomuto niekdajšiemu snaženiu vlády vďačili za to, že cigánsky problém až do 1. svetovej vojny nebol tak problémový u nás ako v niektorých južných štátoch.

Po 1. svetovej vojne, ako sa dočítame v časopise *Kriminalistika* z roku 1947 a 1948 nebola Cigánom venovaná taká veľká pozornosť a stali sa dotieravými, preto bolo nútené v roku 1927 zaviesť nový spôsob evidencie. Vtedajší zákon číslo 117 je dnes považovaný za diskriminačný, ale ani zďaleka nepripomína metódy nacistov, ktorí

riešili cigánsku otázku plánovitým vyvražďovaním. Z Čiech a Moravy zo 6540 tam žijúcich Cigánov poslali do koncentračných táborov 5440. z nich sa vrátila len desatina. Z celkového množstva deportovaných bolo aj 2010 detí. Mnoho Cigánov trpelo i pri neľudských pokusoch Mengeleho v Osvienčime. V zjazdových materiáloch boli pripomínané tieto skutočnosti hlavne preto, aby sa ukázalo ako i v nedávnej dobe, keď ešte pamätníci žijú, bolo mnoho momentov, kde sa štátna moc stretla s Cigánmi, a aby sme si tak pripomenuli, že zo strany Cigánov až do nedávna bolo dosť dôvodov, buď pre oddelenie a uzavretie sa do enkláv osád, kde mohli žiť svojim životom, alebo naopak, u mnohých vzdelanejších Cigánov zapierať svoj pôvod zo strachu pred diskrimináciou a nič neurobiť pre povznesenie svojich súkmeňovcov.

Pre našu republiku sa problémy s cigánskym obyvateľstvom zmnohonásobili zvlášť po 2. svetovej vojne. V tej dobe žilo u nás asi 70000 Cigánov. Pribudli cigánske rodiny z Bulharska a Maďarska a nastalo sťahovanie cigánskych rodín z východu republiky na západnú hranicu štátu. Až v roku 1958 sa ÚV KSČ začal zaoberať vážnejšie s cigánskou otázkou. Cigáni boli vyhlásení za etnickú a nie národnú skupinu a bol vyhlásený program likvidácie osád a rozptyl Cigánov. I keď berieme do úvahy problematiku rozhodnutia priznať de jure existenciu novej národnostnej menšiny, ktorá zdá sa de facto existuje, nemalo by to nezávislému bádaniu nijako prekážať. V rámci prípravy na zjazd sa v Ostrave konal aktív zástupcov Cigánov – Rómov zo všetkých okresov severomoravského kraja. Delegáti demokraticky zvolili prípravný krajský výbor. Vo výbore sú zastúpení zo všetkých okresov – robotníci, technici, ekonómovia, učitelia, zdravotné sestry. Na aktíve bolo deklarované, že Zväz Cigánov – Rómov chce riešiť cigánsku otázku, čo sa zatiaľ dialo bez nich. Budú sa opierať o vlastnú inteligenciu, ktorá chce šíriť medzi príslušníkmi vlastnej krvi vzdelanie, uvedomenie, propagovať a podporovať dobré tradície Cigánov a potlačovať to, čo ich v zlom zmysle odlišuje od ostatných obyvateľov.

V celej ČSSR v roku 1969 je 300000 Rómov. Z toho v Čechách a na Morave 100000 a zvyšok žije na Slovensku. Členmi Zväzu Cigánov – Rómov sa môžu stať všetci Cigáni starší ako 15 rokov a samozrejme

i ostatní obyvatelia, ktorí chcú Rómom pomáhať. Predseda prípravného výboru dostal tieto otázky:

Domnievate sa, že asimilácia Cigánov, ako bola doteraz presadzovaná je tým najlepším riešením cigánskej otázky?

Odpoveď: Nie som za asimiláciu. Cigáni po stáročia prežívali utlačanie, prenasledovanie a za fašizmu i likvidáciu. Tisíce Rómov bolo umučených v koncentrákoch. Pokusy o direktívnu asimiláciu v uplynulých rokoch neuspeli a z nášho hľadiska nie sú ani žiaduce, i keď je samozrejmé, že prirodzeným vývojom príde k splynutiu rás a národov. Teraz by však asimilácia znamenala pre Cigánov opäť len druhoradé postavenie v spoločnosti. Keby boli na rovnakej kultúrnej úrovni a i životnej ako aj ostatní obyvatelia našej republiky, potom by to bolo jednoduchšie. Budeme na školách vyhľadávať schopných a nadaných žiakov, ktorým umožníme študovať na stredných a vysokých školách z prostriedkov Zväzu. Zameriame sa na osvetovú činnosť, budeme sa usilovať o založenie profesionálneho hudobného telesa, vlastného divadla a podobne. Úloha je mnoho, a preto musíme získať všetku cigánsku inteligenciu k spolupráci.

Záverom musím dodať vlastné stanovisko k diskusii na zjazde, že úlohy, ktoré si vtedajší delegáti dali sú vysoko aktuálne i dnes po päťdesiatich rokoch. Odvtedy sa minulo i dodnes mína zo štátneho rozpočtu i rôznych európskych fondov množstvo financií, ale výsledok k nim nie je adekvátny a zlyhala doteraz každá, minulé i doterajšia vláda.

Asi jediné, ale dlhodobé a pracné, ale perspektívne riešenie tejto otázky je uznanie Cigánov ako etnickej skupiny s veľkým C. Až na čestné výnimky zápasíme biedne amatérsky s negramotnosťou, zločinnosťou, hygienickými nedostatkami, nomádskymi sklonmi, agresívnosťou, populačnou svojráznosťou a civilizačnou nekonformnosťou týchto spoluobčanov, akoby potieranie tých negatívnych zjavov alebo ich rozptýlením po celej ploche štátu na licomerné percento starosť skončila. Cesta vpred vedie cez formovanie cigánskeho ľudu a nie cez márne pokusy o jeho delenie. Cigáni potrebujú optimálnu samosprávu pokiaľ sú schopní ju vôbec sformovať s pozitívnym programom a zmobilizovaním kladných kmeňových faktorov vlastnou silou. Jedine tak sa vytvoria postupne vlastné spoločenské elity,

vlastné, reálne a prijateľné predstavy o svojom živote a súžití s ostatnými. Cigáni síce i dnes produkujú početnú inteligenciu, ale tá sa stráca v ostatnej národnej mase obyvateľstva zatiaľ, čo deklasovaná vrstva sa množí, živorí a umiera. Postupná emancipácia, národné sebavedomie, nie komplex vyradenia a prenasledovania, príležitosť uplatnenia vlastnej zodpovednosti i slobodného vývoja nepochybne existujúceho kmeňového talentu, to všetko môže poskytnúť vzrastajúce vedomie národného étosu a možnosť partnerských vzťahov. Súžitie a prípadná asimilácia je možná len na zásade rovný s rovným nie s bezmocnou rezerváciou akési predhistorické mimo spoločnosť vyradené kasty. Dnešných asi pol milióna Cigánov je dôvodom k hlbokým vráskam na čele. Znovu opakujem, že problém nie je len problémom tohto etnika, ale vo väčšej miere je to prevažne problém majority, alebo len tá musí a je schopná cez legislatívne rámce riešiť, kontrolovať účelnosť vynaloženia finančných prostriedkov a sledovať harmonogram plnenia prijatých úloh. Na to treba ale odvahu, vedomosť a chuť. A tu je ďalší problém!

Ešte na záver

V jednej kapitole tejto knihy som sa už stručne zmienil o postavení rómskej komunity k cirkvám. Môj pohľad bol sústredený len na osobitnú skupinu, ktorú v našom území voláme Olašskí Cigáni, donedávna kočujúca komunita, ktorá sa v súčasnosti usadila a nemá mimoriadne existenčné problémy tak, ako väčšina rómskej populácie vnímaná ako Rómovia z východného Slovenska.

Svoju pozornosť chcem však teraz sústrediť na spoločenské pomery komunity, ktorá svojimi odlišnými pravidlami a prispôbením duchovného života prekonala hranicu materiálneho nedostatku a začlenila sa do kultúrno-spoločenského života majoritného obyvateľstva. Na východe republiky i napriek silnej koncentrácii života v rómskych osadách sa podarilo vytvoriť i zopár vzorových prípadov, ako „vybŕdnuť“ z tejto prehlbujúcej sa priepasti rozdielnych kultúr. Objavili sa rôzne aktivity domáceho spoločenstva pomôcť riešiť tento všeobecne neriešiteľný problém. Mám poznatky z posledných rokov nepretržitého pozorovania kultúrneho pohybu a potvrdzujú sa pozitívne výsledky, že sa to dá, keď všetci chcú. Je viacero obcí, ktoré sa odhodlali zobrať veci do svojich rúk a značnú časť obecného rozpočtu venovať tomuto procesu. Nebudem osobitne nikoho menovať, lebo verejnosť sa dozvedela väčšinou z médií, o koho ide.

Pozoruhodné sú i výsledky viacerých farských spoločenstiev rôznych cirkví a osobitné obety predstaviteľov týchto cirkevných spoločenstiev, kde sa im v intenciách vierouky darí už niekoľko rokov prekonávať predsudky a spoločne spájať komunitu veriacich a aplikovať do praxe pomoc blízkym cez duchovnú teologickú spiritualitu, a tak meniť duchovnú úroveň etnického spoločenstva. Po mojich potulkách po východnom Slovensku i po skončení mojej politickej kariéry, som osobne videl mnoho kresťanských aktivít za prítomnosti veľkej počtosti celých rómskych rodín ako s pokorou a so záujmom prijímajú Božie slovo, bez rozdielu, aká cirkev im ho ponúka.

Som presvedčený, že všetky náuky o pravde, že hlavnú rolu nemajú mať konkurencia, ale snahu šíriť biblickú pravdu vždy a všade, i keď

mnohokrát podmienky pre túto misijnú činnosť nie sú vždy a všade rovnako priaznivé. Štyridsaťročná ateizácia zanechala najmä u generácie tej doby znateľné stopy s následkami i na terajšiu generáciu, ktorá síce spontánne sa hlási ku kresťanstvu, ale je duchovne labilná a ľahko podlieha komercionalizácii spoločenského života. Rozmáhajúci sa duchovný liberalizmus v rámci akejsi kultúrnej revolúcie v duchu osvieteneckej teórie sa snaží do spoločnosti implantovať cudzie prvky do kresťanských a národných tradícií Európy pod rúškom multikulturalizmu a tolerancie, ktorú vyžaduje len jednosmerne uplatňovať na spoločnosť hlásiace sa ku kresťanským koreňom. Biblická pravda nás dôrazne upozorňuje, aby sme sa mali na pozore pred falošnými prorokmi.

Z histórie národov máme viacero poučení, že akákoľvek kultúrna revolúcia vedená proti Bohu nemala úspech. Ale, bohužiaľ, zanechala za sebou nezmazateľné stopy v duchovnom rozvoji spoločnosti. Materialistické chápanie sveta podnecuje rozsiahle vojnové konflikty, kde sa aj nevinné náboženské trendy stávajú súčasťou triedneho boja, militarizmu a koristníckych snáh imperiálneho, bezohľadného kapitalizmu, a vždy len na úkor najslabších vrstiev obyvateľstva trpiaceho nárastom chudoby.

Možno sa čitateľovi bude zdať moje videnie sveta porovnateľné s dogmami komunistickej ideológie. V tomto momente, pri týchto myšlienkach, odporúčam sa zastaviť a premietnuť si v duchu analogickú rovnosť medzi týmito etapami spoločenského vývoja a zistíme, že medzi ich cieľom môžeme smelo ponechať spochybnené rovná sa, ktoré je obohatené len novými modernými formami ovládania sveta. Len si uvedomme, že každá vojna má spoločný dobyvačný základ na získanie územia a jeho prírodných zdrojov. V súčasnosti sú to strategické ciele veľmocí zmocniť sa ropných zdrojov a iných strategických surovín. Začali sa vojny o pôdu a vodu, i keď si to v našom životnom priestore neuvedomujeme, ale naznačuje nám to silnejúci exodus nešťastného obyvateľstva afrického kontinentu do Európy. Nie je mojím cieľom strašiť, alebo podliehať nejakým konšpiračným teóriám, ale Slovensko so svojimi bohatými zdrojmi strategických surovín je

predurčené za cieľovú destináciu imigračného tlaku, či si to chceme priznať, alebo nie. Globalizácia politiky nás chce do toho dotlačiť i za cenu vyvolania medzinárodného konfliktu.

Čitateľ týchto riadkov si môže opätovne položiť otázku, akú súvislosť má táto moja úvaha s ideovým zameraním obsahu knihy. Môžem ho s plnou zodpovednosťou ubezpečiť, že súvislosti s pohybom politickej situácie riadenej svetovej politiky z jedného centra naznačuje budúci vývoj v snahe o zavedenie nového svetového poriadku. Podporovaním nového rozmeru technickej vyspelosti informačných technológií zamedzujúcich prístup jedincovi meniť alebo ovplyvňovať svoj osobný život a slobodu plynúcu z prostredia zachovania rodiny ako základu štátu nebude možný. Politický vývoj smeruje k tomu, aby sa nové politické štruktúry prispôbili tomuto trendu, a aby si zvolili svojich reprezentantov v tomto zúženom priestore, ktorí budú konať a vykonávať právo v prospech vyšších záujmov. Táto situácia je zjavná už i v súčasnej politickej garnitúre vládnych i opozičných strán. Ukazuje sa vo zvýšenej angažovanosti jedincov s novými politickými ambíciami vyhovieť tomuto cieľu.

Tomu pomáha i neznalosť voličov, ktorí nezodpovedne s nimi sympatizujú a sú ochotní vo voľbách odovzdať im svoj hlas bez uvažovania o svojej budúcnosti i o budúcnosti svojich detí. Svojou nevšímavosťou a ľahostajnosťou budú príčinou toho, že svoj hlas odovzdajú osobám facebookovej politiky, ktorých nikdy nevideli a ani vidieť nebudú. Stanú sa len aktérmi mediálneho sprostredkovateľa snažiaceho sa o vlastnenie verejnej mienky obyvateľstva.

Tento trend môžeme spomaliť len urýchlenou zmenou vzdelanostnej úrovne a preto treba začať so zmenami aj u rómskej komunity ako najslabšieho spojiva v našej spoločnosti. Kvalita štátu sa hodnotí podľa toho, aké podmienky vie vytvoriť pre povznesenie toho najslabšieho, aby sa mohol stať plnohodnotným občanom v duchovnej i materiálnej oblasti, a tak mohol odolávať vonkajším tlakom rôznych ohrozujúcich ideológií šírených sociálnymi sieťami od anonymných autorov. Práve preto treba urýchlene riešiť náš spoločný etnický problém, lebo onedlho nás stihne nepripravených riešiť ešte zložitejší,

cudzí našej kultúre, nový multikultúrny problém, ktorého riešenie bude pre nás zložitejšie a veľmi bolestivé.

Naša etnická skupina obyvateľstva má položené základy kresťanskej kultúry, preto cesta k jeho civilizačným cieľom je o to ľahšia, ako budeme musieť prekonávať cudzie historické a spoločensky zdedené fundamentalistické náboženské prvky premietnuté i do životného štýlu ich etnika. Preto má byť moja kniha Údolie divých makov prerozprávaním zväčša pozitívnych príbehov a skúseností po stáročia spolunažívania s rómskym národom, i keď roztrúseným po celom svete, aby sme podporili našim konaním prekonať vzájomné civilizačné bariéry, zapríčinenej vzájomne sa počúvať a spolu aj konať, lebo stále tvrdím, že je to náš spoločný problém, bez ohľadu na to, v akom zložení sa bude naša spoločnosť nachádzať.

Problematika rómskej komunity rezonuje čoraz silnejšie a vypuklejšie nielen u nás, ale i na územiach štátov Európy. Je to problém, ktorý vo veľkej miere ovplyvňuje sociálny systém štátov s prerastaním sa rómskeho etnika i do širokého rámca legislatívy trestného zákona. Zdá sa mi pravdivá myšlienka, že keď nebudeme razantne riešiť tieto otázky vyplývajúce z tohto problému, netýkajúceho sa len etnika ale aj nás, bude táto etnická menšina riešiť problémy zatiaľ našej väčšiny. Nie je to v žiadnom prípade nadnesený význam problému, ale je momentom pre väčšinu a pripomína nám povinnosť postarať sa o sociálnu, kultúrnu, ekonomickú a politickú stabilitu spoločnosti.

Kvalita a kultúrna vyspelosť spoločnosti sa nemôže merať len rozmachom investičných programov vo výstavbe honosných zariadení pre majoritnú kultúru, budovanie gigantickej infraštruktúry vo veľkých mestách, rozvoj diaľničnej siete naprieč republikou, katedrálami nákupno-zábavných centier, futbalových štadiónov so zbytočne premrštenou kapacitou a prepychové bankové domy zahraničných spoločností a nafúknuté budovy úradov daňových a poisťovacích inštitúcií. Masívne budovanie zahraničných logistických centier s obrovským záberom úrodnej pôdy zatieňujú za nimi sa krčiace do neba volajúce atrapy chatrčí s množstvom úboho oblečených cigánskych detí a nezamestnanej dospeljej populácie živoriacej na všetkom inom, len nie na práci.

V športovej terminológii platí, že pri štafetovom behu družstiev sa nemeria čas prvého v cieľi, ale vždy o víťazovi rozhodne čas posledného člena štafety. Preto by malo analogicky platiť i pre štát pri hodnotení úrovne spoločnosti štátu, že o výsledku vyspelosti štátu by malo rozhodovať to, aké podmienky štát vytvorí pre tých ohrozených občanov, a tými sú mimo rómskeho etnika v chatrčiach i bezdomovci a živiaca vrstva dôchodcov a chorých bezbranných ľudí. Štát nemá vychádzať v ústrety len vyvolenej elite, ale aj občanom v núdzi. Toto sú hlavné kritériá sociálnej demokracie v snahe o právo rozhodovať v smerovaní spoločnosti.

Dá sa ale konštatovať, že mnohé krôčiky už boli urobené pre túto marginalizovanú skupinu občanov a to hlavne na regionálnej úrovni, kde sa dokázali chopiť iniciatívy najmä cirkevné spoločnosti a občianske združenia. Dokazujú, že veci sa dajú riešiť, i keď vynaložením obetavosti a osobným entuziazmom i pri absencii mnohých materiálnych prostriedkov. Nestačia však len obetavé snahy časti občanov, najmä na vypuklejších problémových územiach. Rozhodujúca je tu účasť štátu s legislatívnou podporou parlamentu.

Do štatistického priemeru príjmovej časti obyvateľstva je potrebné zahrnúť i príjmy tých najchudobnejších, hoci i s nulou na konte a budeme mať tým objektívny a pravdivý príjem na hlavu s dopadom na ekonomickú silu štátu. Od týchto ukazovateľov sa musia odpichnúť volebné programy strán uchádzajúcich sa o moc v štáte. Len podľa tohto merateľného kritéria sa môže volič, medzi ktorých patrí i menšinová komunita, objektívne rozhodnúť, komu zverí do rúk svoju budúcnosť s možnosťou v nasledujúcich voľbách zúčtovať politické sľuby. Aj o tomto sa v knihe hovorí. Otvorene, nezaobaleným jazykom. Upriamanie pozornosti na historický vývoj etnika dáva možnosť spoznať celkový vývoj rómskeho etnika a jeho vplyv na formovanie územia, kde etnikum reálne pôsobilo a ovplyvňovalo kultúrny život pôvodného obyvateľstva. V knihe sa zdôrazňuje, že bez poznania histórie sa nedá budovať budúcnosť. Moje osobné príbehy a skúsenosti s prácou s týmto etnikom autenticky vykresľujú a dopĺňajú poznatky špecificky duchovného a mentálneho života jedincov a rôznych kmeňových odlišností ich spoločenského postavenia. Kniha svojim

obsahom pravdivých príbehov o schopnosti a sile cigánskeho etnika adaptovať sa do majoritnej spoločnosti dokazuje, že môže byť bez predsudkov jej právoplatným členom.

V knihe som sa snažil čo najhlbšie a najkomplexnejšie nazrieť do života našich rómskych spoluobčanov, do problematiky ich spolužitia s nami a predložiť takto videný obraz aj vám, ctený čitatelia, aby ste mohli lepšie posúdiť, či moje riešenia a odpovede na dlhoročne kladené, no neriešené otázky, sú reálne a môžu viesť k nášmu spoločnému cieľu. Neustále odkladanie a zahladzovanie problémov takzvanej rómskej otázky, ich posúvanie na ďalšie a ďalšie generácie, teda na naše deti, môže ich riešenie iba komplikovať, a to až do neriešiteľnej krízy. Tá určite nie je cieľom žiadneho kultúrneho občana našej spoločnej vlasti.

Doslov

K obsahu knihy „Údolia divých makov“ považujem za žiaduce zvýrazniť, že snád každý, kto sa oboznámil s obsahom prvej knihy Arpáda Matejku „Dotyky s mocou“ mohol postrehnúť, že ide o človeka s ktorým sa život už od jeho narodenia nikdy nemaznal, ale dal mu do vienka zložitú cestu životom, a tak z neho vyprofiloval osobnosť s príkladnými kladnými charakterovými vlastnosťami, kde dominuje ľudskosť, pravda, pokrok, spravodlivosť, charakterová nezlomnosť, koncepcná tvorivosť, náklonnosť pomáhať najmä ľuďom odkázaným na pomoc iných, a tak tvoriť život lepším vo verejnom záujme. Aj potom, čo ho pre ťažkú chorobu navždy opustila jeho milovaná manželka, sa neuzavrel do samoty, ale po vzore sfilmovaných „7-mich statočných“ či našich významných „národných buditeľov“, sa podujal na hľadanie účinných foriem a metód riešenia pretrvávajúcich spoločenských problémov a neduhov (akými sú napr.: vleklosť riešenia rómskej problematiky; zvýhodňovanie sa niektorých verejných činiteľov na úkor občanov; uplatňovanie škodlivej deštruktívnej personálnej politiky aj vo významných orgánoch štátu, ale najmä v kontrolnom systéme za účelom zamedzovania nezávislej a kvalifikovanej profesionálnej kontrole v odkrívaní hospodárskej kriminality; zneužívanie dôvery občanov za účelom uspokojovania vlastných a skupinových záujmov na úkor spoločenských a pod.).

Do komplexu príkladných charakterových vlastností A. Matejku patrí aj jeho odvaha hovoriť ľuďom, reprezentantom štátnej moci reálnu pravdu; adresne p o u k a z o v a ť na neodkladnú potrebu programovo-systémového odstraňovania príčin vzniku a pretrvávania zla i jeho škodlivých dôsledkov na život väčšiny občanov a pod. Konkrétnym dôkazom tejto skutočnosti sú napr. autenticky a dôkazovo formulované aj niektoré state v už uvedenej jeho knihe „Dotyky s mocou“ - napr.: „Peripetie okolo vzniku a riadenia NKÚ“; „Podvod zvaný kupónová privatizácia“; „Postrehy okolo privatizácie“ a pod., ktoré aj v súčasnosti problematcky pôsobia na hospodársky a sociálny rozvoj našej krajiny.

V nadväznosti na uvedené sa žiada poznamenať, že snád' každý kto si prečíta aj ďalšiu v poradí druhú Matejkovu knihu „Údolie divých makov“, postrehne, že jej autor patrí medzi tých málo ľudí, ktorí, hoci majú usporiadaný vlastný a rodinný život, nie sú ľahostajní k problémom iných a nedokážu byť šťastní a spokojní, ak okolo seba vidia ľudí ubiedených a nešťastných (napr.: bezvládne chorých; opustené siroty; bezdomovcov; biednikov, a to z dôvodu nezavinenej straty zamestnania, či odmietania ich zamestnať na trhu práce pre nespĺňanie požadovanej odbornej spôsobilosti a pod.), ktorí sú odkázaní na pomoc iných, ale ju nedostávajú.

V tejto súvislosti autor knihy prízvukuje potrebu mať na vedomí, že nie všetci z nás (a najmä deti v rómskych komunitách) mali či majú osudové či rodové šťastie narodiť sa do dobrých, či až nadpriemerných ekonomicko-sociálnych podmienok svojich rodičov. Naopak, mnohé deti v rómskych komunitách nášho štátu sa narodili v chatrčiach, čiže v podpriemerných až biednych sociálno-ekonomických podmienkach; preto oproti iným nemajú rovnakú vzdialenosť k štartovacej čiare, od ktorej vedie cesta k cielenému uplatneniu sa vo vyspelom kultúrnom a sociálno-ekonomickom spoločenskom živote.

Vlastným naprogramovaným poznávaním rodinných pomerov rómskych rodín v rôznych rómskych osadách (na úkor: vlastných finančných nákladov, odlúčenia od svojej rodiny a pod.) zasuploval všetkých tých kompetenciou vybavených zástupcov štátu, ktorí za účelové štátne peniaze vykazujú len jalové výsledky v riešení rómskej problematiky. Zistil, že jednou z najúčinnějších metód úspešného reformného riešenia pretrvávajúcej rómskej problematiky je p o t r e b a neodkladného racionálneho, metodického a systémového uplatňovania „kladnej motivačnej výchovno-vzdelávacej metódy“, na konkrétnych kladných i záporných príkladoch. Ďalej prieskumným poznávaním rozdielnych podmienok života rómov a následnou „porovnávacou metódou“ tzv. „dobrých“ a „slabých“, ich rodinných podmienok, dospel k poznaniu, že tie rómske deti, ktoré sa narodili aspoň v „priemerne dobrých“ výchovných a materiálnych podmienkach“ (či už v rómskych rodinách, alebo vo výchovných zariadeniach

ach) a boli výchovne motivované tak, že najistejším a naj-univerzálnejším prostriedkom zabezpečenia si dobrých životných podmienok je „úspešné absolvovanie vzdelania za účelom získania odbornej spôsobilosti, sa úspešne uplatnili na trhu práce“. Preukazne zistil, že takto motivované rómske deti absolvovali nielen stredoškolské, ale i vysokoškolské vzdelanie a úspešne pôsobia napr. vo funkciách pedagógov, lekárov, inžinierov, hudobných umelcov, ale i v podnikateľskej oblasti a pod.

V tejto súvislosti autor knihy „Údolia divých makov“ práve na týchto uvedených „pozitívnych príkladoch“ u k a z u j e, že nie je nutné investovať do hľadania tzv. „vedeckých teórií“ na riešenie rómskej problematiky, ale dáva občianskej verejnosti do pozornosti svoje osobné stanovisko, že kompetentné orgány štátu (najmä: Vláda SR, poslanci NR SR a prezident SR, podľa príslušných ustanovení Ústavy SR, a to: čl. 75; čl. 86, písm. i; čl. 104, ods. 1; čl. 112, a z nej odvodených ďalších zákonných noriem), sú o. i. povinné plniť svoje zákonné povinnosti s využitím najspôsobilejších odborníkov na túto úlohu, konať neodkladne a najmä účinne vo verejnom záujme riešiť problémy všetkých občanov a špeciálne rómskej komunity uplatňovaním účinnejších metód a foriem i v záujme zabezpečovania stability a bezpečnosti štátu.

Autor knihy upozorňuje, že podľa jeho prieskumných poznatkov by malo byť riešenie pretrvávajúcej problematiky rómskeho etnika uskutočňované: nielen formou doteraz neúčinne uplatňovaných „finančných nákladov“ na uspokojovanie základných životných potrieb, či formou tzv. „sociálnych dávok“, ktoré hoja len momentálny, resp. dočasný nežiaduci stav, ale zásadne formou takých koncepčných reformných opatrení (spôsobili nakoncipovaných na základe analýzy poznania príčin nežiaduceho stavu), ktoré by už nemali smerovať len do spotreby na dočasné uspokojovanie základných životných potrieb, ale zásadne do racionálneho uskutočňovania integrity zaostalejších rómskych komunít do rozvinutej občianskej spoločnosti, a to najmä uplatňovaním navrhovaných „motivačných výchovno-vzdelávacích metód“ s aplikáciou príslušných

„organizačno-ekonomických nástrojov“. Avšak základnou podmienkou úspešnosti „reformy rómskej problematiky“ je aj hľadanie a vytváranie „pracovných podmienok pre zamestnanie sa“ zvlášť rodičov rómskych detí a postupne aj ďalších občanov rómskych osád. To preto, lebo istotne „vyššie mesačné mzdy“ oproti „nižším sociálnym dávkam“, budú rodičov detí motivovať k lepším životným podmienkam, a tým i k zabezpečeniu plnenia povinnej školskej dochádzky, resp. prípravy na ďalšie vzdelávanie. V neposlednom rade treba mať na pamäti, že „vytváranie pracovných miest, resp. pracovných príležitostí“, je najúčinnějšía cesta k „znižovaniu kriminality“ a „začleňovaniu sa rómskej komunity do majoritnej spoločnosti“. Túto skutočnosť môžu potvrdiť starostovia tých obcí, kde v spolupráci so zamestnávateľskými subjektmi sa aktívne podieľajú na zlepšovaní životných podmienok aj rómskych občanov, a tým i znižovaní trestnej činnosti, čím uskutočňujú tzv. „miestnu reformu problematiky života rómskych občanov“.

Čitateľ Matejkovej knihy „Údolia divých makov“ si môže všimnúť, že sa v nej ako červená niť na bielom plátne vyníma autorovo poznanie toho, že každé „nesystémové“ ale len „formálne riešenie“ rómskej, ale aj akejkol'vek inej závažnejšej problematiky v štáte, môže byť nielen škodlivé, ale aj brzdu žiaduceho spoločenského pokroku. To v prípade zľahčovania, odkladania či „nesystémového“ riešenia aj rómskej problematiky v našej spoločnosti, môže ešte značnejšie negatívne ovplyvňovať nielen sociálny systém krajiny (napr. v dôsledku ich vyššej nezamestnanosti, ale aj v dôsledku vyššieho nárastu ich populácie ako v rodinách majoritnej spoločnosti), ale i ešte preukázateľnejšie prerásť aj do trestnoprávnej oblasti. Vo filozofickej terminológii sa tomu hovorí „videnie za horizont“.

K tomu sa žiada poznamenať, že táto kniha už v jej úvode informuje čitateľa, že jej autor sa podujal na riešenie problematiky, ktorú príslušné zodpovedné orgány veľa desaťročí nedokázali úspešne riešiť. Autor knihy svojím naprogramovaným prieskumným zisťovaním príčin neúčinného riešenia tejto problematiky, dospel k poznaniu, že príčinou zdĺhavého a neúčinného riešenia

rómskej problematiky na regionálnej, resp. celospoločenskej úrovni, je pretrvávajúca deštruktívna personálna politika lídrov niektorých vládnujúcich politických strán tým, že presadzujú svojich preukazne nespôsobilých adeptov vo svojom či v skupinovom záujme aj do významných funkcií v orgánoch a organizáciách štátu. Prejavuje sa to v neracionálnom a nesystémovom riadení štátu a následne aj v stagnujúcej nízkej životnej úrovni väčšiny občanov. V tejto súvislosti zástupcovia rómskej inteligencie dôkazovo poukazujú na to, že opakujúce sa „predvolebné sľubované riešenia“, sa po voľbách menia na „fikciu volebných programov politických strán“, ktoré používajú ako nástroj v boji o moc v štáte.

Ideový zámer autora tejto knihy vychádza z občianskeho princípu aktívne sa zapájať do riešenia vecí verejných vo verejnom záujme, a to najmä tam, kde z rôznych príčin zlyháva štát. Pre lepšie pochopenie ideového zámeru autora napísať túto knihu pútavejším spôsobom je evidentné, že už od jej úvodných statí, exkurzne vedie jej čitateľa stručnými dejinami putujúceho rómskeho etnika naprieč Európou. Etnikum na svojej ceste prekonáva rasový odpor sprevádzaný prežívaním predsudkov a neznášanlivosťou, prinášajúcu z oboch strán nebezpečný izolacionalizmus, hraničiaci s extrémizmom. Autor knihy tak ukazuje, že ak chceme v našej spoločnosti rómsku problematiku neodkladne a úspešne riešiť, mali by sme vychádzať z poznania našich i ich dejín (na príklade z medicínskej teórie a praxe, kde platí princíp, že: „bez racionálneho poznania príčin choroby niet správnej diagnózy“, a bez správnej diagnózy „niet správnej „terapie“), pretože už stáročia sme súputníkmi, či sa nám to páči, alebo nie.

Autor knihy zaznamenal kritickú verejnú mienku občanov tejto komunity i na adresu súčasnej vlády. Uznávajú, že jedinci i skupiny zaostalejších rómskych komunít sa najmä príčinou nedostatočnej správnej výchovy, ale i z objektívnych príčin, napr. odmietania ich zamestnať a podobne, sa značne podieľajú najmä na hospodárskej kriminalite v našom štáte.

Záverom v doslove k obsahu Matejkovej knihy „Údolie divých

makov“ poznamenávam, že s jej autorom som sa zoznámil ešte v roku 1992 (v čase: transformácie MKo SR do novovytvoreného vládneho kontrolného orgánu „Odbor kontroly a sťažností Úradu vlády SR“) pri príprave nového „nezávislého kontrolného orgánu NKÚ SR“, keď vedenie vládneho HZDS menovalo A. Matejku ako splnomocnenca Vlády SR do funkcie vedúceho „Prezidiálnej sekcie Úradu vlády SR na prípravu a zriadenie NKÚ SR“ a ja som bol (ešte predtým) poverený vtedajším podpredsedom Vlády SR (R. Kováčom, dočasne supľujúcim ministra zanikajúceho MKoSR) funkciou „odborného koordinátora i výkonného člena uvedenej prezidiálnej sekcie“. Už vtedy na mňa i ostatných členov „Prezidiálnej sekcie...“ A. Matejka zapôsobil ako schopný, koncepčný a rozhľadný človek najmä v oblasti hospodársko-sociálnej politiky štátu, s výnimočnými organizačnými a motivačnými schopnosťami, inšpirujúcimi k dôslednému odbornému a terminovanému plneniu stanovených úloh.

My členovia „Prezidiálnej sekcie...“ sme boli miho prekvapení, keď už na jej prvej porade, ako jej novo menovaný vedúci, nás prekvapil znalosťami „Zásad EUROSAI a INTOSAI“, ktoré, popri už existujúcich článkoch č.60 - 63 Ústavy SR o NKÚ SR, som ako člen „Komisie Vlády SR na prípravu Ústavy SR“ nakoncipoval do tejto ústavy. Boli akýmsi základným metodickým obsahovým rámcom na prípravu „Návrhu zákona o NKÚ SR“; „Organizačnej štruktúry NKÚ SR“; „Smerníc metodiky kontroly na prípravu, organizáciu, výkon a realizáciu kontrolnej činnosti NKÚ SR“; ako aj ďalších organizačných noriem a materiálov orientovaných na plnenie zákonnej funkcie pripravovaného NKÚ SR.

A. Matejka splnil úlohu „splnomocnenca Vlády SR“, keď s členmi „Prezidiálnej sekcie...“ pripravil (a absolvovaním profesionálnej účasti niektorých jej členov na pripomienkovom procese schvaľovania návrhu zákona o NKÚ SR, najmä v „Legislatívnej rade Vlády SR“ a v príslušných „výboroch NR SR“) a docielil schválenie návrhu „zákona č. 39/1993 Z.z. o NKÚ SR“. Avšak v očiach hlavných predstaviteľov vtedajšej Vlády SR a NR SR sa stal pre jeho posto-

je o „potrebe zákonne nezávislej kontroly v štáte prostredníctvom NKÚ SR“, už nevhodným kandidátom na funkciu predsedu NKÚ SR.

Príkladom s t a t o č n o s t i a výnimočnosti ľudí, ktorým leží na srdci presadzovanie spravodlivosti, spoločenského pokroku, či ochota pomáhať v riešení životných problémov ľudí odkázaných na pomoc iných a podobne, je aj autor kníh „Dotyky s mocou“ a „Údolie divých makov“, ktorého aj jeho životopis je autentickým dôkazom toho, že ako občan, poslanec NR SR i ako predseda ONV, resp. predseda Okresného úradu v Trnave a podobne, nikdy nestál bokom ani pri riešení háklivých udalostí v štáte. Je odvážnym bojovníkom za pravdu, pokrok, spravodlivosť a bezpečnosť života.

Celkom na záver môjho doslovu k autorovi a jeho knihe treba dodať, že autor v nej nespochybňuje doterajšie snahy o úspešné riešenie rómskej problematiky aj rôznymi snaživými subjektmi (napr. cirkevnými a charitatívnymi organizáciami, súkromnými aktivistami, činnosť mimovládnych organizácií tretieho sektora a pod.), ale vytýka príslušným doterajším vládnym orgánom, že nedoťahujú rozpracovanú problematiku do konca. K tomu kriticky poznamenáva, že odkladanie riešenia uvedenej problematiky, napr. z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov a podobne, nemá opodstatnenie, lebo je možné preukázať horibilné plytvanie finančnými prostriedkami na iné, menej podstatné, resp. aj neopodstatnené veci, keďže vinou najmä „deštruktívnej personálnej politiky“ vo viacerých kontrolných orgánoch, najmä v NKÚ SR, tieto neplnia zákonom stanovené funkčné poslanie.

K tomu, aby čitateľ jasne pochopil zámer autora knihy „Údolie divých makov“ z pohľadu rôznych situácií života rómskeho spoločenstva, musel autor jemne vniknúť aj do ich duchovného života, vypočuť a pochopiť aj ich odlišné myšlienkové pochody a názory na riešenie nielen ich, ale aj s tým súvisiacu, celospoločenskú problematiku. Som presvedčený, že splnenie jeho ideového zámeru sa mu podarilo. Autor knihy „Údolie divých makov“ pri koncipovaní jej cieľeného zámeru sa držal zásady, aby obsah knihy nevyústil do

„jalovej povedačky o potrebe neodkladného účinného riešenia rómskej problematiky“; preukázal svoju odvahu nabádať aj druhých k tomu, aby sa nebáli objektívne pomenovať aj spoločensko-politické prostredie, v ktorom toto etnikum žije a predkladať návrhy na jeho riešenie, pretože alibistický postoj k jeho riešeniu škodí aj celej spoločnosti. Autor odporúča čítať obsah knihy aj „medzi riadkami“, kedy je možné odhaliť špecifiká nášho spoločenského systému, ktorý sa rád nazýva „demokratickou spoločnosťou“. Prízvukuje, že pri každom hodnotení stavu „vecí“ a „javov“, treba vždy porovnávať „slová“ so „skutkami“, aby sme pochopili „o čo“ komu ide. Aj uvedená prízvukovaná potreba porovnávania medzi „kladom“ a „záporom“, ako i zisťovanie p r í č i n dlhodobého pretrvávania rómskej problematiky za účelom úspešného „riešenia nežiaduceho stavu“, je jeden zo zámerov autora knihy, ktorý rovnako vnímam i ja.

Ing. Mgr. Michal Thur – Audikon Slovakia
profesionálny kontrolór a pedagóg

Niečo o autorovi a knihe Údolie divých makov

Kniha Údolie divých makov je zaujímavé čítanie o rómskom etniku, o jeho začleňovaní sa do majoritnej spoločnosti. Obsahuje pravdivé príbehy o prispôsobivých aj neprispôsobivých členov rómskej komunity. Je to odvážna a ťažká téma, s ktorou sa podujal popasovať autor knihy, pán Arpád Matejka.

Aby sme pochopili autora a jeho zámer, čo chce čitateľovi v knihe povedať, musíme poznať autora, aký je to človek, aké je jeho zmýšľanie, jeho priority, čo v živote sleduje, na čo v knihe chce upozorniť, aké riešenia ponúka.

Arpáda Matejku poznám dlhé roky, už od mladosti. Založil estrádnú skupinu pri Závodnom klube Kovosmalt Trnava, kde som tiež účinkovala, neskôr divadielko poézie Reflex, venoval sa divadelným hrám. Bol úspešným režisérom, ale i výborným kamarátom a zodpovedným človekom. Bol cieľavedomý a úspešne napredoval v každej oblasti, do ktorej sa pustil. Jeho láskou bola kultúra, ktorej sa rád a trpezlivo venoval. Zaujímal sa vždy o nové veci a bol vždy tam, kde sa niečo dialo. Bol úspešný nielen po stránke kultúrnej, pracovnej, ale i vo vysokej politike. Počas aktívnej činnosti sa stretal s plusmi i negatívami v našej spoločnosti, s rôznymi ľuďmi, no jeho snahou bolo vždy negatívne veci usmerniť na správnu mieru. Nazberal veľa skúseností,, ktoré spracováva vo svojich knihách, aby sa čitateľ dozvedel čo najviac o jeho zmýšľaní a smerovaní, pretože príbehy, ktoré opisuje sú zaujímavé tým, že sú autentické.

V knihe „Údolie divých makov“ sa zameriava na problematiku rómskeho etnika, na úroveň ich života a stav jeho začleňovania sa do majoritnej spoločnosti. V jeho autentických poviedkach sa stretneme so smutnými príbehmi, ale hlavne s takými, ktoré poukazujú na úspešných jedincov tejto komunity a sú dobrým príkladom a motiváciou, hlavne mladým ľuďom, návodom, ako začať žiť iný život, dostať sa z biednych chatrčí a byť úspešný v ďalšom živote. Touto knihou poukazuje tiež na neúčinné riešenia problematiky v našej spoločnosti a dáva návody, ktoré by túto problematiku riešili a dokázali správne motivovať zodpovedných na skvalitnenie života rómskeho obyvateľstva.

Kniha zaujme i poznávaním bohatej histórie rómskeho etnika, jeho rozšírenie sa po Európe, o jeho prirodzenom spôsobe života, o dodržiavaní svojich zvykov, tradícií, úžasnej ľudovej hudbe a tancoch.

Po stránke literárneho spracovania treba knihu hodnotiť ako prínos pre spoločnosť a literatúru. Je v nej všetko, čo treba vedieť o tejto problematike. Čitateľ docení zaujímavé spracované skutočné príbehy.

Pánu Arpádovi Matejkovi, autorov knihy „Údolie divých makov“ týmto vyjadrujem poďakovanie za zaujímavé a literárne spracovanie knihy a želám mu veľa síl k spracovaniu ďalších príbehov do ďalšej knihy.

Mária Klára Bartakovičová

Dipl. tech. Arpád Matejka

Narodený:

2.4.1939 Chorvátsky Grob – Čierna Voda

Telefón: 0944 142 373

Národnosť: slovenská

Štátna príslušnosť: Slovenská republika

Rodinný stav: vdovec, 2 deti

Vzdelanie:

Úplné stredné s maturitou – gymnázium Trnava

Úplné stredné s maturitou – Stredná priemyselná škola stavebná Bratislava

Pedagogická fakulta Trnava – 2 semestre v odbore matematika – fyzika

ZŠP Kovosmalt – inštruktor učňov a žiakov

Energetický inštitút Praha – 7 semestrov v odbore priemyselná energetika / ukončený s obhajobou diplomovej práce/

Vyučený v odbore univerzálny sústružník OUŠPZ Trnava

Zamestnanie:

Dôchodca od roku 1998

Krajský úrad Trnava – organizačný pracovník

Najvyšší kontrolný úrad SR – úradujúci predseda

Spĺnomocnenec vlády SR pre zriadenie najvyššieho kontrolného úradu SR

Spĺnomocnenec vlády SR pre regionálnu samosprávu a územné členenie SR

Ministerstvo kontroly SR – vedúci úradu

Národná rada Slovenskej republiky – poslanec

Okresný úrad Trnava – prednosta

ONV Trnava – predseda

ŠM Senec – technik pridruženej výroby

JRD Dechtice – technik investičnej výstavby, vodohospodár

Okresná správa cestovného ruchu Trnava – stavebný technik

Výskumný ústav liehovarov a konzervárni Bratislava – strojný zámočník, vývojár

Bytový podnik mesta Trnava – zámočník, kúrenár, vedúci údržby, energetik

Kovosmalt Trnava – obrábač kovov, nástrojár

Politické funkcie:

Predseda KV VPN okresu Trnava

Člen Slovenskej rady VPN Bratislava

Podpredseda HZDS a člen politického grémia Bratislava

Predseda Republikovej rady HZDS Bratislava

Člen Výkonného výboru Slovenskej humanitnej rady Bratislava

Podpredseda TJ Spartak Trnava

Zakladajúci člen spoločnosti:

Podniková rada 1968 – predseda
Asociácia primátorov a starostov HZDS
Všezväzový odborový zväz 1994
Letný memoriál R. Zelenaya
Zimný memoriál J. Vojtašku
Tatrašport – telovýchovná jednota HZDS
Živnostenské trhy Nitra
Člen zakladajúceho výboru Trnavskej Univerzity AB
Predseda Klubu priateľov Tatier
Iniciátor regionálneho konzulátu regiónov Trnavska a Gamingu Rakúsko

Športová činnosť:

Obnovenie boxeristického oddielu BC Jánošík Trnava 1968
- tajomník
Letecký modelár Aeroklub Trnava
Základný výcvik bezmotorového lietania Aeroclub Trnava
Výsadbár ČSL armády
Aktívny šport v ľahkoatletickom oddiele Dynamo Kovosmalt Trnava

Kultúrne - spoločenská činnosť:

Režisér a scenárista Estrádneho súboru Kovosmalt Trnava
Režisér a scenárista, zakladateľ Divadielka Reflex Trnava
Hostujúci režisér Divadelnej amatérskej scény Kopánka – Trnava
Dramaturg a scenárista Divadla Motýľ Fortuna Trnava
Zakladateľ a predseda Hudobnej spoločnosti L. v. Beethovena Trnava
Absolvent ročného kurzu Osvetového ústavu Bratislava – odbor režisér amatérskej scény

Rády, vyznamenania a iné:

Rád Andreja Hlinku I. triedy za mimoriadne osobné zásluhy o vznik SR
Pamätná plaketa predsedu NR SR
Vyznamenanie Ministra obrany SR a predsedu SZBP za rozvíjanie pokrokových tradícií odkazu národnooslobodzovacieho boja a demokracie k 50. výročiu ukončenia vojny
Osvedčenie na výkon funkcie vodohospodára
Osvedčenie o spoluautorstve čl. patentov z oblasti stavebných konštrukcií a farmaceutických výrobkov z poľnohospodárskych plodín
Čestné uznanie Zlatý kosák Agrokomplex Nitra za kolekciu vystavených exponátov poľnohospodárskej stavebnej výroby

Autor kníh:

Dotyky s mocou, Fragmenty času

OBSAH

Na úvod	5
Prečo som napísal túto knihu	7
Stručná história etnika	20
Výskyt Cigánov na Slovensku	30
Korytári	37
Cirkus 41	
Cigánske inferno	45
Čerešne	48
Čary a mágie	51
Kone a zlato	54
Sida -	59
Mystérium	62
Cigánske intermezzo	65
Zelený príbeh	71
La Paloma	78
Údolie divých makov	86
Atlanta	92
Virtuóz	96
Svadba	102
Bezdomovec	108
Záhada Pikovej dámy	116
Cigánsky bál	123
Detský domov	130
Riešenie rómskej otázky v roku 1969	132
Ešte na záver	136
Doslov	142
Niečo o autorovi	150
Životopis	152

